TING'S
ST
ND
R A
HELD
IEN
ELF'S
DEL

MASSACHUSETTS HORTICULTURAL SOCIETY
COMMUNE BONUM
INC. JUNE 12 1829

Library
of the
Massachusetts
Horticultural Society
Boston
Gift of
Albert Cameron Burrage
1859-1931
June 28, 1931

BESCHRYVING
VAN HET
EILAND
SUMATRA,
INZONDERHEID
TEN AANZIEN VAN DESZELFS
KOOPHANDEL.

BESCHRYVING
VAN HET
EILAND
SUMATRA.
Inzonderheid ten aanzien van deszelfs
KOOPHANDEL,
en de voornaamste merkwaardigheden die eenige betrekking tot dezelve hebben.

Benevens eene Origenele KAART van dat eiland,

DOOR DEN HEER

ADOLPH ESCHELS-KROON,

Geweezen Resident van de Nederlandsche Oostindische Compagnie, te AYERBANGIES, op SUMATRA.

In 't Hoogduitsch uitgegeeven en met eene Voorrede verrykt,

DOOR DEN HEER

GOTTLOB BENEDICT von SCHIRACH,

Legations-Raad van zyne Majesteit de Koning van Denemarken, enz. enz. enz.

Waar by gevoegd is een

AANHANGZEL,

Behelzende eene beknopte beschryving der eilanden BORNEO, BANDA, AMBOINA en CEYLON, benevens die van eenige Nederlandsche comptoiren aan de kust van MALABAR, en veele byzonderheden betreffende den Specery-handel in OOSTINDIEN.

UIT HET HOOGDUITSCH VERTAALD.

TWEEDE UITGAAVE.

TE HAARLEM,
By J. TETMANS.
MDCCLXXXIX.

*V13
E74b
Ed. 2

a14606
Burrage Estates
Aug. 1941

04-0840

Chicago Botanic Garden
2002

Ne34(5)

VOORREDE

Voor de Hoogduitſche uitgave van dit werk.

DOOR DEN HEER

GOTTLOB BENEDICT VON SCHIRACH.

De inhoud dezer Voorrede zal, zo ik hoop, eene toereikende verontſchuldiging zyn, waarom ik dezelve voor een werk geplaatst heb, welker wezendlyke waardy, zo min eenige aanbeveeling als byzondere inleiding noodig heeft. De Auteur, aan wiens vriendſchap ik van myn plicht oordeelde, door het nakomen zyner begeerte hulde te doen, vertrouwde my dit zyn werk, met verzoek om zo wel zyne ſchryfwyze, waar zulks uit hoofde van gebrek aan oeffening in de Hoogduitſche taal, geduurende een lang verblyf in *Aſiën*, noodig was, te verbeeteren; als om tevens eenige omſtandigheden, welke zyne beſcheidenheid hem niet toeliet van zich zelve te zeggen, in eene Voorrede te vermelden.

Men zal onder het leezen van dit werk ligt bemerken kunnen, dat ik, ten aanzien

zien der fchryfwyze als ook de geheele manier van voordragen des Auteurs, verder niets veranderd heb, dan wat de fpraakkundige zuiverheid noodzaakelyk vereischte. Ik heb ook, om meer dan ééne reden, de fpelling der zelfftandige Naamwoorden, inzonderheid der buitenlandfche, onveranderd dezelfde gelaaten, zo als ik die in het origineele handfchrift gevonden heb. De ftyl behoorde die van den Auteur zelve blyven, gelyk ook de aart zyner opmerkingen, en de geheele zamenhang *zyner denkbeelden. Al wie ten aanzien* van dit boek, de ftyl en het uitterlyk gewaad tot een voorwerp zyner bedilzucht wilde maaken, zou myns bedunkens de innerlyke waardy van hetzelve over 't hoofd zien, en, indien ik my aldus mag uitdrukken, zich met de fchaal van de Noot vermaaken.

Zyne berichten, en de *eigentlyke* befchryving der merkwaardigheden van het eiland *Sumatra*, zyn met eene oplettendheid en nauwkeurigheid opgefteld, welke men in dergelyke fchriften zeer zelden aantreft; en die alleen van eene zo gegronde kennis en op alles lettende nafpeuringsyver te verwagten is, door welke de Heer *Eschels-Kroon*, boven de meeste

Fran-

Fransche en Engelsche Schryvers, die ons zoortgelyke berichten medegedeeld hebben, zoo voordeelig uitmunt. Hy heeft zich agtien jaaren in *Asiën*, en van deze agt jaaren op het eiland *Sumatra* opgehouden, dus eene volleedige kennis van hetzelve bekomen kunnen. Zyne weetgierigheid spoorde hem, in de eerste jaaren van zyn verblyf aldaar, aan, om zich veel dieper landwaards in te waagen, dan ooit eenig Europeër voor hem gekomen was. Het koste hem geene geringe moeite, van zyne Overheden verlof tot eene zo gevaarlyke reis, in het binnenste des lands te verkrygen, nadien men voor zyn leeven vreesde. —— Hy kwam echter gelukkig terug, nadat hy door verscheiden Vorsten aldaar, zeer minzaam ontfangen en onthaald geworden, en daardoor in staat gesteld was, om aan de Compagnie zeer nuttige berichten mede te deelen.

Wy hebben van het groote eiland *Sumatra*, als ook wegens de zo gewichtige en van daar zo zeer uitgebreide koophandel door gansch *Indiën*, tot nu toe zo weinige en tevens zulke gebrekkelyke beschryvingen gehad, dat men daarvan geen grondig historisch begrip heeft kunnen maaken. De berichten van *Sumatra*, van

den Heere *Charles Miller*, welke voor de eerstemaal in de *London Philosophical Transactions* van 't jaar 1778 het licht zagen, naderhand in *Duitschland* tweemaal vertaald (*) en uit deze vertaalingen wederom in zeker Tydschrift (**) medegedeeld wierden, kunnen by dit werk van den Heere *Eschels-Kroon* naauwlyks in eenige vergelyking komen. Dezelve behelzen, op omtrent anderhalve blad, eenige losse en algemeene aanmerkingen, maar geenzins eene beschryving van dat eiland, veel min van deszelfs koophandel. Een klaar bewys van *Millers* meer dan gebrekkige kennis, is het volgende, waar hy zegt: „ Ik heb dikwyls hooren spreeken „ van den *Orang-Outang* of Bosch-„ mensch, maar denzelven nooit gezien; „ ook heb ik niet één Inboorling kunnen „ aantreffen, die denzelven ooit gezien „ had." —— En nogthans zyn de *Orang-Outangs* in *Sumatra* zoo gemeen, dat byna ieder Hollander die eenige middelen heeft, ge-

(*) In de *Bytragen zur Völker und Lander-Kunde. Herausgegeben von J. R. Forster und M. C. Sprengel.* Eerste Deel. Leipzig by *Weygand*; Bladz. 1—37. Insgelyks in de *Neue Sammlung von Reisebeschreibungen.* Tweede Deel. Hamburg by *Bohn*, Bladz. 1—24.

(**) Het *Hannoversch Magazyn* van 't jaar 1781.

gewoonlyk één derzelven houdt, gelyk by ons een Aap. De Heer *Eschels-Kroon* heeft bestendig zulk een *Orang-Outang* gehad, die hy my als een zoort van Aap beschryft, doch iets grooter, en nog iets verstandiger, zo men zich van deze uitdrukking mag bedienen. Dit Dier at en dronk niet gaarne iets anders, dan waarvan de Heer *Eschels-Kroon* bereids gegeeten en gedronken had, en was hem zeer getrouw, maar voor het overige eenen Aap volkomen gelyk. (*a*) — Nog vreemder is het, wanneer de Heer *Miller* van de bergachtige Landstreeken zegt: „ Het „ Land heeft overvloed aan Zwavel, en, „ gelyk ik zeker geloof, ook aan Metaa-„ len, hoewel hier geene Bergwerken „ be-

(*a*) [Het schynt als of de Heer *Schirach*, den Auteur van dit werk, ten aanzien van den *Orang-Outang* niet al te wel begreepen heeft. De eigentlyke *Orang-Outang* of *Bosch-mensch* onthoudt zich zekerlyk, volgens de geloofwaardigste getuigenissen, ook in de bosschen van *Sumatra*, maar is op dat eiland geenzins zo gemeen, dat elk gegoed *Hollander* één derzelven voor zyn vermaak zou houden; men ziet deze Dieren, welke behalven, dien genoegzaam niet te temmen zyn, op *Sumatra* zeer zelden, en dat van den Heere *Eschels-Kroon* zal waarschynlyk een van die groote Aapen of Baviaanen geweest zyn, welke men zomtyds ook, hoewel ten onrechte, *Orang-Outang* noemt, en die men veel gebruikt, om de cokos- of klappernooten van de boomen te wringen. *Aant. van den Vertaaler.*]

„ bearbeid worden." Echter vindt men in de genoemde Landſtreeken zeer merkwaardige en ryke Goudmynen, gelyk in dit werk van den Heer *Eschels-Kroon* uitvoerig beſchreeven word; en het Goud is buiten tegenſpraak een zeer aanmerkelyke tak van den voornaamſten koophandel der Hollanders! „ Over 't algemeen „ genomen (ſchryft my de Heer *Eschels-* „ *Kroon* in één zyner brieven) is de Heer „ *Miller* ſlegts een zeer oppervlakkig „ waarneemer, en wel meest ten aan- „ zien van het geen de *natuurlyke* histo- „ rie en de zeeden der verſchillende Na- „ tiën van dit eiland betreft, die hy daar- „ enboven maar ter loops aanroerd. Myn „ oogmerk was alleen, om al dat geene „ aantemerken wat den koophandel, in- „ zonderheid die der Hollanderen betreft, „ en daarvan heeft de Heer *Miller*, na „ ik merken kan, geene de *minſte* kennis „ gehad." —

Dat men daarvan, tot nog toe, geene volleedige en regte kennis, door middel van Franſche en Engelſche Schryvers bekomen heeft, zal men terſtond ontdekken, zo haast men de aanmerking leest, welke de Heer *Sprengel*, ten aanzien der Hollandſche bezittingen in *Sumatra*, by het

het genoemde werk van den Heere *Miller* gevoegd heeft, (*) en dezelve met de tegenwoordige beſchryving van *Sumatra* vergelykt. (**)

De

(*) In de hiervoorens aangehaalde *Beytragen* enz. Bladz. 9 en 10.

(**) Wie deze berichten van den Heere *Eschels-Kroon* met nog meer andere wil vergelyken, vindt daartoe gelegendheid in de nagenoemde Boeken: *Geſchichte von Ostindien, door den Abt Guyon.* 2 Deel. Bl. 210—214. *Receuil des Voyages des Hollandois.* T. I. p. 276. T. II. p. 593. ſq. T. IV. p. 61. ſq. T. VI. p. 233. *Dampier Voyage autour du Monde. Supplem.* P. I. *Ch.* 3. *Worms Ostindianiſche und Perſianiſche Reiſen* 1745. 8*vo*. Bl. 317. enz. *Anderſons und Iverſens orientaliſche Reiſebeſchreibung.* Bl. 12. *Schultzens Ostindiſche Reiſe*, Bl. 145—148. Maar de grondigſte kennis van dit eiland, geeft ons een Hollandsch Werk, dat in 1726. te Amſterdam in 't licht gegeeven is, namentlyk *Oud- en Nieuw-Oost-Indien, of Nederlands Mogentheid in die gewesten, door Francois Valentyn. Fol.* 5 *Deelen.* De berichten wegens *Sumatra* zyn te vinden in het 5de Deel, alwaar dezelve het begin maaken van de tweede afdeeling, en ten opſchrift hebben: *Beſchryvinge van het Eiland Sumatra, en onzen handel aldaar*; waarby ook eene Kaart van het eiland gevoegd is. Dit ʒo kostbaar als prachtig werk, is met veele kopere Plaaten en Landkaarten verſierd, en verdient in alle opzichte dien lof, welke de Heer Landvoogd *Engel* in zyne *Geographiſchen und Kritiſchen Nachrichten und Anmerkungen über die lage der nördlichen Gegenden von Aſien und Amerika*, Bladz. 328 aan hetzelve gegeeven heeft. Wat my betreft, ben ik met den Heere *Engel* van gevoelen, dat dit werk, tot nog toe, het beste in zyn zoort geweest is, en dat alle de overige ſchriften wegens die Landen, niet half zo veele wezendlyke en leerzaame onderwerpen bevatten, als men in het genoemde werk van *Valentyn* alléén aantreft; hoewel deszelfs beſchryving van

Su-

De meeste Franſche en Engelſche beſchryvingen van de gewesten in *Oost-Indien* en derzelver merkwaardigheden, zyn met eene zekere partydigheid, of anders losſe onachtzaamheid beſtempeld, welke één der redenen is, waarom men zich op dezelve in geenen deele verlaaten kan. Ook de Schryver van het werk *Etat present des Indes Hollandoiſes*, heeft zich aan zo veele misſlagen en onnauwkeurigheden ſchuldig gemaakt, dat men zyn boek geenzins als een bron van geſchiedkundige waarheden kan aanmerken. Ik zal ſlegts één of twee voorbeelden, ten bewyze hiervan bybrengen. Hy zegt: „ Eenige van de *Banda-eilanden* zyn by uitſtek ongezond, inzonderheid die, op welke de Hollanders bezittingen hebben." — Maar 'er zyn geene *Banda*-eilanden in de waereld, op welke geene Hollandſche bezittingen zyn. Onder deeze zyn onbetwistbaar eenige, wegens gebrek van versch water, meer of min ongezond; maar dat 'er jaarlyks van 70 Menſchen 60 ſterven zouden, is, volgens het ge-

Sumatra, na deze nieuwe van den Heer *Eschels-Kroon*, niet meer zo bruikbaar is, als de andere berichten die men by den zo even genoemden Auteur vinden kan.

getuigenis van den Heere *Eschels-Kroon*, eene volstrekte onwaarheid. Een echte en geloofwaardige beschryving dezer *Banda*-eilanden, door denzelfden Heer opgesteld, is in een bekend Hoogduitsch Tydschrift (*b*) te vinden; en uit eene vergelyking van dezelve, met de berichten van den ongenoemden Schryver des *Etat present des Indes Hollandoises*, zal men de onnauwkeurigheden en misslagen van dezen laatsten, in meenigte ontdekken. Onder dezelven is één der aanmerkelykſten, daar de onbekende Schryver zegt: „Die „Lieden welke de Muskaat-nooten lee-„veren, zyn meest alle Inboorlingen"; hoewel juist niet één' Inboorling daartoe gebruikt word, alzo de Muskaat-velden of perken, alleen aan Europeërs gegeeven worden, die daarvan zeer aanzienlyke voordeelen trekken. Dit wyst ook tevens de valschheid aan van zyn voorgeeven, als of zy zich, voor de kosten die het aankweeken van deze Muskaat-velden verëischen, nauwlyks schadeloos kunnen houden.

Wan-

(*b*) [*Das Politische Journal*, waaruit wy dezelve ten dienste onzer Landgenooten vertaald, en in een Aanhangzel agter dit werk gevoegd hebben. *Aant. van den Vert.*]

Wanneer men deze, en de even zo gebrekkige, ten deele maar half waare, ten deele geheel valſche berichten en aanmerkingen wegens *Amboina* en andere eilanden, in het gemelde boek leest, het welk echter doorgaans voor een zeer gewichtig en nauwkeurig werk gehouden word, moet men noodzaaklyk vermoeden dat de Auteur, of in de gewesten welke hy beſchryft, niet geweest is, of met voordagt verkeerde berichten dien aangaande heeft willen leeveren. Maar misſchien is 'er nog wel eene andere reden, waarom, niet alleen in dat boek, maar ook in de meeste Franſche en Engelſche reisbeſchryvingen van niet zeer bekende gewesten, zo menigvuldige dwaalingen en valſche berichten gevonden worden.

Deze Heeren komen van hunne gedaane reizen te rug, zy hebben op dezelve veel gezien, en dog echter doorgaans zeer weinig gezien; niets nauwkeurig opgemerkt, niets in diervoegen aangetékend, om in 't toekomende het Publyk daar door van nut te zyn. Men begeert na de terugkomst van diergelyke Reizigers, veel van haar te verneemen, en zy verhaalen alles wat zy gezien hebben, zo goed als zy kunnen. Tot zo verre is het nadeel van

hun verzuim juist niet groot. Maar zy worden vervolgens door eigenliefde, door de aanmoediging van onkundige Menschen, en menigmaal door verscheiden andere beweegredenen aangespoord, om berichten en beschryvingen van vreemde Landen die zy gezien hebben, uit te geeven, en door den druk gemeen te maaken. Dewyl zy niets, of maar zeer weinig schriftelyk aangetékend hebben, zo moet hun zwak onzeker geheugen, en veeltyds de inbeeldingskracht hen hiertoe te hulpe komen; daaruit ontstaan dan die verkeerde begrippen en afbeeldigen, en die gebrekkige beschryvingen, die ons van veele Landen zo dikwyls onder 't oog komen.

Men kan, ten opzichte van reisbeschryvingen niet omzichtig genoeg zyn. Zelfs in de beste, is men alle oogenblikken in gevaar om verkeerde berichten te leezen, wanneer ook zelfs de Auteurs daarvan, het oprechtste voorneemen en eene grondige kennis gehad hebben. Een Natuurkundige zal zeer dikwyls, in zyn vak, de zekerste en voldoenendste waarnemingen hebben aangetékend; maar hy wil verder gaan, hy wil zyne berichten meer onderhoudend en aangenaamer maaken, en vervald daardoor in de zo evenge-

genoemde dwaaling. Even dit zelfde gebeurd ook aan anderen, in andere vakken. —— De Heer *Eschels Kroon* heeft, om dit gebrek te vermyden en zeer zeker te gaan, zich deswegens alleen tot die onderwerpen bepaald, die tot zyn vak behoorden, die hy ter plaatze zelfs onderzogt heeft, met oogmerk om dezelve in *Europa* beter bekend te maaken, en over welke hy door eene geoeffende kennis, in ſtaat geſteld was, na behoóren te kunnen oordeelen.

Zomtyds geeft *verwaandheid*, *nationaalliefde*, of *partydigheid*, aan de beſchryvingen en waarneemingen wegens vreemde gewesten zekere valſche kleur, die na de heerſchende hartstochten des Schryvers is ingericht. Dit beſpeurd men zeer dikwyls in de Franſche en Engelſche ſchriften van dien aart. Ik kan niet nalaaten, om by deze gelegendheid ook zelfs de beroemde reisbeſchryving van den Kapitein *Forrest* (*) onder diergelyke te plaatzen, nadien de Heer *Eschels-Kroon*, een verkeerd bericht door denzelven medegedeeld,

(*) *A Voyage to New-Guinea and the Moluccas, from Balambangan, including an Account of Magindano, Sooloo and other Islands, by Capt. Thomas Forrest. London gr. 4to.*

deeld, opentlyk heeft tegengesprooken. (c) — De Schryver van de reeds meergemelde *Etat present des Indes Hollandoises*, doet ons al in den eersten opslag zyne partydigheid tegen de Hollanders en alles wat dezelven betreft, alleen door die hevigheid vermoeden, waar mede hy zich ten hunnen opzichte doorgaans uitdrukt. Men kan daaruit het buitenspoorige zyner voorstellingen, ten aanzien van veele zaaken ras bemerken, gelyk ook de gevoeligheid van eenen Man, die onaangenaame bejeegeningen in den dienst der Compagnie ondervonden heeft.

De Heer *Eschels Kroon* zou misschien ook wel eenige reden gehad hebben, om (ten aanzien van de Compagnie) partydig te zyn, nademaal hy geenzins roemen kan, dat hy van dezelve in allen opzichte zeer voldaan geweest is, of dat zyne diensten naar waarde beloond geweest zyn: doch hy is zoo vreemd van deze hartstocht, dat men zo min in zyne schriften als in zyne gesprekken, het minste blyk daarvan zal aantreffen. Hy heeft my in tegendeel, ter verdeediging van de eer der hooge Amp-

(c) [Zie het *Aanhangzel*, in de beschryving van *Borneo.*]

Amptenaaren in *Indiën*, mondelyk verzekerd, dat de in *Europa* zo algemeen aangenomen denkbeelden, aangaande de bedriegeryen, welke de Dienaaren der Nederlandſche Compagnie in *Oostindiën* doorgaans te last gelegd worden, veel te buitenſpoorig vergroot zyn. Onrecht en bedrog, zeide hy, zyn by zoortgelyke inrichtingen wel is waar onvermydelyk, maar men ziet nogthans klaarblykelyk uit de manier van reekeningen te houden, en alle omſtandigheden die men daar by in acht moet neemen, (gelyk zulks in deze *Beſchryving van Sumatra*, tegens het einde daarvan uitvoerig aangetoond is) hoe bezwaarlyk de Dienaaren der Compagnie hunne Heeren en Meesters bedriegen kunnen, en welke goede maatregelen men daartegen uitgevonden heeft. Deze Dienaars zelve, waaken de één over den ander, het zy uit afgunst, jaloeſie, of de hoop om zich door de ontdekking van eens anders misdryven te verheffen; en men heeft 'er derhalven ſlegts weinige gelegendheden, om eigentlyk te kunnen bedriegen. Veelerhande voordeelen worden aan dezelven door de Bewindhebberen der Compagnie zelve, hoewel niet opentlyk, maar met oogluiking toegeſtaan; en haa-

re

te mindere Dienaaren weeten meenigmaal zelve niet, welke vryheden de Compagnie aan die van een hooger rang veroorloofd. Ik wil geenzins ontkennen, (vervolgde hy) dat bedrog en sluikhandel meer of min plaats heeft; doch op verre naa zo meenigvuldig niet, als men zich verbeeldt, noch voor de Compagnie zo nadeelig niet, als men voorgeeft.

Ik zal te dezer plaatse nog eenige berichten invoegen, welke my de Heer *Eschels-Kroon* schriftelyk heeft medegedeeld, en die inzonderheid zyn verblyf te *Sumatra*, als ook nog andere omstandigheden betreffen, die ik hoop dat den Lezer van dit werk, zyner opmerkzaamheid niet geheel onwaardig zal oordeelen.

Van de *drie* zogenaamde Ryken op de westkust van *Sumatra*, namentlyk *Atchin*, *Minangcabo* en *Indrapoera*, waarvan in de volgende beschryving breedvoeriger gewag gemaakt word, heeft, gelyk aldaar gezegd is, de *eerstgenoemde* Vorst geene verbindtenis hoegenaamd met de Nederlandsche Oostindische Compagnie; de *tweede* heeft aan dezelve de heerschappy langs de zeekust van zyn Gebied afgestaan; en de *derde* moet haare oppermacht in allen opzichte gehoorzaamen. De Vorst

of Keizer van *Indrapoera* word derhalven door de Compagnie verkooren, en ontfangt zyne aanſtelling van de Regeering te *Batavia*. Dit heeft niet alleen plaats ten opzichte van dien Vorst zelve, maar zyn eerſte Minister, die *Mancabumi* genaamd word, en alle kleine *Radjas* en *Ponghoulous* of Onder-regenten, worden insgelyks door de Hollandſche Regeering aangeſteld, en ontfangen van dezelve hunne commisſien. Deze zyn alle op geſtempeld perkament of papier geſchreeven, en de kosten van het zegel, na evenreedigheid van de inkomſten en uitgeſtrektheid van een ieders grondgebied gereguleerd. De Compagnie trekt hieruit zeer aanzienlyke voordeelen. Een Keizer van *Indrapoera*, gelyk ook de *Mancabumi* of zyn eerſte Minister, ontfangen hunne commisſiebrieven, die op perkament geſchreeven zyn, direct van *Batavia*; de Keizer betaald honderd Daalders, en de *Mancabumi* zestig Daalders, alleen voor het perkament, en dan nog een gelyke ſom voor het uitvaardigen van dien. De mindere Regenten betaalen daarvoor, van vyf tot vyftig Daalders. Alle deze Lieden ontfangen ook nog tot een teeken hunner waardigheid, een Stok of Rotting, waarvan die der voornaamſte Regen-

genten met een *Suwasſen* knop (zynde dit eene compoſitie van twee derde goud, één vierde Japansch koper, en het overige zilver) die der tweede of middelzoort Regenten met een zilveren, en die der geringſte of kleine Regenten met een koperen knop verſierd zyn. Op alle deze knoppen is het merk der Compagnie in doorgevlogten letters gegraveerd, en deze Rotringen moeten, by het overlyden van den Perſoon die daar mede begunſtigd geweest is, of wanneer hy van zyn ampt afgezet word, *aan de Compagnie terug* geleeverd worden. Van diergelyke gedistingueerde Perſoonen, zyn 'er op de westkust van *Sumatra* alleen, meer dan twee honderd.

Toen de Heer *Eschels-Kroon*, in 't jaar 1766 als Reſident van het comptoir te *Ayerbangies*, aldaar aangekomen was, wierd de *Radja* of Koning van die landſtreek ziek, en ſtierf kort daarna. Hy liet drie erfgenaamen, zynde Zusters-Zoonen naa, aan één van welke, volgens de wetten van dat land, het recht van opvolging toekwam. De oudſte, *Dato Batua*, was door het buitenſpoorig gebruik van Opium, geheel dom en onbekwaam tot de Regeering geworden; de

tweede, *Dato Suthan*, bemoeide zich met niets anders dan zyne Vrouwen, en de op dat eiland zo geliefde Haanengevechten; maar de jongste, *Dato Muda*, was een wakker Jongman, toen vyfentwintig jaaren oud, en *Iman* of Priester. Deze liet alle kentekenen van eene schrandere opmerkzaamheid blyken, en men wist ook dat hy veele genegendheid had voor de Nederlandsche Compagnie. De Heer *Eschels-Kroon* gaf hier van terstond kennis aan zyn hoofdcomptoir te *Padang*, en ontfing daar op bevel, om zeker door hem gesmeed ontwerp ten uitvoer te brengen, en het zodanig te bestieren, dat aan de jongste dezer drie Pretendenten de Regeering opgedragen wierd; wordende hem tevens deszelfs commissie, ingevalle zulks gelukte, by voorraad toegezonden.

Dit was echter eene moeijelyke zo wel als gevaarlyke onderneeming, alzo men daar geene verkiezing gewoon was, en de oudste erfgenaam altoos, zonder de minste zwaarigheid te ontmoeten, terstond na het begraven van den overleeden Regent, de Regeering aanvaarde. De Heer *Eschels-Kroon* moest zich derhalven in den beginne zeer onverschillig houden, en bewerkte onder de hand, alleen om

tyd

tyd te winnen, dat het begraaven van den overleedenen eenige dagen uitgesteld wierd, en maakte dat 'er ondertusschen onder het Volk zekere geschillen ontstonden, die door den invloed der Priesteren verder aangestookt wierden. Twee *Imans* begaven zich geduurende deze oneenigheden by den oudsten Pretendent, en hielden denzelven, als het ware uit eigen beweeging en zonder daar toe aangezet te zyn, voor oogen, dat het Volk zeer onrustig was, en hy best doen zoude, wanneer *hy van zyn recht tot de opvolging, tegen eene tamelyke schadeloosstelling,* afstand deed. Deze liet zich zeer gemaklyk daartoe overhaalen, zo dat die list ten aanzien van hem gelukte; maar by de tweede Broeder niet, dewyl deze op zyn geboorterecht bestond, en besloten had hetzelve te doen gelden.

Thans liet de Heer *Eschels-Kroon*, alleen voor de leus afkondigen, dat 'er eene aanbesteeding tot de leverantie van Hout voor eenige Vaartuigen zou geschieden, en metéén alle Regenten van dat Ryk door circulaire brieven verzoeken, om dezulke van hunne Onderdaanen, die tot het onderneemen van zodanige leverantie genegen waren, van de gebergtens

mede te brengen; voorts liet hy een, in dat eiland zo zeer bemind Haanengevecht aanleggen, waartoe de plaats in diervoegen uitgezogt was, dat dezelve door de kanonnen uit het Fort kon beſtreeken worden. Hy had middelerwyl ook zorg gedragen, om de geheele Priesterſchap in zyn belang over te haalen.

Den 19 November 1766 was de dag tot deze onderneeming beſtemd. Veele duizend Menſchen kwamen daar ter plaatze van alle kanten byëen, ten deele als Regenten, om by het aanvaarden der nieuwe Regeering tegenwoordig te zyn, andere om het aangenaam ſchouwſpel van een Haanengevecht by te woonen, eenige wegens koophandel en het leeveren van Hout, ook zommige om te bedriegen en te ſteelen. 's Morgens geſchiedde de aanbeſteding, 's namiddags was het Hanengevecht, geduurende hetwelke op de vechtplaats veel Goud gewonnen en verlooren wierd, en 's avonds begon in alle gezelſchappen en byëenkomſten het geſprek over den toekomenden Koning, waarby de Priesters hunne rol voortreffelyk ſpeelden; trachtende deze het Volk te overreeden, dat, hoewel het recht van opvolging in de Regeering, volgens de wetten onbetwistbaar aan den

den oudſten erfgenaam toekwam, deze echter daarvan goedwillig afſtand gedaan had, en dat derhalven de twee volgende Pretendenten daar toe een gelyk recht hadden, nadien de tweede niet de oudſte was. Dit voorſtel vond merkelyke ingang, en men verzuimde middelerwyl niets, om de verheven talenten van den jongſten Broeder by uitnemendheid te roemen.

De volgende morgen hielden alle Regenten en de voornaamſte Priesters eene vergadering. De eerſte Priester deed daarin eene *redevoering*, in welke hy zyne toehoorderen aantoonde, dat vermits de eigentlyke Pretendent en Opvolger in de Regeering, tegen eene vergoeding of ſchadeloosſtelling van zyn recht wilde afſtaan, de tweede en derde Broeder derhalven beide even naa tot de Regeering waren; dat men echter in dezen opzichte de verhevener talenten van den jongſten in aanmerking behoorde te neemen, en wel inzonderheid ook daarop te letten, dat hy een *Iman* of Priester was, en by gevolg een meer dan gemeene kennis van de wetten van *Mahomet* bezat. Eindelyk ſtelde hy de vraag voor, of men de opvolging door verkiezing, of door het lot zou beſlisſen? De meesten riepen dat men

verkiezen moest, en dit was juist het bedoelde oogmerk.

De Heer *Eschels-Kroon* wierd genodigd, om mede by de verkiezing tegenwoordig te zyn: hy kwam ook, uitterlyk als een onverschillig aanschouwer, maar was echter door een commando Soldaaten verzeld. Zo haast hy merkte dat de meerderheid van stemmen voor *Dato Muda* was, trad hy terstond na hem toe, en wenschte hem geluk met die verkiezing; waarna hy door zyne medegebragte Soldaaten *drie salvo's liet geeven*, en in hetzelfde *oogenblik loste* men insgelyks de kanonnen van het Fort. Deze schrikbaarende vertooning verhinderde alle aanwezenden, om zelfs het allergeringste téken van misnoegen te toonen, en maakte dat alles zeer gerust en stil afliep.

Nu was *Dato Muda* een *Towanko Radja Bazaar*, of Regent; hy liet kort na de verkiezing zynen overleeden Oom begraaven, en had zynen wensch in allen opzichte bereikt, maar was daardoor ook tevens diep in schulden geraakt, alzo hy alle schulden van zynen Voorzaat by de Compagnie moest overneemen, aan zyne twee ouder Broeders schaâvergoedingen geeven, en daarenboven alle onkosten

voor

voor de vreugdebedryven enz., die by het aanvaarden eener nieuwe Regeering gebruikelyk zyn, bekostigen. Zyne inkomsten waren nogthans zeer middelmaatig. Behalven de *Pyneronga*, of het geld dat de Compagnie voor haare Bezittingen betaald, en jaarlyks 1500 Daalders opbrengt, had hy geene andere inkomsten in gereed geld, maar slegts een zeker aandeel in de Kamfer, Benzoin, Ryst, Peper, en wat zyn Land wyders voortbragt en aldaar verkogt wierd. En vermids daarover doorgaans geene behoorlyke opzicht word gehouden, zo was zyne rykdom zeer gering, en bestond genoegzaam alleen in eenig gouden en zilveren vaatwerk, veel geweer, kleine stukken kanon, en eenige Juweelen, die alle tot het Regentschap behoorden, van den eenen Vorst op den anderen overgaan, en wel vermeerderd, maar niet vervreemd mogen worden.

De Heer *Eschels-Kroon* raakte daardoor by hem zeer sterk in verschot; en volgens een bevel van de Compagnie, om aan de Grooten des Lands niet meer te crediteeren dan deze aan jaarlyksche inkomsten hebben, bleef al het geleende Geld voor zyne eigen reekening en risico. Het was derhalven zyn belang om zorg te draagen

dat

dat de inkomſten van dien *Vorst* verbéterd wierden. Om dit te bewerkſtelligen, maakte hy een begin met eene nieuwe ſchikking ten aanzien van den Tol, waarover in 't eerst wel eenige gistingen ontſtonden, maar die echter door de overmacht van den Reſident, ſpoedig weder bedaarden. Thans wierd van alle inkomende goederen één percent Tol aan den Koning betaald. Toen deze belasting ingevoerd en men dezelve vervolgens gewoon was, voerde hy een zoort van Grond-rente in, *waarmede zulke plaatzen op de openbaare markten belast wierden*, op welke de vreemde en binnenlandſche Kooplieden hunne koopgoederen uitſtalden, of derzelver winkels hadden. De inkomſten daarvan waren vry aanzienlyk, alzo het getal der vreemde Kooplieden boven de 300, en dat der Inboorlingen meer dan 400 was. Deze Kooplieden wierden tot het opbrengen van die belasting, meer door goede woorden overreed, dan met geweld gedwongen. Wyders bezorgde de Heer *Eschels-Kroon* zynen Koninglyken vriend nog andere nieuwe en aanzienlyke inkomſten, door onder anderen eene ſchikking te maaken, dat de vaartuigen, welke tot het overvoeren van aankomende

de en wegreizende Kooplieden bestemd zyn, voor 's Konings reekening wierden gehouden, en het veergeld om hen over den stroom te brengen, aan den Koning toegelegd wierd. — Deze drie onderscheiden nieuwe inkomsten, namentlyk *Beo* of de Tol, *Bunga Tanna* of de Grond-rente, en *Upa* of het Veergeld, bragten te zamen zo aanmerkelyk op, dat de Koning niet alleen zyne schulden kon betaalen, maar dat hy nog daarenboven, toen de Heer *Eschels-Kroon* hem in den jaare 1774 verliet, eene groote som aan gereed geld en meer andere rykdommen verzameld had. Hy was daarvoor ook steeds zoo dankbaar en erkentelyk jegens dien Heer, dat deze verzekerd, in de agt jaaren welke hy in het gebied van *Dato Muda* doorgebragt heeft, geen het minste ongenoegen of krakeel met denzelven gehad te hebben. —

Uit dit geval alleen, bespeurd men met een innerlyk genoegen, dat de Schryver van dit werk zulke talenten en kundigheden bezit, die aan hetzelve eene nieuwe waardy byzetten; doordien zy den Leezer het noodige vertrouwen inboezemen, ten aanzien van de geloofwaardigheid van eenen Man, die zo wel eene zeer

zeer grondige kennis had van de onderwerpen welke hy beſchreeven heeft, als het van zynen plicht oordeelde, om de nauwgezetſte waarheden in het eenvouwdigſte kleed van oprechtheid te verhaalen.

De zeer nauwkeurige lyst van zulke Europeeſche en Oostindiſche koopwaaren, welke niet alleen op *Sumatra*, maar ook in de meeste Indiſche Gewesten over 't algemeen, tot den koophandel gebeezigd worden, als mede de zorgvuldige beſchryving van dien handel in de vierde afdeeling, vermeerderen het belang dezer berichten van het eiland *Sumatra*, en de hoop, dat derzelver uitgave van eenig wezendlyk nut zal kunnen zyn.

ALTONA 13 *December* 1781.

GOTTLOB BENEDICT VON SCHIRACH.

*ESCHELS-
KROON,*
BESCHRYVING
VAN
SUMATRA.

YVING

HET

AND

TRA,

RHEID

AN DESZELFS

BERIGT VOOR DEN BINDER,

De KAART kan na welgevallen in het Boek geplaatst, of apart op bordpapier geplakt worden.

zeer grondige kennis
werpen welke hy bef
het van zynen plicht
nauwgezetſte waarhed
digſte kleed van oprec

De zeer nauwkeu
Europeeſche en Oo
ren, welke niet alleen
ook in de meeste Indi
't algemeen, tot den
zigd worden, als mede

BESCHRYVING

VAN HET

EILAND

SUMATRA,

INZONDERHEID

TEN AANZIEN VAN DESZELFS

KOOPHANDEL.

Het reizen na vreemde en afgelegen Gewesten, is, in alle tyden, *het grootste* vermaak van veele menschen geweest; en de hoop om, na het uitstaan van veelerhande gevaaren zo ter Zee als te Lande, hun Vaderland eens van nut te mogen zyn, was dikwyls het wezendlykste zoet van dit aangenaam genoegen.

Het heeft aan veele nimmer mogen gebeuren, dezen hunnen wensch vervuld te zien, nadien eene te vroegtydige dood derzelver pryswaardige oogmerken verydelde; maar het getal der zulke is nog veel grooter, die verzuimd

hebben wegens de merkwaardigheden die zy zagen, zodanige aanteekeningen te maaken, dat zy daar door in ſtaat geſteld waren, om, in vervolg van tyd, iemand anders dan zich zelve eenig wezendlyk nut te mogen toebrengen.

Geduurende myn verblyf van agtien jaaren in *Aſien*, heb ik in de zo even gemelde hoop, aan myn Souverain en Vaderland te eeniger tyd de vrugten daarvan mede deelen, geene gelegenheid, verzuimd om nuttige aanmerkingen, tot een toekomend gebruik op te ſtellen.

Wat de natuurlyke geſteldheid van die Landen aanbetreft, door welke ik gereisd heb, en aangaande de zeldzaame Dieren, Planten, Vruchten en diergelyke meer, die daar in gevonden worden, heb ik ſlegts alleen de moeite genomen daarvan eenige kennis te verkrygen, voor zo verre die merkwaardigheden betrekking hadden op den Koophandel, het zy die der Europeërs met de Indiaanen, of van deeze onder elkander. Dan ik zorgde voornamentlyk, zelfs reeds in den beginne, om zo veel vordering te maaken in de Maleyſche Taal, dat ik my met alle de Ingezetenen, zo wel Berg- als Strandbewoonderen, kon onderhouden; ten einde, zonder behulp van eenen Tolk, de eigentlyke denkenswyze der Grooten en der Kooplieden, als mede derzelver waare ſterkte en zwakte, hun macht en vermogen uit te vorſchen, en my daarvan by eene vriendelyke zamenleeving te bedienen. Want het eerſte moet met dit laatſte noodwendig verknogt zyn, gelyk ik dan ook uit de onkunde wegens een van beiden, zeer droevige voorbeelden gezien heb. Een minzaam voorkomen is het beste middel van allen,

len, om het vertrouwen en de vriendſchap der Indiaanen, *te winnen*; en het is natuurlyk dat zy *zulks ook* van ons verwagten, nadien zy zeer wel weeten, dat wy hen om niets anders dan alleen om hunne *Rykdommen* komen opzoeken.

EERSTE AFDEELING.

Algemeene beſchryving van het Eiland Sumatra, deszelfs Rivieren, Plaatzen daar Koophandel gedreeven wordt, veilige Rheën, enz.

Het Eiland *Sumatra* is, op zich zelve, grooter dan *Java*. Het ligt ten deele onder, gedeeltelyk ten noorden, en gedeeltelyk ten zuiden van de *Linie*, gelyk uit de door my hierby gevoegde nauwkeurige Kaart, duidelyk te zien is. Het begint ten noorden op 5 Gr. 40 Min. noorder breedte, en ſtrekt zich uit tot op 6 Gr. zuider breedte.

Dit Eiland heeft ten noorden de Maleytſe Kust en de Straat van *Malakka*, ten zuiden de westelyke hoek van *Java*, en ten oosten de bekende Straat *Banka*; ten westen liggen eene meenigte kleine Eilanden. Zommige Reizigers beweeren, dat *Sumatra* 210 mylen lang zoude zyn; maar het heeft volgens myne reekening ſlegts 172½ mylen in lengte, en nog geen volle 500 mylen in omtrek.

Er zyn op dit Eiland drie groote Keizerryken, te weeten *Atchin* of *Atshée*, *Minangcabo* en *Indrapoera*, en daarenboven ontelbaare kleine Koningen (*Radja*), die in voorige tyden alle cynsbaar aan deze drie groote Ryken waren, maar thans, na dat zy Bondgenooten van de Europeërs, het zy Nederlanders of Engelſchen geworden zyn, meerendeels onafhanglyk regeeren. De Grenzen van het zuidelyk Keizer-

zerryk *Indrapoera* ſtrekken zich niet verder uit dan tot aan *Bencolen*, alwaar de heerſchappy des Keizers van *Bantam* op *Java* haaren aanvang neemt.

Het Land is doorgaans vry hoog, bergachtig, goudryk, vol bosſchen en doorſneden met veele rivieren, waardoor hetzelve zeer vruchtbaar word, en een groote overvloed aan allerhande vruchten en levensmiddelen, gelyk ook aan wild en tam Vee en Visſchen opleeverd. Men heeft het eertyds als zeer ongezond beſchreeven. Ik heb nogthans uit eigen ondervinding opgemerkt, dat de luchtgeſteldheid of het climaat op eenige plaatzen, inzonderheid waar de Nederlandſche Compagnie haare bezittingen heeft, goed en gezond is, waartoe het goede water dat meestal op die plaatzen gevonden word, veel toebrengt; daarentegen zyn de meeste Engelſche Comptoiren in de noodzaaklykheid, om zich met Putwater te moeten behelpen.

De Inwoonderen zyn zeer verſcheiden, zo wel ten aanzien van derzelver aart en inborst, als van Godsdienst en uitwendige kleur. Zy zyn over 't algemeen een trouwloos volk, echter heb ik ook veele redelyke Lieden, zo wel onder grooten als kleinen aangetroffen. Niettegenſtaande hun land de kostelykſte voortbrengzels opleeverd, zyn zy nogthans arm, nadien zy volgens hunne leevenswyze, alleen tot luiheid en het ſpel, onder welke de Haanengevechten de eerſte rang bekleeden, lust hebben. Zy bezitten wat meer is een onverdraagelyke hoogmoed, en trachten voornamentlyk in kleedy en diergelyke meer uit te munten. Dan dewyl hunne

ne zucht voor het ſpel, en het verlies dat zy veeltyds daar door lyden, hen van de noodige middelen om deze zinnelykheid op te volgen, dikwyls berooft, zo trachten zy hetzelve door bedrog en looze ſtreeken, die zy doorgaans aan de Europeërs ſpelen, weder te vergoeden. Men kan de *Atchiners* het minst van allen vertrouwen, niettegenſtaande zy in den omgang zeer minzaam, en in den Koophandel oprecht en zeer gedienſtig ſchynen. De ondervinding heeft echter aan veelen geleerd, dat zy, onder het masker van deze ſchynbaar goede eigenſchappen alleen trachten te bedriegen, en iemand onverhoeds van goed en leeven te berooven. Ik heb door myne daagelykſche verkeering met deze Volkeren opgemerkt, *dat men dezelve door minzaamheid in zyn belang kan winnen*; doch men moet hen tevens merken laaten, dat men in allen gevalle gereed is, om gelyk met gelyk te vergelden, en zich uit dien hoofde, zelfs by den Koophandel, altoos met ſchietgeweer beezig houden, om deze arglistige Natie aldus te overtuigen, dat men zich beſtendig in den Wapenhandel oeffent.

Van *Chinkol* af tot aan *Sillabar* toe, vindt men de Inwoonderen geſtaadig beeter; maar van daar tot voorby de hoek van *Lampong*, als ook langs de Straat van *Banka* en *Malakka* en aan de geheele Oostkant van *Sumatra*, is weder alles met ſlegt volk opgevuld, dat zo wel van zee- als landrooveryen zich geneerd, en waar men zeker alle voorzichtigheid noodig heeft, zelfs op de grooſte Schepen, om niet door de meenigte overvallen te worden; veele Nederlandſche, Portugeeſche en Engelſche Schippers,

pers, hebben hunne nalaatigheid in deezen opzichte menigmaal te laat beklaagd.

De Godsdienst is by de Strand-bewoonderen rondom het geheele Eiland, Mahometaansch, doch verre de meesten weeten daarvan niets anders dan zekere uitwendige plechtigheden, voorts het houden hunner bede-uuren, het wasſchen, enz. Binnen in het land en op het gebergte woonen niets dan Heidenen; van deze heb ik veele gekend, en ook met veele gehandeld, en bevond hun zedelyk gedrag in alle haare handelingen veel zuiverder en oprechter, dan dat der blinde navolgeren van *Mahomet*. De kleur dezer Volkeren is vaal-geel, doch onder die van *Atchin* zyn ook eenige die zwart zyn, gelyk de Mooren.

De natuurlyke ligging van dit Eiland, welke op de door my geteekende Kaart zeer nauwkeurig aangeweezen word, toond vooreerst de noordelykſte uithoek, met welke ik derhalven zal beginnen; gaande van daar eerst oostelyk, dan zuid-oost, zuid, verder westwaards, en vervolgens naar het noorden, tot dat wy weder te *Atchin* aangekomen zyn. Dit zogenaamde Keizerryk *Atchin*, is eertyds het machtigſte en deszelfs Beheerſcher de grootſte Vorst op *Sumatra* geweest. De Hoofdſtad, die dezelfde naam draagt, ligt by de noord-westelyke uithoek, op 5 Gr. 30 Min. noorder breedte en 116 Gr. lengte. De rivier waaraan dezelve ligt is zeer diep, en op de bank is, by het laagſte water, nog een diepte van vier voeten. Regt voor de mond van deze ſtroom, omtrent een Snaphaanſchoot van dezelve af, heeft men de rheede voor de Schepen, die zeer goed

en ook tamelyk veilig is; aan den ingang van deze rivier waren eertyds veele Schansen, waarvan tegenwoordig niets meer dan de overblyfzelen te zien zyn.

Deze Stad heeft van oude tyden af, een zeer aanzienlyke koophandel gedreeven, nadien alle Natien van *Europa*, die op *Indien* vaaren, zo wel als Mogollers, Bengalers, Siammers, Chineezen, Javaanen, Maleyers, Armeniers, Malabaren en Mooren van de Coromandelsche Kust, hier te markt komen, en hunne goederen meest tegen Goud verruilen. Men behoord hier echter zeer vlytig op zyne hoede te zyn, nadien de volkrykheid van deze plaats dezelve ook metëen zeer onveilig maakt, uit hoofde van de groote meenigte Schelmen en Dieven, die zich aldaar onthouden, niet tegenstaande 'er de allerstrengste strafoeffeningen, gelyk empaleeren, het afkappen van handen en voeten, ook om zeer geringe diefstallen, dikwyls ten uitvoer gebragt worden.

Omtrent 12 mylen ten oosten vandaar is de Stad *Pedir*, zynde eigentlyk maar een open vlek, doch heeft zyn eigen Koning, welke aan den Keizer van *Atchin* onderworpen is. De rheede is hier zo veilig niet, als die van *Atchin*; eveneens is het geleegen met die van *Sumorlanga*, *Passanga* en *Pasi* of *Pacer*. Dit eerstgenoemde Vlek ligt 15 mylen meer na 't oosten als *Pedir*, het tweede slegts eenige mylen verder, en het derde digt aan de oostelykste hoek van dit groot Eiland. Zy staan alle drie onder de Regeering van *Atchin*, en leveren niets op dan eene groote meenigte Ryst, mitsgaders een weinig Wasch en Peper. Kleine

ne Vaartuigen, gelyk Snaauwen, Brigantyns en diergelyke, bezoeken dikwyls deze kleine rheën, om zich aldaar van Levensmiddelen te voorzien.

Van daar zuid-oostwaards naa de Linie toe, het welk de Hollanders de Binnen-West-Kust noemen, is het Ryk *Dilli*, 50 mylen zuid ten oosten van *Atchin* gelegen; vervolgens *Aroe* en *Campora*, mede nog benoorden, en alsdan *Andragir*, één graad bezuiden de Linie, alwaar voor dezen een Hollandſche Vlag waaide, onder het Gouvernement van *Malacca*. Deze laatſte plaats ligt zeer wel geleegen voor den Koophandel, zynde niet verre van de Zee; dezelve heeft eene zeer veilige rheede, en het land is ongemeen goed en vrugtbaar, om welke reden het ook vlytig bezogt word, alzo 'er overvloed is aan Goud en Peper, wordende het Goud door de Bergbewoonders zelve aldaar aangebragt.

Verder zuid-oostwaards, met een kleine inbuiging van het ſtrand tot aan de tweede Graad zuider breedte, ligt de Stad *Jambi*, van welke het Koningryk de naam heeft. De gelegenheid van dit Land is ook zeer fraai, het ſtrekt zich uit tot 25 mylen van de Zee-Kust, welke zeer goed en bevaarbaar is voor Schepen. Het heeft zyn eigen Koning, en is nimmer onder het juk des Keizers van *Atchin* geweest, alzo deze zyn Ryk, aan de ootszyde, nooit verder dan tot aan de Linie heeft uitgebreid gehad. De Nederlanders hadden ook hier zomtyds bezittingen, waarvan de Opperhoofden onmiddelbaar van den Generaal Gouverneur te *Batavia* afhanglyk waren. Hier is veel Goud en Peper, doch de

Inwoonderen zo wel hier als te *Andragir* zyn, gelyk doorgaans op de geheele oostzyde, zeer roofzugtige en moorddaadige Menschen.

Nog 30 mylen zuid-oostelyker ligt *Palembang*, de Hoofdstad van het Koningryk van dezelfde naam. Van hier ziet men de hooge Berg *Manopin*. Het ligt op 2 Gr. 15 Min. tot 5 Gr. 6 Min., en heeft eertyds onder *Bantam*, of veel meer onder de gehoorzaamheid des Keizers van *Java* gestaan; doch deszelfs Ingezetenen hebben zich zedert vry gevochten en een eigen Koning verkooren, die zeer machtig geworden is. Deze stad heeft een groote Scheepvaart en Koophandel, en de *Hollanders* hebben er reeds zedert 't jaar 1618 eene Loge. Hier vindt men veele en zeer goede Peper, Drakenbloed, Wasch, en nog meer Goud als op *Jambi*. De Stroom by deze tamelyk groote Stad is diep, bevaarbaar, en zoo breed, dat by het Hollandsch Comptoir, wel negen of tien Schepen nevens elkander kunnen zeilen. Hoewel de Onderdaanen van dit Ryk op *Sumatra* gebooren zyn, zou men dezelve echter volgens hunne spraak, kleeding en aart voor Javanen houden; zy zyn ook over 't algemeen zeer vriendelyk, maar daarentegen uit hoofde van hunnen trouwloozen en verraaderlyken inborst, ten uitersten gevaarlyk.

Koomt men nu om de zuid-ooste hoek tot aan de zuid-westelyke, die een breedte heeft van omtrent 50 mylen, dan zien wy niet verre van deze zuid-westelyke uithoek de beroemde Straat *Sunda*, tusschen de Eilanden *Java* en *Sumatra*, en men komt vervolgens aan de bogt van *Lampon*, by welke het Dorp *Dampin* gelegen is.

Dit

Dit is een groote woeste Landſtreek, doch deszelfs bewoonders zyn nog veel woester en barbaarſcher.

Wanneer men, de zuid-weste hoek voorby zynde weder opwaards na het noord-westen gaat, bereikt men het Land van *Sillabar*, het welk eertyds onder *Bantam* behoorde. Hier onthouden zich altoos eene meenigte Roovers, gelyk de Hollanders en Engelſchen dikwyls ondervinden. In de bogt is eene zeer goede rheede.

Niet verre van daar, op 3 Grad. 30 Min. zuider breedte ligt *Bencolen*, zynde een fraay Vlek, doch is met eene ſlegte rheede voorzien. De Nederlanders hadden deeze plaats eesrt van allen in bezit genomen, maar wierden weder verdrongen door de Engelſchen, die zich daar zeer vast genesteld en 'er het Fort *Marlborough* gebouwd hebben.

Veel hooger na het noord-westen, op 3 Gr. 30 Min., ligt *Indrapoera*, het tweede Keizerryk, alwaar voor dezen een machtig Vorst heerschte, maar die thans met meest alle zyne onderhoorige Gewesten, onder de gehoorzaamheid ſtaat van de Nederlandſche Compagnie. Het Vlek *Indrapoera* is geleegen op 4 Gr. 30 Min.; het heeft wel geene goede baai, maar echter eene zuivere en veilige ankergrond, op een diepte van 5½ of zes Vadem water. Voor dat de Hollanders zich te dezer plaats vestigden, reſideerde aldaar een Amptenaar des Keizers van *Atchin*, onder de eernaam van *Panglima*, of Afgezand. Dit is de allerongezondſte Landſtreek. Het zwavelachtig water, gebrek aan zuivere bronnen, en de dampen die uit de moerasſen opſtygen, vergiftigen om zo

te

te ſpreeken de lucht. Zo wel de Europeërs als de Inboorlingen van *Aſien*, krygen 'er alle maanden de Koorts, en de meeſten zeker hard gezwel, het welk de Hollanders *de Koek* en de Maleyers *Cura* noemen. Dit gezwel, dat zich altoos aan de linke zyde zet, en alle jaaren grooter word, gaat gemeenlyk verzeld met een Binnenkoorts, en heeft zekere betrekking op de wasſende en afneemende Maan. Ik heb ſlegts weinige Lieden gekend die daarvan geneezen zyn, maar zy kunnen jaaren lang daarmede kwynen en deze Menſchen zyn altoos verdrietig. Het gezwel neemt ook, wanneer men na *Europa* keerd, en zelfs zo draa men onder de Linie of benoorden dezelve gekomen is, allengskens weder af, gelyk veele Lieden my verzekerd hebben; maar keert men vervolgens weder naar *Indiën* terug, dan vertoond het zich op nieuw, wanneer men de Zuider Keerkring nadert; en groeit, naar maate men verder ten zuiden komt, tot deszelfs voorige grootte. Voor het overige word hier veel Peper, Wasch, Yvoor, Boomwol en Goud gevonden, welk laatſte uit het gebergte derwaards gebragt word.

Van *Indrapoera* oostwaarts aan, vindt men zeer hooge en zwaare gebergten, op welke zich de groote Keizer van *Minangcabo*, dat het derde Ryk is, onthoudt. Deze Keizer voerdt zyne heerſchappy, niet alleen over deze hooge gewesten, maar ook over de zulke die langs het ſtrand gelegen zyn, over welke laatſte hy den Commandeur der Nederlandſche Compagnie te *Padang*, tot zynen Stadhouder aangeſteld heeft. De Hollanders hebben, in hunne hoeda-

danigheid als Strandwachters, alle Atchiners uit de Havens en Steden verdreeven, en zich toen het volkomen oppergezag daarover, als met het zwaard gewonnen toegeëigend, hoewel zulks de meening des Keizers van *Minangcabo* waarſchynlyk niet geweest is.

Een weinig noord-westelyker ligt *Palangit* en *Batang Capas;* dit laatſte op 2 Gr. 15 Minuten. Het behoord aan de Hollanders, en is wegens de meenigte van Levensmiddelen welke van daar uitgevoerd worden, van groot belang. De Landſtreeken hier romdom geleegen, worden de *Sapoela boa bon hdaros* genaamt, en leeveren een meenigte Goud, Peper en Wasch; 'er zyn behalven deze nog negen andere Landſchappen die Peper voortbrengen, in welke 59 Vlekken en Dorpen geteld worden, die alle door den afſtand des Keizers van *Indrapoera*, het eigendom der Nederlandſche Compagnie geworden zyn.

Omtrent 12 mylen noordelyker koomt men aan het Eiland *Chinco*, of *Poulo Chinco*, alwaar een Hollandsch Onder-Koopman als Reſident zyn verblyf houdt, en 'er het Goud en Peper inzameld. Deszelfs rheede is een der beste en veiligſte, de Schepen kunnen daar voor alle winden gedekt blyven, en die plaats, welke by uitſtek voor den Koophandel geleegen is, heeft goed water, als ook overvloed aan levensmiddelen.

Tusſchen dit Eiland en *Padang* zyn verſcheidene kleine Eilanden en Stroomen, doch alle van weinig belang. Deze hoofd plaats des koophandels, *Padang*, ligt op één Gr. 5 Min. zuider breedte, en behoord in eigendom aan de Hol-

Hollanders, die in 't Jaar *1666* de *Atchiners* van daar verjaagd, en 'er zedert hun Hoofd-Comptoir aangelegd hebben, waartoe de gelegendheid ook by uitſtek voordeelig is. Het heeft een goede Rivier die bevaarbaar is voor Schepen van 100 Last, eene zeer veilige rheede onder het Eiland *Piſang*, een half uur verre van het Strand, en leeverd veel Goud, Peper en andere Producten. Er zyn ook bronnen van goed zuiver water, mitsgaders overvloed aan allerhande Levensmiddelen, en is met zeer handelbaare, getrouwe en bekwaame Inwoonderen bevolkt. (*d*)

Ze-

(*d*) [Dit Hoofd-Comptoir van de Bezittingen der Nederlandſche Oost-Indiſche Compagnie op de West-Kust van het Eiland *Sumatra*, is, benevens derzelver overige Comptoiren aldaar, op den 18 en 19 *Augustus* 1781 door de Engelſchen veroverd. De Heer ESCHELSKROON heeft de zwakheid dezer Bezittingen van de Compagnie bereids aangetoond, in zyne tegenwoordige beſchryving van dat Eiland; waaruit tevens blykt, dat haare Forten niet beſtaanbaar konden zyn tegen eenen regulieren vyandelyken aanval. Geen wonder dan dat de Engelſchen, zo haast de Britſche Regeering had goedgevonden deze Republyk door eenen onrechtvaardigen Oorlog aanteranden, en, voor het verklaaren van dezelve reeds berigt van dat voorneemen aan alle Bevelhebbers van die Natie, zo in *Oost* als *West-Indiën* en andere gedeelten der Waereld gezonden had, ten einde overal waar hunne macht zulks toeliet, op de Schepen en Bezittingen der Nederlanders (die toen nog van geene vyandlykheden wisten) aan te vallen, ook zeer ſpoedig het beſluit namen, om derzelver weerlooze Comptoiren op *Sumatra* te verrasſen, en daarvan een gemakkelyke prooi te maaken. Dewyl de omſtandigheden dezer verovering, in ons Vaderland weinig bekend zyn, zal het niet geheel te onpas komen, dezelve hier een plaats te geeven, zo als ons die door een

der

Zeven mylen noordelyker is het Landſchap en Rivier *Priamang*, werwaards men zo wel over land

der Heeren van 't Comptoir te *Padang*, die daarby tegenwoordig geweest is, medegedeeld zyn.

Den 17 *Augustus* 1781 ontfing de Heer JACOB VAN HEEMSKERK, als Commandeur van *Padang* en Opperhoofd van *Sumatra's* West-Kust, een briefje van den Onderſtuurman VOGELING, die met de *Pantjalling* had gekruist, inhoudende, dat hy daags te vooren, met zonnen opgang zeven Schepen had gezien, die tusſchen *Adjerhadja* en *Poulo Chinco* geankerd lagen, en eerst een Franſche Vlag lieten waaijen, doch kort daarna een Engelſche Vlag toonden; waar op hy beſloot onder zeil te gaan, en daarvan zo ſpoedig als mooglyk was de tyding naar *Padang* te brengen. Dan zulks wierd verhinderd door een gewapende Engelſche Sloep, voerende twaalf Donderbosſen en wel bemand, welker Equipagie, de *Pantjalling* aan boord klampte, en deszelfs Gezaghebber in arrest nam.

Die zelfde morgen ten negen uuren kreeg men van de Boom tyding, dat 'er twee Vaartuigen in 't gezicht waren, die ten 10 uuren agter de Apenberg ten anker kwamen. Ten 11 uuren ontfing de Commandeur een briefje van den Korporaal aan de Boom, met verzoek om zich na die Vaartuigen te mogen begeeven, en te vraagen wat zy hebben wilden: Dit wierd toegeſtaan; doch de Korporaal aan boord komende, wierd aldaar in arrest gehouden. Dit geval wierd in het Fort gerapporteerd, door een Moor, die hem aan boord gebragt had, en die tevens, uit naam van den bevelhebbenden Officier op die Vaartuigen vroeg, of den Commandeur *Padang* goedwillig wilde overgeeven, zo niet, dat hy dan aan zynen Admiraal rapport zoude doen.

Hierop wierd terſtond de Vergadering belegd, en daarin beſlooten om twee Leden uit den Raad derwaards te zenden, ten einde het oogmerk waarom deze Vaartuigen daar gekomen waren, te verneemen. Tot deze Commisſie wierden benoemd de Heeren DE RAEFF en TEXIER, die een uur daarna met de Compagnies Landſchuit vertrokken, en, aan boord gekomen zynde, vriendelyk ontfangen wierden. Hier vernamen zy dat *Poulo Chin-*

land als te water van *Padang* komen kan. Dit district is ten allen tyde een twistappel geweest. Nu

Chinco reeds in de macht der Engelſchen was, en gevraagd hebbende wat deze daar kwamen doen, gaf men hen ten antwoord, dat zy gezonden waren om zorg te dragen dat geene Schepen de Rivier uitzeilden, en dat hunne Vloot, indien de wind ſlegts gunstig wierd, ſpoedig in 't gezicht zoude zyn. De Engelſchen wilden op alle andere vragen die zy deeden, geen antwoord hoegenaamd geeven, weshalven deze Heeren beſloten weder na de wal te gaan, en van hun wedervaaren rapport te doen.

Den 18 *Augustus*, met het aanbreeken van den dag, zag men die Vaartuigen onder *Poulo Piſang* ten anker; kort daarna kreeg men tyding dat drie andere Schepen in 't gezicht waren, welker getal ſpoedig vermeerderde tot *vyf groote driemast* Schepen en *twee* Berkentyns. 's Namiddags naderden van dezelven drie Sloepen, waarin drie Heeren, en een Commando van 8 Militairen waren, waarop de Vergadering andermaal belegd wierd, om te verneemen wat hunne begeerte was.

Toen de Sloepen voor het Fort waren aangeland, traden daaruit de Heer HENRY BOTHAM, zynde één der Leden van den Raad te *Bencoolen*, benevens twee andere Gecommitteerdens, verzeld door een Commando Militairen, en voorafgegaan door een Europeër die een witte Vlag droeg, ten teken van vreede. De Commandeur, benevens de Raaden van Politie, ſtonden gereed om deze Afgevaardigden te ontvangen, en noodigden dezelve in de Vergaderzaal, alwaar zitting genomen hebbende, gaf de Heer BOTHAM aan den Commandeur eene Sommatie over, in het Fransch geſchreeven, van dezen inhoud:

Aan den Gouverneur van het Fort en Stad Padang.

MYN HEER!

Ik begeer dat gy aan zyne Brittanniſche Majeſteit overleeverd het Fort en de Stad Padang, *benevens alle Forten en Plaatzen gelegen aan de Westkust van* Sumatra, *die aan*

Nu eens hebben de Engelſchen aldaar willen nestelen, dan die van *Atchin*, en dan we-

aan de Nederlandſche Compagnie toebehooren. De Europeërs, die krygsgevangen moeten zyn, zullen na Europa *worden overgezonden. De goederen en effecten van alle Perſoonen, zo wel die in dienst zyn van de Nederlandſche Compagnie, als die van Chineeſen, Maleyers, en der overige Inwoonderen, zullen niet gemoleſteerd worden, mits dat terſtond getrouwelyk worden overgeleverd alle de effecten en papieren, toebehoorende aan de Nederlandſche Compagnie, het zy te* Padang, *of in deszelfs onderhoorige plaatzen.*

Aan boord van de vloot, op de rheede, zyn de Heeren Henry Botham *en* J. Clements, *Commandeurs van het Eskader tot deze expeditie beſtemd, die de capitulatie, welke ik de eer heb UEd. aantebieden, zullen bevestigen.*

Ik heb de eer te zyn, enz.

(Was get.) FREDRIK MANDEVILLE,

Kapitein en Commandant der Engelſche Troepen tot deze expeditie.

Aan boord van de Glatton, den 18. *Augustus* 1781.

Deze ſommatie in den Raad geleezen zynde, vond deze zich, eensdeels door gebrek aan volk om tegenſtand te kunnen bieden, en ten anderen uit hoofde van den ſlegten ſtaat waarin het Fort zich bevond, zynde daarenboven aan den voet van eenen Berg gelegen, die de Vyand op verſcheiden plaatzen kon beklimmen, en van waar hy het Fort en de Stad beſchieten kon, genoodzaakt, tot behoud der Ingezetenen, de capitulatie te teekenen, en gaf derhalven een ſchriftelyk antwoord in 't Engelsch, van den volgenden inhoud:

Aan Kapitein FREDRIK MANDEVILLE, *enz.*

MYN HEER!

Wy neemen genoegen in de voorwaarden van capitulatie, die door UEd. aangeboden zyn, en belooven om ieder gedeel-

weder kreegen de Inwoonderen den inval om zelve van die plaats meester te blyven; maar

deelte van dezelve punctuëel na te komen. Namentlyk, om aan de wapenen van zyne Brittannische Majesteit over te geeven het Fort en de Stad Padang, *benevens alle de Forten en Factoryen aan de Westkust van* Sumatra, *en al den eigendom en papieren, toebehoorende aan de Nederlandsche Compagnie, getrouwelyk uit te leeveren.*

Padang, *den* 18. Augustus 1781.

Was geteekend door DEN RAAD.

Zo haast deze resolutie genomen was, lieten de Engelschen aanstonds hunne vlag op den Apenberg opheissen.

De volgende morgen ten 8 uuren kwam de Commandeur van het Engelsch Eskader met een Compagnie Militairen aan de wal, en nam bezit van het Fort, waarna de Hollandsche bezetting de wapenen nederleide, en zich als krygsgevangen overgaf, uitgezonderd één Sergeant, één Korporaal en drie gemeene Soldaaten, die in Engelschen dienst overgingen.

Aldus verloor de Compagnie haare nog overgebleeven bezittingen aan de Westkust van *Sumatra*, namentlyk *Padang*, *Poulo Chinco*, *Adjerhadja* en *Priamang*. Deze verövering geschiede door vyf Engelsche Compagnies-Schepen en twee Berkentyns, zynde de eerste ieder met 24 a 30 stukken kanon gewapend, en aan boord hebbende, behalven derzelver equipagien, omtrent 150 Man reguliere Troepen: te weeten 100 Soldaaten en 50 Artilleristen. Een gedeelte der Compagnies Dienaars en de Militairen die aldaar in garnizoen lagen, wierden als krygsgevangene naar Engeland overgebragt; ook had de Engelsche Raad te *Bencoolen* bevel gegeeven, om alle Europeesche Burgers van *Padang* weg te voeren, doch zulks is niet geschied; zynde er wel dertig Compagnies Dienaaren, met derzelver Huisgezinnen, en omtrent een gelyk getal burger Familiën, benevens nog omtrent vyftig Christen Slaavinnen, met haare by Europeërs verwekte Kinderen, aldaar gebleeven. De buit,

maar eindelyk zyn de Hollanders gekomen, en hebben dat gewest met de degen in de vuist veroverd, waarna het altoos onder hun gezag gebleeven is. Deze plaats is volkryk, en hier alleen kunnen jaarlyks wel duizend lasten zout omgezet worden (*e*). De rheede, onder één van de drie daarvoor liggende Eilanden, is volkomen veilig, doch het uitlaaden moet geschieden met kleine vaartuigen van drie last, alzo geen grooter over de bank die voor de rivier legt, komen kunnen. Voor het overige word veel Goud uit het gebergte van *Rauw* herwaards gebragt, ook veel Boomwol en flegte ftof tot kleedinge; de levensmiddelen zyn hier beter koop dan ergens aan de geheele Kust.

Op 0 Gr. 40 Min. zuider breedte is het groote Dorp *Ticoe*, in het welke zich, uit hoofde van deszelfs goede rheede en voortreffelyke ankergrond, eene menigte Kooplieden ophouden. De Compagnie had hier bereids in 't jaar 1667 een Comptoir opgericht, en handhaaft deszelfs gebied over het ftrand, als een overwonnen land, tot heden toe, of schoon zy er tegenwoordig geene bezetting heeft. Men vindt hier ongemeen veel Goud, en van alles wat

buit, welke de Engelfchen by die expeditie, zoo aan Goud als Contanten en Koopmanfchappen behaald hebben, mag ten naasten by op vyf Tonnen Gouds begroot worden. *Aant. van den Vertaaler.*]

(*e*) [Deze Zouthandel moet naderhand zeer verminderd zyn, alzo die in de laatfte jaaren flegts *tusfchen* de 150 en 200 lasten bedroeg. *Aant. van den Vert.*]

wat tot 's menfchen levens onderhoud vereischt word; gelyk ook in het naby geleegen Landfchap *Pasfamang*, zynde door een groote bogt of inham bekend, vanwaar men de hooge berg *Ophir* ziet, en de districten van *Mara Tanjong* en *Labo Poeding*, in welke de Hollanders kleine posten gehad hebben, doch waaruit zy voor eenige jaaren door zekeren *Radja Poeti*, Vorst van *Siboeleang* verdreeven zyn.

De hoek van *Siccarboe* rondgekomen zynde, vinden wy op 5 Min. noorderbreedte het Comptoir *Ayerbangies*, (*f*) alwaar ik agt jaaren, als Refident, in dienst van de Nederlandfche geoctrooijeerde Compagnie geweest ben. Dit is eene voortreffelyke plaats, en ligt by uitftek welgelegen voor den koophandel. Behalven een der *veiligfte buiten-rheeden*, is hier ook nog eene *binnen-rheede*, voor de mond van de rivier, welke zeer goed, en voor binnenlandfche fchepen, gelyk Batingers, Gontings, Jallours enz. bevaarbaar is. Het Goud uit de gebergtens van *Padesfer* en *Rauw* word hier byëen gezameld, als ook een menigte Peper en Kamfer. Hier groeijen zeer veele Kaneelboomen, die echter niet gefchild mogen worden, zynde de inkoop en verkoop van die fpecery alhier verbooden, ten einde de Kaneel-handel van *Ceylon* niet te benadeelen. Men vindt hier overvloed aan allerhande levensmiddelen, ook uitneemend goed bronwater, zo dat deze plaats,

(*f*) [Dit Comptoir, als ook dat van *Baros*, is reeds voor eenige jaaren door de Hollanders ontruimd, gelyk in het nafchrift tot deze befchryving van *Sumatra*, door den Autheur vermeld word. *Aant. van den Vert.*]

plaats, niettegenſtaande dezelve zo naa by de Linie gelegen is, echter als zeer gezond kan aangemerkt worden.

Uit deze bogt komt men vervolgens aan de lange uithoek van *Laboeng Loeloe*, digt by welke de ondiepe rivier *Pattahan* in dezelve ſtroomd; twee en een halve myl van daar is het Engelsch Comptoir *Nattal*. Deze laatstgenoemde plaats is ook zeer wel gelegen voor den koophandel, hebbende eene diepe en breede rivier, welke echter wegens de zwaare branding vooraan derzelver mond, alwaar de golven op de zandbanken en ondieptens breeken, voor Europeeſche ſchepen onbevaarbaar is. Dit is eigentlyk een Vry-ſtad, en de verzamelplaats van allerhande ſchelmen uit alle gedeelten van *Aſien*. De genoemde Stad is ongemeen volkryk, ongeacht deszelfs rheede zeer onveilig is, uit hoofde van de ſterke noord-weste winden, die hier en langs de geheele kust allerhevigst waaijen. De koopwaaren zyn 'er dezelfde als te *Ayerbangies*, doch het climaat is zeer ongezond wegens het ſlegte water, en men heeft 'er ook gebrek aan levensmiddelen, als welke meest van *Ayerbangies* en *Paſſamang* gehaald moeten worden. In voorige tyden ſtrekte zich op deze kust van *Sumatra*, tot benoorden *Nattal*, anderhalve myl op de rivier *Cancoen*, het Ryk van den *Radja* van *Baros* uit, doch tegenwoordig is alles van hem afgevallen, en de Regenten dezer afgevallen plaatzen, hebben ieder afzonderlyk voor zich, met de Engelſchen onderhandelingen aangegaan; terwyl deze na het ſluiten dier contracten, aan alle keine ſtroomen wagthuizen gebouwd, en 'er tot een teken

ken van eigendom, derzelver Vlag geplant hebben. De rivier van *Nattal* medegerekend, zyn het twaalf plaatzen welke de Engelschen ten deele van onder de gehoorzaamheid des Konings van *Baros*, ten deele ook derzelver Inwoonderen van hunne met de Nederlandsche Compagnie geslotene contracten, afgetroond hebben, te weeten:

1. *Cancoen*, leeverd veel Kamfer en Wasch.
2. *Tamboejong*, een by uitstek zeer wel gelegen rivier, welke om deszelfs goede Kamfer en Wasch, als ook wegens de veilige legplaats der vaartuigen aldaar, sterk bezogt word.
3. *Sinkoang*, heeft insgelyks een goede rivier, die echter op verre naa zo veilig niet is als de voorige; het leeverd ook minder Kamfer en Wasch.
4. *Batoe Mandam*, een zeer kleine rivier, alwaar geen andere dan Maleysche kooplieden woonen, welke de producten als Kamfer, Benzoin of Wierook, Wasch en Vogelnesten in 't klein opkoopen, en aan de Engelschen te *Nattal* leeveren.
5. *Batang Toroe*, is eveneens gesteld als het voorige.
6. *Pinansori*, heeft een beter rheede en grooter rivier; deze rivier is zeer bekwaam voor kleine vaartuigen, die daarop een sterke scheepvaart hebben, de producten aldaar inkoopen, en na *Nattal* brengen. De Engelschen onderhouden hier eenige Soldaaten om den sluikhandel te beletten; het lee-

leeverd veel Kamfer en zeer goede Benzoin.

7. *Badiri*, heeft een flegte rivier; hier word een groote menige Benzoin of Wierook, die echter zeer bruyn van kleur en by gevolg geenzins de beste is, ingezameld.

8. *Siboeloeang*, is van geen de minſte aanmerking. Men zendt zomtyds kleine Sloepen derwaarts, om te zien of de Inwoonderen ook eenig Reukwerk, Wasch of Vogelnesten hebben.

9. *Tappianoly*, of de baay daarby, is zeer fraay en diep, zo dat de grootſte ſchepen dezelve met gemak kunnen inloopen, en aldaar eene veilige rheede vinden. Het land hieromſtreeks leevert eene meenigte Benzoin, maar van een zeer ſlegte zoort, vermits het zwart en houtachtig is.

10. *Corlang* heeft een groote en diepe rivier, maar de koophandel is 'er van weinig belang, alzoo deszelfs producten van denzelfden aart zyn als op de voorgenoemde plaats.

11. *Surcam*, een fraaije plaats, zo wel ten aanzien van deszelfs rivier, als van wegen den koophandel. Hier is altoos een goede voorraad van alle zoorten van koopgoederen, en men kan 'er ſpoedig eene laading van Kamfer, Benzoin, Damers (zeker zoort van harst) en meer andere hierna te meldene producten byëenzamelen.

Alle deze landſchappen waren *1693* met de Hollanders, door middel van derzelver al-

gemeen Tractaat met den Koning van *Baros*, in verbond getreden; zedert hadden alle Regenten ieder afzonderlyk, zich met de Compagnie verbonden, aan dezelve getrouwheid gezwooren, en de Nederlanders hadden tot een teken van hun rechtsgebied, aan alle plaatzen steenen merkpaalen laaten oprechten. Dan ongeacht deze voorzorg, hebben zich nogthans de Engelschen van dit schoon gedeelte der Westkust meester gemaakt, de merkteekens der Compagnie in 1761 omvergesmeeten, en daarentegen hunne eigene merktekens van oppergezag, in derzelver plaats gesteld.

Het sluiten van diergelyke contracten met de mindere Regenten des lands was, na myn oordeel een zeer verkeerde maatregel, en de *toenmaalige Dienaars op Padang* begingen eene groote *onvoorzigtigheid*, toen zy door Gecommitteerden die contracten langs het strand vernieuwden, vermits zodanig contracteeren van de zyde der mindere Regenten, alleen de bloote naam had. De Nederlandsche Compagnie had reeds in 't jaar 1693 met den Koning van *Baros*, wiens grenzen zich tot *Nattal* uitstrekten, een contract gesloten, en alle rivieren, op welke hy het uitsluitend recht aan de Nederlanders afstond, daarin benoemd; dus hadden de Regenten, die zodanige benoemde landstreeken regeerden, geen van allen het minste recht om zich nog nader te verbinden, vermits zy onderdaanen van *Baros* zynde, ook by gevolg verplicht waren de door hunnen Opperheer genomen maatregelen naa te komen. De Dienaars, zonder dit in 't oog te houden lieten hun echter door derzelver Afgevaardigden nieu-

we

we onderhandelingen aanbieden, en verklaarden hen daardoor als machthebbende om verbindtenisſen aan te gaan. De Regenten merkten terſtond die *misſlag*, welke in hun een meerdere macht onderſtelde dan zy in der daad hadden, en beloofden derhalven onder eede, alles wat de Commisſarisſen ſlegts eischten, maar onttrokken zich tevens van de gehoorzaamheid, die zy aan hunnen natuurlyken Opperheer de Koning van *Baros* ſchuldig waren, om redenen dat de Compagnie zelve, deze Regenten bekwaam verklaard had met haar te contracteeren en verbindtenisſen aan te gaan. De Heeren te *Padang* meenden dat zy uit zodanige onderneeming groote voordeelen zouden trekken; doch de Britten, die welhaast van deze wonderlyke en verkeerde handelwyze kennis kreegen, zonden kort daarna eenige ſchepen derwaards, haalden door geſchenken en groote beloften de meeste Regenten in haar belang over, en ſloten ingelyks een plegtig verbond met dezelve.

De Hollanders hunne eerſte Bondgenooten, protesteerden daartegen; doch de Engelſchen gaven ten antwoord, dat, vermits zy zelve aan deze lieden de macht verleend hadden om verbindtenisſen aan te gaan, dezelve daardoor ook tevens het recht verkreegen hadden om de met hen gemaakte contracten te vernietigen, en die wederom met andere op een voordeeliger manier te ſluiten; zy hadden van hun kant goedgevonden van die gelegendheid gebruik te maaken, en daaromtrent bereids de noodige maatregelen genomen. Hiermede was alles afgedaan, en de Compagnie leed daardoor een zeer merkelyk nadeel.

Zes mylen benoorden de laatstgenoemde handelplaats *Surcam*, ligt het Nederlandsch Comptoir *Baros*, alwaar zich ook een Refident ophoudt, die alleen Kamfer en Benzoin voor de Compagnie inzameld. Hier word wel een aanzienlyke koophandel gedreeven, maar het is eigentlyk een ongezond nest. Ik heb in de vyftien jaaren die ik op *Sumatra* geweest ben, niet één gezond Europeër van daar zien komen. De rheede en de rivier zyn ook vry flegt, en de aldaar liggende fchepen moeten, by een opkomende noord-weste wind, terftond onder het kleine Eiland *Poulo Kaifer* een veilige fchuilplaats zoeken.

Nog zes mylen verder opwaards ligt de rivier *Tappüs*, welke eene *tamelyk goede rheede en ankergrond heeft. Deze plaats doet de Compagnie veel nadeel, dewyl de Atchiners* 'er gemeenlyk den baas fpelen, en de Benzoin opkoopen, die hier zo goed en blank als ergens op *Sumatra* gevonden word.

Agt mylen verder komt men aan de groote rivier *Chincol*, welke eertyds de noordelyke grensfcheiding van de Compagnies bezittingen geweest is. Nooit heb ik aangenaamer ftroom gezien. Dezelve is aan beide oevers met groote Cafuaris-boomen bezet, welke hem tot een natuurlyke verfchanfing ftrekken. De Engelfchen zo wel als de Hollanders, hebben dikwyls getracht zich hier te vestigen, maar alle hunne pogingen zyn telkens vruchteloos geweeft. Hier word mede een groote koophandel gedreeven, en de particuliere Engelfche vaartuigen van *Bengalen*, behaalen daar, boven andere, zeer aanzienlyke voordeelen. Het Land leeverd buitengemeen

goed timmerhout, en 'er worden te dezer plaats veele kleine ſchepen (*Gontings*) en vaartuigen gebouwd. De rheede is juist geen van de beste, en ik zelve ben op een ſchip geweest, dat aldaar voor drie ankers lag, die alle drie doorgingen, weshalven de Schipper genoodzaakt was, met zyn vaartuig naar het daartegen over gelegen Eiland *Poulo Banjax* te vluchten.

Tusſchen deze rivier en die van *Souſou* liggen nog verſcheide kleine Eilandjes, die echter van geen belang zyn, en maar alleen by gebrek aan levensmiddelen, die daar in overvloed zyn, bezogt worden. *Souſou* is byna zo groot als *Chincol*, heeft eene aanmerklyke koophandel en 'er worden insgelyks veele ſchepen gebouwd.

Nog eenige mylen noord-oostelyker koomt men te *Na Labo*, en 10 mylen noordelyker te *Daja*. Men mag deze twee plaatzen met recht de ſchatkamers van *Atchin* noemen, dewyl aldaar een ongelooflyke menigte Goud uit de bergen gegraaven word. De Keizer laat 'er zeer nauwkeurig wacht houden, en men heeft ook alle mooglyke overleg noodig, om in den koophandel wel te ſlaagen; alzo niet alleen het verbod des Keizers, maar ook de bedrieglyke inborst der verkoopers, den koophandel zeer gevaarlyk maakt; want zo groot als de partyen Goud zyn die hier verhandeld worden, zo groot is ook het bedrog dat de verkoopers daarmede plegen, en men moet by den ontfangst wel zeer nauwkeurig toe zien, om geen Koper voor Goud te ontfangen. Men accordeert gemeenlyk om in Stof-goud te betaalen, alzo hun gemunt Goud, *de Maaten* genaamd, even zo vervalscht

valscht is als het hart van een Atchiner zelve. Zy weeten onder dit Stofgoud, niet alleen Yzerſtof dat men door den zeilſteen daaruit moet haalen, maar ook allerhande zoort van ſlegt metaal te mengen; weshalven men genoodzaakt is dit alles door den toetsſteen en het vuur te beproeven en zeer nauwkeurig te onderzoeken. De rheede is hier zeer goed, nadien men by een opkomende ſtorm altoos zee kan kiezen.

Komen wy nu weder aan de noord-westelyke hoek, dan brengt de Kaart ons terug na de West-kust, langs welke verſcheiden kleine en groote Eilanden liggen, die te meer onze aanmerking verdienen, om dat dezelve een groote invloed op den koophandel van *Sumatra* hebben; als daar is

1. Het Eiland *Way* of *Poulo Way*, regt ten noorden over de ſtad *Atchin*. Dit eiland heeft een zeer goede rheede, die voor de noord-west en noordooste winden veilig is; maar het is zo veel te gevaarlyker ten aanzien van deszelfs inwoonderen. Men vindt hier alles wat tot den koophandel zo wel als tot levensonderhoud ſtrekken kan. Doch het geſchut en klein geweer moeten 'er nooit ongelaaden of tot tegenweer onbekwaam zyn, ook nimmer veronachtzaamd worden, maar men moet die altoos in gereedheid houden, om daarvan alle oogenblikken en op het minſte kwaad vermoeden gebruik te maaken. Dit Eliand is eigentlyk een woonplaats van Banditen, wordende de verminkte misdaadigers van *Atchin* derwaards overgebragt. Goud, Amber, Vogelnesten, de beste Benzoin, en de

fyn-

fynſte zoort van zyden Doeken, worden daar dikwyls in *meenigte* gevonden.

2. De *Cocos Eilanden*, zynde zuid-west ten zuiden van *Atchin* afgelegen; deze zyn klein en vol Cocos boomen, weshalven zich veele derwaards begeeven om Oly en Cocos-nooten te koopen. Verder oostwaarts liggen.

3. De *Varkens-Eilanden*, die zekerlyk deze naam verkreegen hebben van de veele wilde Zwynen die daarop gevonden worden. Om die reden bezoeken de Mahometaanen deze eilanden zeer zelden, alzo zulks met hunnen Alcoran ſtrydig is; 'er zyn nogthans inwoonderen, dat Heidenen zyn, en die zich van hunne Cocos-boomen geneeren.

4. Ten zuid-oosten van daar ligt *Poulo Banjas*, of eigentlyk gezegd de veele eilanden. Deze liggen tegen over *Chincol*, en men verzameld 'er een groote meenigte Caret of Schildpad, Vogelnesten, Amber, Cocos-nooten, en de inwoonders maaken 'er jaarlyks veele duizend tonnen Oly. Het zuidelykste dezer eilanden word genaamd *Niaco*, en behoord aan de Hollanders, die het altoos aan eenen Burger van *Padang* geeven om 'er de Oly en Slaaven intekoopen; waarvoor echter niet de Burger, maar de inwoonders zelve eene recognitie van twee leggers Oly en twee Slaavinnen jaarlyks, de eerſte aan de Compagnie, en de laatſte aan den Commandeur, betaalen.

5. Het Eiland *Neas*, zuid-oost ten zuiden van *Poulo Banjas*. Dit eiland is zeer groot en volkryk; het leeverd een meenigte Ryst en Slaaven, die de ſchoonſte en duurſte zyn van geheel *Aſien*. Deeze zyn, hoewel dit eiland ſlegts an-

anderhalve graad van de linie afgelegen is, ongemeen fraai en blank, en hen ontbreekt niets anders dan de roode blos der wangen, om veele van dezelve voor zeer ſchoone Europeeſche meisjes aan te zien. Ik ben tweemaal daar geweest, om Slaaven voor de Compagnie in te koopen.

6. *Poulo Meuſelaar* of het Meuſelaar-Eiland, regt over het comptoir *Baros* gelegen, is van een groote omtrek, maar bergachtig en onvruchtbaar. Alle deszelfs inwoonderen geneeren zich met het inzamelen van Vogelnesten, Dammers, Rottingen, en diergelyke meer, welke zy aan de Hollanders of Engelſchen te koop brengen. De andere eilanden na het zuid-oosten verder opwaards, gelyk *Batou*, regt onder de linie, *Minteon*, *Goede Fortuin* en *Nasſau*, worden meerendeels door ſlegt volk bewoond, dat byna alleen beſtaat van het persſen van Oly uit de Cocos-nooten, welke die eilanden voortbrengen.

* * *
* *
*

TWEE.

TWEEDE AFDEELING.

Van de Hollandsche handel-plaatzen, derzelver sterkte, grootte en koopwaaren.

De Portugeesen hebben het Eiland *Sumatra* bereids in 't jaar 1506 door zekeren *Alvaro Talesso* ontdekt, en 1509, door eenen *Siqueira* hun eerste verbond met *Atchin* gesloten. De Hollanders zyn eerst 1599 door den Kaptein HOUTMAN, die 'er op eene verraderlyke wyze vermoord wierd, aldaar bekend geworden. In 't jaar 1601 wierden twee hunner Afgezandten, de één DE ROI en de ander BIKKER genaamd, aan het Hof van *Atchin* zeer vriendelyk ontfangen, en daarentegen weder twee Afgezandten van dat Ryk, aan den Prins MAURITS en de Heeren Staaten Generaal afgezonden, die ook gelukkig in *Zeeland* aankwamen, alwaar één hunner gestorven en begraaven is, doch de andere, na dat hy de Nederlandsche pracht gezien en veele geschenken ontfangen had, gelukkig aan zyn Hof wederkeerde. Toen naderhand, by het veranderen der regeering, ook alle zaaken ten aanzien der Nederlanders van gedaante veranderden, vonden SCHUURMAN en SPILBERGEN zich genoodzaakt, nu eens met de Atchiners, dan weder met de Portugeesen langen tyd te vechten, tot dat zy eindelyk het geluk hadden deze laatste geheel en al te verdryven.

De nyvere Hollanders, die hunnen handel steeds verder poogden uit de breiden, verkooren

Atchin, aan deze kust gelegen, voor hunne eerste handelplaats, en deszelfs Opperheer is ook de eerste geweest, met wien zy beëedigde contracten gesloten hebben. In den beginne verruilden zy hunne goederen tegen Peper, Goud en Reukwerk, waarby zy veelerhande bedrog ondervinden moesten, en met allerhande gevaaren te worstelen hadden, Deze menigvuldige bedriegeryen, de roofzuchtige aart der inwoonderen, en derzelver moedwillig schenden der gedaane beloften, bewoogen deze eerste onderneemers, om, zo haast zy eene nauwkeurige en toereikende kennis van de kust verkreegen hadden, die zaaken uit de eerste hand te haalen, die zy onder schyn van vriendschap, doch in der daad onder de trompen van hun geschut, by de Atchiners moesten opzamelen. Hiertoe wierden zy te meer aangespoord, alzo zy van de dwingelandy der Gouverneurs, of zogenaamde *Panglimaas*, welke ieder Dorp langs het strand, onder de blinkende eernaam van Koninglyke Commissarissen beheerschten, zeer veele knevelaaryen moesten dulden, die ten laatsten zo onverdraaglyk wierden, dat zy dit lastig juk poogden aftewerpen, en op andere plaatzen beter markten te zoeken dan zy by die van *Atchin* konden vinden.

Zy wierden tot de uitvoering van dit voorneemen nog sterker aangedreeven door de verregaande gierigheid der Mooren, die deze zogenaamde *Panglimaas* omkoopende, daardoor alles naar hun eigen wil bestierden, vervolgens ook na goeddunken de prys hunner goederen bepaalden, en over de te ontfangene insgelyks naar eigen welbehaagen beschikten; invoegen, de arme Koop-

Koopman gedwongen was, de onrechtvaardige handelwyze dezer Dwingelanden in allen opzichte te dulden, zonder dat hy zich deswegens kon of durfde beklaagen.

Naar maate zich de kusten en het ſtrand veiliger en ryker opdeeden, des te meer gelegendheid vonden ook de Hollanders, om derzelver rivieren, landſchappen en den aart der Inwoonderen nauwkeuriger te leeren kennen, en zo veel te begeeriger wierden de Inwoonderen zelve, om nadere kennis met de Hollanders te maaken. Eene vriendelyke verkeering en de volmaakſte vryheid ten aanzien van alles wat den koophandel betrof, deed hun welhaast het groot onderſcheid bemerken dat 'er is, tusſchen eene vrye of een gedwongen handel; en zy verlangden derhalven niets hartelyker dan ſlegts gelegendheid te mogen hebben, om, door dezen handel op een vasten voet te brengen, hunne omſtandigheden te verbeeteren, en zich van het juk hunner Opzienders te bevryden.

In de eerſte jaaren waarin de Dienaars der Compagnie deze kusten bezogten, handelden zy alleen langs de rivieren en baayen, zonder aan den wal de geringſte vastigheid of byzondere loges te hebben, tot dat eindelyk de toeneemende jalouſie des Keizers van *Atchin*, en de onverdraaglyke kwellingen waarmede de arme Inwoonderen geplaagd wierden, de Regeering te *Batavia* noodzaakte, zich, gelyk aan andere kusten, zo ook hier te vestigen, en daardoor den koophandel te beveiligen.

Ten einde dit oogmerk te bevorderen, wierd met den Vorst van *Minangcabo*, die door de menigvuldige klagten welke zyne langs het ſtrand

woonende onderdaanen tegen de *Panglimaas* van het Ryk *Atchin*, en wegens de al te verregaande bedriegeryen der Mooren inbragten, tegen dezelve verbitterd was geworden afgesprooken, dat hy de Hollanders te hulp roepen, en hen tevens het uitsluitend recht boven alle andere Natien in zyn uitgestrekt Ryk, van *Indrapoera* af tot aan de noordzyde van *Chincol* toe, vergunnen zoude; met volkomen vryheid, om overal waar zy zulks dienstig en voordeelig oordeelden, zich neder te zetten, vaste comptoiren op te richten, en hunnen koophandel aldaar te vestigen.

De Vorst van *Minangcabo* deed, door dit eerste contract, afstand aan de Compagnie van al het strand of de kusten tegen eene jaarlyksche recognitie, *onder deze uitdrukkelyke voorwaarde, dat zy zyne onderdaanen in de Dorpen langs de zeekust, na het verdryven der Atchiners, tegen alle toekomende aanvallen en beleedigingen zou beschermen.*

Hoewel de genoemde Vorst uit dit Geslacht de aanzienlykste is, was nogthans zyne eigentlyke macht op verre naa zo groot niet als hy voorgegeeven had. Men zou hem ten dezen opzichte by den Paus kunnen vergelyken, die geheel *Amerika*, zonder dat hem daarvan iets het minste toebehoorde, aan de Spanjaarden ten geschenke gaf. Dit zy hoe het wil, het Tractaat van 1666 moet ten minsten aangemerkt worden als de eerste grondslag, waarop alle andere overeenkomsten die naderhand gemaakt zyn, berusten.

Zo haast dit Tractaat gesloten was, merkte de Compagnie zich aan als gerechtigd zynde om daarvan gebruik te maaken. Zy beschouwde het

het ſtrand als haaren eigendom, verdreef alle vreemde kooplieden van daar, liet loges oprechten, bouwde vestingen tot zekerheid en verdeediging derzelven, en voorzag zich aan de bekwaamst gelegene plaatzen met zodanigen overvloed van Europeeſche goederen, dat de Ingezetenen door het zien derzelven en door de vriendelyke bejeegening die zy tevens genoten, hoe langer hoe meer vertrouwen kreegen, en uitgelokt wierden om hun verzameld Goud en andere producten derwaards te koop te brengen.

In den beginne kwam *Chinco* als hoofd-comptoir in aanmerking, doch naderhand is *Padang* zulks geworden, en ook gebleeven.

Padang is een zeer aangenaame plaats, zynde door een Kasteel van vier Bastions, op welke doorgaans 28 ſtukken kanon liggen, bevestigd. De Stad zelve beſtaat uit omtrent 3 of 400 huizen, die echter alle, wegens de menigvuldige aardbeevingen, ſlegts één verdieping hoog zyn. De Commandeur, zynde een Opperkoopman, heeft 'er de adminisſtratie over al het politieke, militaire en burgerlyke zonder uitzondering, eveneens als de Gouverneur-Generaal te *Batavia*, zulks over geheel *Indiën* heeft. Op hem volgd

De eerſte Administrateur, die een Koopman is, dan
De tweede Administrateur, zynde een Onderkoopman, vervolgens
De Fiscaal,
De Secretaris van Politie, die ook Onderkoopman is,

De Secretaris van Justitie, zynde een Boekhouder, als ook
De Negotie-Boekhouder,
De Soldy-Boekhouder, en
16 Assistenten, of mindere Schryvers, *die* op de verscheiden Comptoiren verdeeld zyn.

By de Militaire staat:

1 Officier,
8 Sergeanten,
16 Korporaals,
200 Gemeene Europeërs; en
1 Officier,
6 Sergeanten,
12 Korporaals,
100 Gemeene Boginneezen,

te zamen 344 Koppen.

By de Marine zyn

1 Equipagiemeester,
1 Bootsman,
1 Bootsmans-maat,
6 Kwartiermeesters,
50 Europeesche, en
50 Moorsche Matroozen,

bedragen 109 Koppen.

Er zyn by gevolg

24 Bedienden *by den koophandel*,
344 Militairen,
109 Zeevaarende,

in alles 477 Man; behalven een meenigte Slaaven, van welke alleen op het Hoofd-comptoir, ten dienste der Compagnie 150 gehouden worden. Hier leggen ook altoos vier gewapende sloepen, van 90 tot 100 last groot, voerende ieder 15 of

16

16 ſtukken kanon, en twee *Tanjongpoeraas* of open vaartuigen van 30 last (g).

Tot deze Hoofd-reſidentie *Padang* behooren eigentlyk niet meer dan zeven Landſchappen, die door een gelyk getal *Ponghoulou* of Regenten beſtierd worden, en een Opper-regent over zich hebben, die *Radja Panglima*, of *Towanko Panglima* genaamd word. Alle deze Regenten worden door den Commandeur der Nederlandſche Compagnie, op gedaane voorſlag, in hunne regeering aangeſteld, en derzelver commisſie uitgevaardigd; behalven de *Panglima* en de tweede van het inlandsch Collegie (*Dato Bandhara*), welke beide hunne aanſtellingen direct van den Gouverneur-Generaal ontfangen.

Hoewel de Hollanders, ingevolge van het verbond dat zy met *Minangcabo* geſloten hebben, bloot als Strandbewaarders aantemerken zyn, hebben zy zich echter in vervolg van tyd aangemaatigd, om veelerhande geſchillen met de ſtrand-volkeren, zelve te besliſſen; en zy behandelen, in zekeren opzichte alles, als of het hunnen eigendom ware. Het groote Vorstelyke Huis-

(g) [Deze opgave van de bezetting te *Padang* was werkelyk in dien ſtaat toen de Autheur het Eiland *Sumatra* verliet. 'Er kwam voor dien tyd alle jaaren eene verſterking van omtrent 25 Europeeſche Soldaaten van *Batavia*, doch zulks wierd om redenen die ons onbekend zyn, zedert geheel en al verwaarloosd. Ten tyde der overgave van *Padang* aan de Engelſchen, op den 19 Augustus 1781, was het getal der Militairen te *Padang* en deszelfs onderhoorige Comptoiren niet meer dan 144 Man; dat der zeevaarende op zyn best 12 Man, zynde de geheele Equipagie van één *Pantjalling*, die 'er toen nog in dienst gehouden wierd. *Aant. van den Vert.*]

Huis is ook naderhand verdeeld geworden, en daaruit zyn drie onderscheiden Takken ontstaan, te weten *Songitrap*, *Paggeroedjong* en *Sourouasse*, waardoor ook de beloofde recognitie eindelyk geheel en al in het vergeetboek is geraakt. De Regent van *Paggeroedjong* zendt echter alle jaaren eenen Ambassadeur, met de groote brief (*Istamy*) naar *Padang*, om de beloofde som indagtig te maaken, doch hy word altoos met eenige kleinigheden, die tot kleeding dienen, onverichter zaak terug gezonden.

Onder dit hoofd-comptoir behooren zeventien aan het strand gelegen Dorpen, die alle hunne producten, als Ryst en Peper, aan hetzelve moeten leveren; veertien van dezelve liggen noordelyk, zynde *Oedyong*, *Karrang*, *Cota-tenga*, *Anni*, *Tella Boen*, *Tepaki*, *Onlakkan*, *Soenoer*, *Priamang*, *Narras*, *Gassang*, *Ticoë*, *Antokan* en *Masan*, onder welke *Priamang* het grootste is, alwaar één Sergeant met twee Korporaals en 12 gemeene Soldaaten een post bezet houden; ten zuiden van *Padang* liggen drie Dorpen, als *Bongos*, *Trasang* en *Bajang*.

Men vindt dieper landwaards eene meenigte van fraaije Dorpen en Peper-plantagien, die het te wydloopig zou zyn hier alle op te noemen, vermits 'er gewis meer dan honderd zyn. Deze leeveren jaarlyks een groote voorraad van Peper, welke altezamen in de Pakhuizen te *Padang* byeengezameld word. Twee Europeërs, zynde doorgaans Assistenten, worden alle jaaren gecommitteerd om deze districten door te reizen, de Plantagien te onderzoeken, alle Peper-ranken (of *Jonyongs*) te tellen, en daarvan een nauwkeurig bericht aan den Raad te brengen. Door dit middel

del kan altoos een overflag gemaakt worden, hoe veele duizend ponden Peper ieder Plantagie kan opleeveren, of met den verkoop daarvan ook fluikhandel geſchied, en of niet misſchien een gedeelte derzelve aan Chineezen of andere vreemde kooplieden geleeverd word. Ook worden de zodanige die meer aangeplant en den aanbouw van Peper het yverigst voortgezet hebben, beloond, en de nalaatigen daarentegen beſtraft.

Verder opwaards in het gebergte, in het Ryk van *Minangcabo*, drie of vier dagreizen vandaar gelegen, zyn de Goudmynen. Men noemt de aldaar woonende volkeren de *de dertien Landſchappen* of *Tiga-blas Cottas*. Nog verder opwaards na het noorden toe, liggen de zogenaamde *twintig* en *vyftig Landſchappen*, *Duopulo* en *lima pulo Cottas*, van waar al het Goud koomt dat te *Padang* word omgezet; maar hoe nauwkeurig hier ook tegen den ſluikhandel die daarmede geſchied, gewaakt word, kan men echter niet beletten, dat vry meer dan de helft daarvan door de Chineezen en andere particuliere kooplieden word weggehaald. Het Goud is 'er in zoo groote meenigte, dat datgeen, het welk alleen door de Dienaars der Compagnie, jaarlyks aan hunne Gevolmachtigden te *Batavia* gezonden en door de Goudſmeeden aldaar verwerkt word, een zeer aanzienlyke hoeveelheid uitmaakt. Deze Goudſmeden werken zo konſtig en fraai in dat Metaal, dat zy hun werk aan de grootſte Meesters in Europa wel mogen zien laaten; hoewel zy van geene andere, dan zeer ſlegte gereedſchappen tot hunnen arbeid voorzien zyn.

De Nederlandſche Compagnie heeft hier een zeer uitgebreide koophandel, en, tot het bergen van derzelver goederen ook verſcheiden goede en hechte Pakhuizen, te weeten

3 groote Lynwaat-pakhuizen,
2 groote Zout-pakhuizen,
2 groote Peper-pakhuizen,
1 Pakhuis voor Yzer, Staal, Koper, enz.,
4 groote pakhuizen voor de Proviant.

Het Goud word by den ontfangst in het Casſaboek aangetekend, en terſtond in de groote geldkist, van welke de Commandeur en de eerſte Administrateur de ſleutels hebben, opgeſloten. Behalven deze is 'er nog een andere kleiner Casſa, zynde onder het opzicht van den Fiskaal of Secretaris, waaruit kleine ſommen op een getekende order van den Commandeur betaald, en 'er op gelyke wyze door deszelfs eigenhandige bevelen, wederom ingeleverd worden.

Jaarlyks koomt één, ook wel twee Schepen, benevens een Brigantyn van *Batavia* (*h*) welke de tot den verkoop benoodigde goederen, aan gemunt geld, levensmiddelen, Artillery en verdere cargazoen-goederen medebrengen; welke goederen de Schipper, volgens de geteekende Connosſementen onbeſchadigd en naar genoegen moet afleeveren. Alles wat beſchadigd is en waarvan hy door geene attesten kan bewyzen, dat het niet door zyne nalaatigheid of die der overige

Scheeps-

(*h*) [In deze laatſte jaaren kwam doorgaans maar één Sloepſcheepje, van omtrent 60 last, van *Batavia* naar *Padang*. *Aant. van den Vert.*]

Scheeps-officieren nat of onbruikbaar is geworden, komt tot lasten van den Schipper; deze heeft daarentegen weder van het Zout, Ryst en andere Levensmiddelen, als mede van de Peper zyne bepaalde percenten. De goederen die hier het meest gezogt worden, zyn eensdeels zoodanige waarvan de Compagnie de verkoop alleen voor zich behoudt, en weder andere, waarvan de verkoop ook aan derzelver Dienaars, alsmede aan de Burgery geoorloofd is.

De volgende goederen verkoopt de Compagnie alleen, zynde den verkoop daarvan aan niemand buiten haar geoorloofd:

Coromandelsche gemeene Lynwaaten.

Guinees, gemeen gebleekt,
Guinees, fyn gebleekt,
———————— blaauwe,
Salim poeris — Moeris, blaauw en witte,
———— roode en witte,
Parcal, witte, geele en ongebleekte, blaauwe en roode en grove Zitzen Souratse,
Bafftas, zwarte breede geheele,
———————— kleine,
——— Brotchia,
——— witte, in alle zoorten, grove,
Karakams, groote en kleine roode,
Kattoene deekens, of Matrasfen,
Grove Souratse Zitzen.

Bengaalsche Lynwaaten.

Guinees, gemeen gebleekt, heele en halve,
Battaillis, witte en roode,
Armosynen, of Taften,
Kattoene gaaren,
Doeriassen, gestreept en gebloemd,
Amphion of Opium.

Bataafsche Producten.

Zuiker zo wel poeyer als kandy,
Koffy, Arak, Kaapsche of Bengaalsche Tarwe,
Speceryen, Nootmuskaten, Foely, Kruidnagelen en Kaneel.

Europeesche Goederen.

Yzer, Staal, Koper.

Gelyk de Compagnie het verkoopen dezer goederen alleen aan zich behoudt, zo is ook de inkoop van zommige goederen en producten aan haar alleen geoorloofd; namentlyk die van Goud en Peper, in welke twee artykels geene uitzondering plaats heeft; voorts Amber, namentlyk de witte zoort, Kamfer en Benzoin de twee eerste zoorten, welke alleen op het Comptoir van *Baros* voor de Compagnie word ingezameld. Op het overtreeden deezer bevelen zyn de zwaarste straffen, zo wel conficatie van goederen als lyf- en levensstraf gesteld; en de Fiscaal heeft uitdrukke-

kelyk last, om dien aangande zeer opmerkzaam te zyn.

Particuliere Kooplieden kunnen daar verkoopen, alle zoorten van fyne Coromandelſche, Souratſe en Bengaalſche Lynwaaten, allerhande Chineeſche goederen, als Stoffen, *ruuwe* witte Zyde, Porcelein, verlakte waaren, Thee en ingemaakte zaaken; verder allerley Europeeſche manufactuuren, Laakens van alle kleuren, inzonderheid roode, doch moeten grof en met een witte zelfkant zyn, Stoffen, gouden en zilveren Galonnen, Franſche ſtoffen, Fluweel, Tryp, Hoeden, Neurenburger krameryen, Galanterien en in 't algemeen alle goederen van dat zoort, ook proviſie van *Batavia* en *Java* te weeten:

Witte Arak Soya,
Fyne zuiker,
Sakki of Japanſche wyn,
Witte Waschkaarsſen,
Conſituuren.

En uit Europa:

allerhande Wynen, Brandewyn, *Pypen*, Tabak, Hammen, *gerookt* Vleesch, Haring, *gerookte Salm*, Kaas, Boter, Amandelen, Roſynen, Krenten, Vygen, Franſche ingelegde conſituuren en vruchten die op brandewyn gezet zyn, met één woord, alles wat tot nooddruft en overvloed behoord, als ook Zadels, Chabrakken en Paarde-tuig.

Alle deze goederen mag men vry invoeren, mits daarvan 6 percent Tol betaalende; de Tol op de inkomende en uitgaande waaren is hier, even

even eens als te *Batavia*, aan een Chineesch Koopman verpacht.

Voor deze Waaren mogen particuliere Kooplieden weder inkoopen, of in ruiling aanneemen:

Piasters, Spaansche Matten of Ducatons, Ropeyen en klein geld;

Gemaakt goudwerk, doch niet meer als voor 200 Ryksdaalders;

Kamfer, de flegtste zoort; Benzoin van de twee geringste zoorten;

Sappanhout, Cayo rangi, Rood- en Communihout;

Caret of Schildpad, Yvoor,

Zwarte Amber, Drakenbloed, Bindrottingen, Cocos-oly;

Pedro del *Porco*, *Vogelnesten*, Dammer,

Slaaven, en veelerley andere zaaken.

Toen de Hollanders genoegzaaame kennis van de kust verkreegen hadden, namen zy het verstandig besluit hun hoofd-comptoir op *Padang* aanteleggen, en nog vier andere handelplaatzen, behalven de verdere posten, te etablisseeren. Deze zyn, ten zuiden *Chinco* of het zogenaamde Eiland en *Adjerhadja*, ten noorden *Piromang* en *Baros*: *Piromang* wierd naderhand in een Sergeants-post veranderd, en naar *Ayerbangies* verplaatst.

Poulo Chinco is een zeer fraai eiland, omtrent 12 mylen ten zuiden van *Padang* gelegen, in een veilige baai, waarin de schepen voor alle winden zeker leggen. Aldaar resideeren.

1 Onderkoopman, als Opperhoofd,
1 *Boekhouder*, als Seconde,
1 *Asfistent* of *Schryver*,
1 Sergeant,
2 Korporaals en
30 Gemeene Europeërs;
1 Sergeant,
1 Korporaal, en
15 Gemeenen, Afiatifche Soldaaten;
1 *Bootsman*, en
4 Matroozen,

te zamen 59 Koppen, behalven de Slaaven.

Dit eiland word aan de ééne zyde, alwaar de landingplaats is, door eene Battery van 16 ftukken agt, zes en drieponds kanonnen gedekt. *De koophandel en de waaren over het algemeen zyn daar dezelfde als te Padang*, maar in zo groote meenigte niet; doch de leverantie van Peper is hier even aanmerkelyk, alzo in dat district veele Peper geteeld word. De volgende Strand-dorpen als *Sillida*, *Anakan*, *Batang*, *Capas*, *Telloe*, *Ceranti*, *Priamanpara* en *Cambang* ftaan onder dit gebied, in welker vlakke velden niet dan vruchtbaare Peper-plantagien zyn. *Hier word even dezelfde* toezicht gebruikt als te *Padang*. Alle particuliere en vreemde Kooplieden durven niets, zonder voorkennis van den Refident, gelyk op alle andere kleine comptoiren plaats heeft, in- of verkoopen. Zy moeten hem eerst alles aanbieden; wanneer hem dan de aangeboden goederen niet behaagen, of dat hy daarvoor minder dan de markt-prys mogt bieden, dan mogen zy die vervolgens na hunne eigen goeddunken verkoopen. De *Refident* ftaat echter

ter voor niets in, en bemoeid zich ook niet geene klachten wegens wanbetaaling, weshalven de Verkooper zyn' Koopman wel moet kennen, en weeten of hy hem vertrouwen kan of niet; want de Kooplieden ſtaan doorgaans alle by den Reſident zo diep in 't kryt, dat hy natuurlyker wyze allereerst voor zyn eigen zekerheid zoude zorgen.

Verder landwaards in zyn insgelyks veele Landſchappen die Goud opleveren, doch men ontfangt dat kostbaar metaal meerendeels van *Songo pago* en *tiga poela Cottas*. Derzelver Inwoonderen hebben wel een veel langer weg naar het comptoir te *Chinco*, als na *Padang* af te leggen; maar zy verlaaten die markt niet gaarne, om dat zy dezelve gewoon zyn, ten zy dan dat 'er die zoorten van Lynwaat niet te vinden waren, die zy op het hoofd-comptoir kunnen aantreffen.

Reeds lang geleeden begonnen de Hollanders door Europeeſche werklieden, naby het comptoir van *Sillida* Mynen aanteleggen, en de grond benevens de diepte der Goud-aderen te onderzoeken, alzo het goud van *Sillida* byzonder fyn en goed bevonden wierd. In het jaar 1669 den 16 Juny, kwam aldaar de eerſte *Bergwerker* aan, en na hem een ander genaamd *Otlich*, die echter wel haast de ſlegte toeſtand der Mynen ontdekte, en daarom den verderen arbeid in dezelve afried. De Compagnie werd naderhand, door eenige op nieuw ontdekte aderen andermaal aangemoedigd, en liet dat werk tot 1736 voortzetten, wanneer dezelve het aanmerkelyk verlies dat zy door deze onderneeming leed, klaar bemerkte; niet alleen om dat het

Ertz

Erts van tyd tot tyd verminderde, maar ook uit hoofde van de zwaare kosten, en vermits door de ongezonde lucht in de Mynen, zo wel de *Europeesche Bergwerkers* als duizenden van *Slaaven* weggerukt wierden; de sterfte onder deze laatste was zoo groot, dat men zo veele Lyfeigenen van *Madagascar* niet kon aanschaffen, als de schadelyke uitdampingen wegnamen. Van dit comptoir 12 mylen noordelyker ligt

Adjerhadja.

Dit etablissement is eveneens bezet als het voorige, het is omtrent een halve myl van de mond des riviers aangelegd, en heeft een zeer slegte rheede, nadien de schepen daar altoos zo verre van het land moeten ankeren, dat die by eene opkomende storm de hoek van *Indrapoera* te boven kunnen komen. De rivier is ook uit hoofde van de zandplaat die voor dezelve ligt, en op welke de uit zee komende stormen geweldig woeden, zeer gevaarlyk om in en uit te komen. Voor het overige is hier een goede inzameling van Goud en Peper, en 'er word ook jaarlyks een tamelyke meenigte Wasch, Olyfants-tanden en Boomwol te markt gebragt. De Residentie en de Pakhuizen zyn met een wal en vier Bastions, die met 16 stukken kanon bezet zyn, benevens een rey yzerhouten pallissaden omringd, en de bezetting is in allen 59 koppen sterk. Het yzerhout heeft deze naam van wegens deszelfs ongemeende hardheid en duurzaamheid.

Het

Het geheele Ryk van *Indrapoera*, benevens de rivieren *Kekitang*, *Palangei*, *Soengei*, *Toenoe* en *Pongarſan* behoord onder dit etablisſement, en is een eigendom van de Compagnie. Dit Ryk word door eenen Sultan of Keizer, die de eernaam voerd van *Radja Pasſiſer* (Keizer van het ſtrand) en twintig *Mentries* of mindere Regenten, van welke de eerſte of voornâamſte *Mancabomy* genaamd word, geregeerd. De opvolging dezer Sultans, als ook van de *Mentries* is erffelyk, maar zy moeten daarom echter door de Compagnie goedgekeurd en bevestigd te worden.

Opwaards in het gebergte woonen de *Songopagoneeſen*, die zich beroemen dat zy twaalf honderd Goudmynen bezitten, en die ook een tamelyke hoeveelheid Goud te markt brengen; men moet echter meer op hen dan op eenige andere Berglieden acht geeven, alzo zy dikwerf met vervalscht Goud bedrog gepleegd hebben. Ook kan men met deze lieden op crediet niet handelen, hebbende de Compagnie zo wel als de Reſidenten, daardoor reeds zeer aanzienlyke ſommen verlooren. Dit land is 30 mylen van het hoofd-comptoir *Padang* afgelegen.

Het comptoir *Ayerbangies* ligt in een zeer diepe baai, die met veele Eilanden, als *Telloer*, *Babi*, *Tamian*, *Pankal* en *Pagaga* omringd is.

Onder het Eiland *Babi* zyn zeer goede gronden, als ook veilige ankerplaatzen voor ſchepen en andere groote vaartuigen; ook is hier, gelyk bevoorens gezegd is, eene goede rivier. De zekerheid der Dienaars van de Compagnie, zo wel als van derzelver goederen, is door een wal met een gragt daarom, en een rey pallisſaden, benevens vier Batteryen op welke 24

zwaa-

zwaare ſtukken kanon ter verdeediging leggen, zeer wel bezorgd. De bezetting is hier eveneens als op de andere comptoiren, uitgezonderd dat 'er zich geen tweede Reſident onthoudt, waardoor het getal der Europeërs één perſoon minder is. Onder dit comptoir van *Ayerbangies*, behooren zuidwaards de rivieren *Secarbou*, *Sikillang*, *Pasſamang Loeboe*, *Poeding*, *Tandjong*, *Batoe* en *Bangon*; en landwaards in het geheele landſchap *Pasſamang*, als ook het gebergte agter *Ayerbangies*, tot aan het groote Dorp *Silappan*, het welk de grensſcheiding is tusſchen hetzelve en het Ryk der *Pataſiten*.

In het jaar 1765 deeden de Engelſche Bedienden alles wat zy konden, om de Inwoonderen van het genoemde landſchap *Pasſamang* tot hunne belangens over te haalen, en deze van de Nederlandſche Compagnie af te trekken; niet zo zeer op hoop van een' aanzienlyken koophandel, als wel, om dat dit district groote overvloed van levensmiddelen heeft, waaraan de Britten langs deze kust overal gebrek hebben; en ook ten anderen, om de Berglieden van *Rauw* dus mede op hunne zyde te winnen, en hen door dit middel de weg naar *Padang* en *Ayerbangies* voor het toekomende af te ſnyden. Zy traden eerst in onderhandeling met zekeren SOETHAN D'KINALY, Hoofdregent der twaalf Landſchappen, of *Duo blas Cottas*; doch de jaloeſy van *Radja Siboeloeang*, bewoog deeze laatſte, om den eed door zyne Voorouderen gedaan, die, gelyk hy, de negen Landſchappen of *Simbilang Cottas* regeerden, na te komen. Hy gaf aan de Compagnie kennis van de kuiperyen de Engelſchen, vernieuwde zyne verbindtenisſen met dezelve, en

D ver-

verleende haar ook daadelyke byſtand. Hierdoor wierden alle de aanſlagen der Engelſchen verydeld, het gantſche Ryk van *Kinaly* gewapenderhand ingenomen, en geheel en al onder de volſtrekte heerſchappy der Compagnie gebragt. Doch eenige jaaren naderhand, namentlyk den 5 Juny 1772, overvielen deszelfs Inwoonders op eene verraaderlyke wyze de Nederlandſche bezetting aan de rivier *Mara Tanyong*, en bragt dezelve al te zamen zeer moorddaadig om 't leeven.

Nadien het genoemde landſchap *Pasſamang*, voor deeze laatſte onlusten aldaar, zeer weinig bekend was, doch by die gelegenheid vry nauwkeurig bekend wierd, en het thans weder van de Compagnie afgeſcheiden is, zo heb ik niet kunnen nalaaten om van dit vruchtbaar Land zorgvuldige aantekeningen te maaken, waartoe ik te beter in ſtaat geweest ben, alzo ik den oorlog aldaar, in eigen perſoon, als eerſte Commisſaris te velde bygewoond heb, en dus gelegenheid had alles nauwkeurig te onderzoeken, en daarvan eene toereikende kennis te verkrygen.

Dit Landſchap ligt omtrent zes mylen ten zuiden van de Linie, en heeft vier rivieren, als

1. *Mara Pasſamang*, zynde de grootſte en diepſte, waarin by hoog water, gemakkelyk kleine vaartuigen als Batingers, Gontings, Jalloens en Tambengs kunnen inkoomen; zy zou zelfs voor groote Sloepen bevaarbaar zyn, indien niet de daarvoor liggende zandplaat en de zwaare branding die daarop is, zulks verhinderde. Aan de mond van die rivier was ook een vlag van de Compagnie, welke, door een inlandsch Korpo-

poraal, en vier gemeene Soldaaten bewaakt wierd; doch by de overrompeling van *Mara Tanjong*, wierd ook deze bezetting ontwapend, en de Vlag vernield.

2. *Laboe Poeding.* Deeze rivier ontlast zich dieper landswaards in de groote ſtroom; omtrent dezelve liggen verſcheiden Dorpen, die, hoewel zy alle onder het oppergebied van *Radja Siboeloeang* ſtaan, echter hunne eigen Regenten hebben, aan welke ook het recht van in de Vergaderingen te ſtemmen toekomt. Van deeze is *Soethan Lavi Apy* altoos aan de Compagnie getrouw gebleeven, en heeft niets geweeten van de gruwelyke moord op *Mara Tanjong*, veel min deelgenoot van de aldaar geroofde goederen willen zyn.

3. *Mara Tanjong* is eene ondiepe en onveilige rivier, welke by verandering van winden, ook altoos ten aanzien van derzelver diepte en loop veranderd. Het is derhalven zeer bezwaarlyk dezelve in en uit te komen. Ik zelve heb my meer dan eens, door hulp van zwemmende Mooren, laaten overbrengen. Deze rivier is de grensſcheiding van het Ryk *Sieboeloeang*, en hier hadt de Compagnie, na de verovering van *Kinaly*, eene Verſchanſing van pallisſaden opgerecht, welke door 8 Europeërs, te weeten: 1 Sergeant, 1 Korporaal, en 6 Gemeenen, benevens 12 Boegeneezen, als 1 Sergeant, 1 Korporaal en 10 Soldaaten bezet was, tot dat deze, als te vooren reeds aangemerkt is, overvallen, en al de Europeërs neêrgezabeld wierden. Het behoorde onder myn comptoir, ik ontving des anderen daags nadat zulks gebeurd was daarvan de tyding, het welk my zeer behoedzaam maakte;

te, en my bewoog om alle mooglyke voorzorg voor myn eigen veiligheid te neemen.

De genoemde Posten *Tanjong* en *Passamang*, dienden eigentlyk maar alleen, om het reizen der Berglieden van *Rauw*, wanneer die naar *Padang* en *Ayerbangies* kwamen, gemakkelyker te maaken. Na het vernielen van dezelve is de weg ongebaand, waarvan ik de nadeelige gevolgen, in de beide laatste jaaren van myn verblyf te *Ayerbangies* zeer merkelyk ondervonden heb; want deze Berglieden trokken toen met hun Goud meerendeels na de Oostkust van *Sumatra*, en verhandelden het in de aldaar gelegen vrye havens.

4. *Mara Pata Panga*, behoord aan den roofzuchtigen *Radja* van *Kinaly*, wiens twaalf landschappen landwaards in gelegen zyn.

Deze berugte Berg-vorst begon niet eerst in de laatste jaaren zich, door zyne verregaande buitenspoorigheden, de wraak der Compagnie zodanig op den hals te haalen, dat hy genoodzaakt wierd als Banneling om te zwerven, en zyn levensonderhoud by de Engelschen te moeten beedelen; want hy was al in voorige tyden altoos de schrik zyner nabuuren, en een gezwooren vyand der Nederlanders geweest. Hy word *Jang de Pertuang Radja di Kinaly* getituleerd, en voor zo veel men uit verscheiden berichten, die echter zeer gebrekkig en enkel mondelyke overleeveringen zyn, kan opmaaken, is de heerschappy van dezen Staat nimmer verkiesbaar, maar ten allen tyde erffelyk geweest; moetende volgens de wetten dezer Volkeren, de Zusters-zoon van den overleden Regent altoos in de regeering opvolgen.

Op

Op dezelfde wyze had ook de tegenwoordige Vorst, die regeering van zynen Oom geërfd.

Dewyl hy door het vernielen van *Tanjong* zyn land weder open gemaakt heeft, zo is hy thans volſtrekt meester van *Siboeloeang*, en bygevolg werkelyk Opperheer van 21 Landſchappen, in welker bezit hy zich voortaan ongetwyffeld wel zal handhaaven, byaldien niet de Hollanders, door eene groote macht en zwaare kosten hem op nieuw poogen te verdryven. Dit zal evenwel noodwendig moeten geſchieden, indien zy niet de Engelſchen, zo wel als particuliere kooplieden, deelgenooten aan het Goud van *Rauw* en *Minangcabo* willen laaten blyven.

Het is te *Ayerbangies* met den koophandel evenseens geſteld, als op de andere Comptoiren: dezelve beſtaat meerendeels in het inzamelen van Goud en Peper, en hoewel 'er ook eenige Kamfer gevonden word, laat de Compagnie dezelve nogthans daar niet inkoopen, maar alleen te

Baros, zynde het noordelykſte comptoir, hetwelk alleen commisſie heeft om Kamfer en Benzoin intekoopen. Deze plaats is eveneens als de anderen bezet en bevestigd, en heeft, voor dat de Engelſchen ook derwaards kwamen, zeer aanmerkelyke winſten zo wel aan de Compagnie als aan particuliere kooplieden opgeleeverd. Maar zedert de Engelſchen zich tusſchen *Ayerbangies* en *Baros* neergezet hebben, is de winst zeer gematigd, en de Compagnie laat 'er ſlegts zo veel Kamfer en Benzoin inzamelen, als zy voor haare koophandel op *Japan*, *Perſien* en *Souratte* noodig heeft.

De Nederlandſche Compagnie bezit derhalven op deze kust nog een zeer groote ſtreek lands, te weeten van de zuidelyke hoek van *Indrapoera* af, tot aan de hoek van *Laboeang Loeloe* by *Ayerbangies*. Doch van deze hoek hebben de Engelſchen de ſtreek tot aan *Zurcam*, waaraan *Baros* grenst, afgerukt, en het land van *Tappiis* tot aan *Chincol* toe, hebben de *Atchiners* zich op nieuw weder toegeëigend. De Hollanders hebben derhalven nog

op het comptoir *Padang*.	477 man
op het daaronder gehoorige *Priamang*.	24 —
op het eiland *Chinco*.	59 —
op het comptoir *Adjerhadja*.	59 —
—— —— *Ayerbangies*.	58 —
—— —— *Baros*.	59 —
te zamen	735 man (*i*).

Het vertier der koopwaaren op de geheele kust, is, na eene algemeene berekening, als volgd: aan

Coromandelſche Lywaaten. Guldens	150,000
Souratſche, dito.	50,000
Bengaalſche, dito, en Amphion of Opium.	200,000
Javaſche Producten.	70,000
Waaren uit *Europa*.	80,000
Guldens	550,000

(*i*) [In 't jaar 1781, toen de Engelſchen deze Comptoiren veroverden, was het getal der militairen aldaar, de Dienaaren der Compagnie en Burgers uitgezonderd, niet meer dan 144 man; namentlyk te *Padang* 66 Europeërs, 24 Bouganeeſen en 21 Sipaijers; te *Poulo Chinco* 12 Europeërs en 8 Bouganeeſen; en te *Adjerhadja* 10 Europeërs en 3 Bouganeeſen. Zie verder de aantekening op pag. 37. *Aant. van den Vert.*]

	Capitaal.	pCt.	Winst. Bedraagt	pCt.	Onkosten.
Op dit kapitaal van	f 550,000				
worden door elkander gewonnen - - -	- -	75	f 412,500		
Daarvan gaat af, voor het onderhoud der comptoiren, ſoldy der Dienaaren en andere onkosten, in 't algemeen gereekend op	- -	-	- -	15	f 82,500
Voor het riſico-geld dat de Compagnie aan de Adminaſtrateurs en Reſidenten valideert. - - -	- -	-	- -	5	27,500
Voor verlies van't ſmelten en uitſlag op het Goud, hetwelk de Compagnie vergoed, *rekend men* - -	- -	-	- -	1	5,500
Voor geſchenken aan de inlandſche Grooten, als te *Minangcabo* en andere - -	- -	-	- -	2	11,000
Voor onkosten aan ſchepen, lootſen en verdere uitgave, als mede aan alimentatie-geld der ſcheeplieden - - - -	- -	-	- -	4	22,000
Voor onkosten op vreemde comptoiren, commisſies na de eilanden, premies, penſioenen aan eenige Regenten, enz. -	- -		- -	3	16,500
				30	f 165,000
Deze van de winst afgetrokken - - -	- -	30	f 165,000		
blyft over aan zuivere winst - - - -	- -	45	f 347,000		

Transport aan zuivere winst - -		*f* 347,500
Waarby de zuivere winst op het voorgeschoten contant geld, het *zy tot den inkoop* van Peper, of ter *betaaling der soldytrekkenden*, ook *nog in aanmerking* moet genomen worden, als		
Op Dukatons - -	25¾ pCt.	
— Spaansche matten of Piasters -	25⅜ —	
— klein geld - - -	25 —	
— Roepeijen, op welke de Compagnie eerst in de munt profiteert, en daarenboven nog in vergelyking met de Souratsche en Bengaalsche Roepeijen wint - - -	25 —	
Reekent men dan nu, dat een som van 200,000 guldens aan contant geld uitgegeeven is, dan is daarop werkelyk gewonnen - - -		50,000
Voorts reekent men ook nog tot de winstposten, de confiscaties, benevens de geschenken die door Koningen en Grooten ingezonden worden: *hoewel deze onzeker zyn, kan men die echter jaarlyks zeer wel* begrooten op 2 per Cent, dus - -		21,000
Zo dat op een capitaal van *f* 550,000 *zuiver* gewonnen word, de somma van - - -		*f* 408,500

Wanneer men nu de verdere winsten reekend, die aan de Compagnie uit dezen koophandel toevloeijen, dan zal ten klaarsten blyken, dat de hoofdsom jaarlyks met meer dan een capitaal vermeerderd. De winsten op het Goud zyn ook aanmerkelyk; dit word ten deele door de Bergbewooners uit de bergen gegraven, en gedeeltlyk uit de rivieren opgezameld. Het word gegraven uit de gebergtens van *Songipago*, *Minangcabo* en *Rauw*; opgezameld, gevischt, of eigentlyk met kleine zeeven uit de rivieren gehaald, beneden het gebergte van *Rauw*, en aan de *Patasser* gebergtens, van waar het beste en zuiverste Goud komt. De beide zoorten worden eerst in kleine

quantiteiten na de Maleytſche kooplieden gebragt, die dit metaal in meerder hoeveelheid byeen verzameld hebbende, het na de comptoiren van de Compagnie brengen. Te *Padang*, *Chinco* en *Adjerhadja* word het Goud by den ontfangst gewogen, doch zonder den prys daarop te ſtellen, alzo ieder Maleijer verplicht is zyn eigen Goud te laaten ſmelten, en door een Esſayeur van de Compagnie te laaten esſayeeren, wanneer, na de genomen proef, de rekeningen dezer kooplieden opgemaakt worden. Deze voorzorg is te noodzaaklyker, om dat de genoemde drie comptoiren allerley Goud, van 22¼ Caraat tot 16 toe moeten aanneemen, en men door den ſchyn zo wel als door de toetsſteen, dikwerf kan bedrogen worden. Zy neemen derhalven al het Goud dat van tyd tot tyd door de kooplieden byéëngezameld en ingeleleverd word, alleen *ad depoſitum*, crediteeren de kooplieden in hunne boeken voor Goud ongeſmolten, en wanneer het geſmolten en geësſayeerd is, liquideeren zy eerst volgens de waardy daarvan, en quiteeren de kooplieden voor deszelfs wezendlyke waarde.

Op *Ayerbangies* nam ik al het Goud als geſmolten aan, doch ik had dit voordeel, dat ik het meeste van de Berglieden zelve ontfing, zonder dat het eerst door de handen der Maleytſche kooplieden behoefde te gaan; want deeze laatſte verſtaan de kunst om hetzelve zeer listig te vermengen, waartegen de eerſte veel oprechter zyn. Deze hunne eerlykheid berust op een byzonder bygeloof, nadien zy zich verbeelden, dat hunne bergwerken minder zouden opleveren, zo haast zy het daaruit gegraven metaal vervalſchen, en

men poogt hen op alle mooglyke wyze in dit geloof te verſterken.

Geduurende de agt jaaren, in welke ik den Goudhandel dreef, heb ik geen Goud onder 22¼ Caraat verzonden; maar zelfs quantiteiten van 23 Caraat, aan de Compagnie geleverd. Dewyl deze zich alles tot 21½ Caraat laat berekenen, zo wierd my dan het overige goed gedaan, waartegen men anders de mindere waardy vergoeden moet. En vermits ik altoos een vast accoord met de kooplieden maakte, dat zy de waaren zelve zouden uitzoeken, terwyl ik ook hetzelfde voorrecht ten aanzien van hun Goud wilde hebben, zo kon ik altoos myn ſmeltverlies uit de meerder waardy berekenen, had weinig uitſtaande ſchulden, en altoos veel ſtofgout in voorraad.

De uitſtaande ſchulden liepen in voorgaande tyden voor riſico van de Compagnie, en de Debiteuren moesten ieder afzonderlyk hunne reekeningen in de hoofdboeken hebben. Maar om dat zy daardoor zomtyds aanzienlyke ſommen verloor, gaf de Compagnie bevel dat alle crediet voortaan zoude ophouden. Dewyl zulks echter met geene mooglykheid geſchieden kon, verbood zy om geene debet-posten langer aantenemen, maar de riſico van het crediet voor reekening der Adminisſtrateuren en Reſidenten te laaten, waarvoor deze jaarlyks 5 ten honderd van den verkoop wierd toegeſtaan, welke ſom ten lasten der Casſa-reekening gebragt wierd. Door dit middel was de Compagnie wel voor alle verliezen zeker, maar de administreerende Perſoonen moesten daarentegen zeer dikwyls veelerhande onaangenaamheden ondervinden.

Wan-

Wanneer men de uitgaande Factuuren van eenige jaaren naziet, zal men bevinden dat door elkander gereekend, jaarlyks omtrent 1000 marken Goud van wegens de Compagnie word afgezonden, welke tegen 375 Guldens het mark gereekend, 375,000 Guldens bedraagen. Dit Goud word eerst na *Batavia* en vervolgens van daar na de kust van *Coromandel* gezonden, alwaar het tot Pagoden gemunt, en voor deze weder Lynwaaten ingekogt worden. De Compagnie profiteerd hierby aanmerkelyk; want het Goud word te *Negapatnam* tot op 18 Caraat verminderd, zo dat dezelve op ieder *Thyl* (*k*), drie en een halve Caraaten wint.

Het tweede hoofd-artykel is de Peper, welke door de Inwoonders op hunne Plantagien geplant, en ryp en droog geworden zynde, uit elk district aan de Compagnie geleeverd word. Deze koophandel is zeer aanmerkelyk. In voorige jaaren wierd deeze zoort van Specery alleen voor gereed geld, en wel voor nieuwe tweeſtuiverſtukken ingekogt, maar thans neemen de verkoopers behalven dien ook Lynwaat en *Zout*, door welke ſchikking de Compagnie zedert eenige jaaren veele Tonnen Gouds gewonnen heeft; want met het betaalen in gereed geld, won zy ſlegts 25 pCt. op de munt, maar thans wint zy eerst aan de kust op de Pagoden, en vervolgens op het Lynwaat 25 pCt, want de Coromandelſche Lynwaaten worden alle tegen 25 Ryksdaalders het *Thyl*, of 150 Ryksdaalders het Mark, by den inkoop bereekend. Neemt men

(*k*) Zeker gewicht, gaande zes op een Mark.

men nu daarenboven ook de groote winst op het Zout in aanmerking, dan zal een ieder ligt begrypen hoe veel voordeel de Compagnie daar door geniet, dat zy van het betaalen met gereed geld by den inkoop der Peper is afgestapt.

Het Zout is naast de inlandsche fyne speceryen, als Nootmuscaaten, Foely en Nagelen een artykel, waarop zeer veel gewonnen word. De Compagnie wint daarop van *Java* tot *Padang* over de vyftienhonderd pCt, want het last van 60 ton, ieder ton op 75 pond gereekend, kost te *Rembang* of *Griesee* slegts drie Ryksdaalders aan de Compagnie, en moet by de Sumatrasche boeken verkogt worden, tegen vyftien Ryksdaalders in ruiling voor Peper, en twee *Thylen in Goud. De Eilanders kunnen hier even zo goed Zout maaken als op Java*, maar het is hun streng verboden; en men onderhoud daarom zekere Strandwachters, die het maaken van Zout, zo wel wat door de Zon als door kooken vervaardigd word, beletten moeten.

Den Inlanderen word voor ieder *Batra* Peper van 480 pond, 18 Ryksdaalders bereekend. Zy ontfingen voor deezen gereed geld uit de Compagnies cassa, zo dat het pond, de Dukaton tegen vier guldens gereekend, één en vier vyfde stuiver koste; thans kunnen zy de betaaling daarvoor uit de pakhuizen haalen. Volgens de uitgaande Factuuren reekend men, dat doorgaans alle jaaren 1000 *Batra* na *Batavia* gezonden worden, het welk eene som van 44700 Guldens Indiaansch, of 34020 Guldens Hollandsch uitmaakt.

Men

Men moet by de leverantie wel toezien, dat de Peper droog, en ook niet door wormen aangevreeten is; want zo het eerste verzuimd word, verliest men veel van het gewicht, en geeft men geen acht op het tweede gebrek, dan heeft men by de aflevering veel stof en ondergewicht, bygevolg ook schade. Deze omzichtigheid dan vooraf gesteld zynde, is 'er geen voordeeliger inkoop als die van Peper. De Maleyer bekommerd zich weinig om eenige ponden uitslag by het afweegen, en dit overgewicht bedraagt al zeer aanmerkelyk in 't jaar; te meer, vermits de Compagnie aan de Admistrateurs en Residenten 10 pCt. voor storting vergoedt. De witte Peper word hier zeer weinig gevraagd, alzo de aangebooren luiheid der Inboorlingen van *Sumatra*, dezelve niet toelaat eenige vlyt daartoe aantewenden; en om de moeite die daarmede verknogt is te ontduiken, laaten zy het veel liever aan de Ingezetenen langs de kusten van *Malabar* en *Java* over, om de buitenste schil van de zwarte Peper afteschillen, offchoon deszelfs prys daardoor zeer merkelyk verhoogt word.

Naast het Goud en de Peper, zyn de Kamfer en Benzoin welker inkoop de Compagnie echter maar alleen van de eerste of beste zoorten voor zich behouden heeft, zeer aanzienlyke takken des koophandels. Het comptoir te *Baros* word alleen om deeze twee zoorten van goederen aangehouden; want de Kamfer is voor de Japansche, even als de witte Benzoin voor de Europeesche handel onontbeerlyk. Deze Kamfer word uit Boomen gehaald, die dikwyls grooter dan de zwaarste Eiken zyn. Men ziet hier geheele bosschen van Kamferboomen, die echter niet

niet alle Gom leveren. De zoeker onderzoekt ze alle, en wanneer hy een Boom vindt die deze Gom heeft, dan wordt dezelve omgehakt en vervolgens gespleeten, waardoor de grootste stukken Kamfer daaruit vallen, wordende vervolgens de kleinere daaruit gehaald, en laatstelyk dat geen het welk aan het hout vast zit, met scherpe instrumenten daaraf geschraaapt, hierdoor ontstaan drie zoorten, te weeten

Capalla, Kop, of eerste zoort,
Awa, het Lyf, tweede en
Kakki, de Voeten, derde en slegtste zoort.

Men heeft by den inkoop de grootste oplettendheid noodig, om door de bedrieglyke Leveranciers niet geblinddoekt te worden. Tot eene *kist, gelyk doorgaans in den handel gebruikt word, behooren 125 ponden, of één Pikol*, welke 100 Chineesche *Catjes* bedragen, en op de volgende wyze verdeeld zyn: 62½ pond *Capalla*, 32½ pond *Awa* en 30 pond *Kakki*. Na de hoedanigheid der zoort ryst of daald de prys, en klimt zomtyds op van duizend tot twee duizend Ryksdaalders. Men ontfangt voor één *Pikol* 130 pond, maar men moet die naderhand met Citroensap en heet water wassen, om dezelve van alle vuiligheid te zuiveren en regt wit te maaken; want hoe blanker en glanziger de Kamfer is, zo veel te hooger is ook de prys. Koopt men die uit de eerste hand, dan is men voor alle bedrog zeker; maar ingevalle men die van de Atchiners haalen moet, dan heeft men alle mooglyke omzichtigheid noodig, want deze weeten dezelve met Dammer, Aluin, en andere ingrediënten, zodanig te

te vervalſchen, dat niets, dan alleen de proef met kookend water, den kooper gerust kan ſtellen. *De Kamfer word van deze kust, zo wel door de Compagnie als door particuliere kooplieden na Batavia* gezonden, en aldaar aan de Chineezen verkogt, die dezelve nogmaals zuiveren, of op nieuw vervalſchen, alsdan naar *China* en van daar na *Japan* zenden; doch de Compagnie zendt die met haare eigen ſchepen ook direct derwaards, en de kist word 'er gemeenlyk van vyf- en twintig honderd tot driedúizend Ryksdaalders toe verkogt, alzo de Japanners, deze Kamfer van *Baros* noodig hebben, om hunne inlandſche Kamfer daarmede goed te maaken. Het is bekend dat op *Japan* veel Kamfer gevonden word, maar deze deugt niets, ten zy dezelve met die van *Baros* vermengd is.

Van den afval, of de allerſlegtſte Kamfer, word eene zoort van oly gemaakt, die zeer goedkoop is; twee- en twintig en een halve kannen van dezelve, kosten gemeenlyk vyf of zes Daalders. Men oordeelt de tyd waarin deze Kamferboomen bloeijen, wegens derzelver verbaazend heete uitwaasſeming, voor de ongezondſte van het ganſche jaar. Ik kan ook uit eigen ondervinding betuigen, dat ik nooit onverdraaglyker en doordringender hitte gevoeld heb, als onder deze boomen in derzelver bloeityd.

In het contract dat de Compagnie met den Koning van *Baros* geſloten heeft, had deze zich verbonden, om jaarlyks door zyne onderdaanen zes *Pikol* Kamfer, voor de ſom van 500 Ryksdaalders of 1200 Guldens, zynde 300 *Dukatons* of 945 hollandſche Guldens, aan de Compagnie

te

te leeveren. Deze hoeveelheid is toereikende voor *Japan*, alwaar de Compagnie eene winst van ten minſten 2000 Ryksdaalders op elke kist geniet; en op de geraffineerde Kamfer, welke zy van daar terug ontfangt, en vervolgens van *Batavia* na *Europa* zendt, wint zy vry meer dan een dubbeld kapitaal.

De Benzoin zypt uit de boomen, gelyk in *Europa* de Gom uit de Pruim- en Kersſeboomen. Deze Benzoinboomen worden te dien einde regulier geplant, en zo haast zy eene dikte van omtrent anderhalf voet in den omtrek hebben, worden inſnydingen in den bast gedaan, uit welke vervolgens een vettig ſap vloeit, dat, wanneer het door de Zon hard gemaakt is, daaraf genomen word. Men heeft daarvan verſcheiden zoorten, als *Camayan Poeti* of witte Benzoin, deze moet zeer wit, en wanneer die in kisten geſmolten is, met roode aderen doormengd zyn; deze zoort is de eerſte die men na de inſnydingen verzameld. Wyders heeft men *Camayan bamatta*, of Stuurmans zoort; deze is op verre naa zo wit niet, maar word eveneens in kisten, door de hitte der Zon geſmolten; zy heeft ſlegts eenige witte plekken die men oogen noemt, en hoe menigvuldiger die plekken zyn, zo veel te kostbaarder is de Benzoin. Hierop volgd de *Camayan itam* of zwarte Benzoin, zynde de ſlegtſte zoort, die na dat de beide eerſten van de boomen afgeſchraapt zyn, door ſcherpe werktuigen daaraf geſchaafd word; deze is volkomen zwart en vol met hout, laat zig ook door de Zon niet ſmelten, maar moet met kookend water leenig gemaakt, en om de kisten op te vullen, met de voeten daarin getre-

treden worden. De kisten houden, even als die der *Kamfer ieder* 125 pond; de Compagnie behoudt *voor zich alleen* den verkoop der twee eerſte zoorten, neemende gemeenlyk van de eerſte 100 Picol voor *Japan* en *Europa*, en 1500 voor *Java*, *Perſien*, *Suratte*, *Bengalen*, *Malakka*, *Siam*, *Cochin-china* en *China*. Behalven deze worden ook nog duizenden van Picols door particuliere Kooplieden ingekogt.

De prys der Benzoin op *Sumatra* verſchild merkelyk, na maate 'er veele of weinig Kooplieden zyn; geduurende de tyd dat ik daarmede gehandeld heb, is dezelve meer dan 10 pCt. voor particulieren gereezen; doch de Compagnie had bereids in 't jaar 1693 een accoord met *Baros* *voor haar zelve* geſloten, ingevolge waarvan zy *altoos een bepaalde prys daarvoor geeft. Zy betaald namenlyk :*

- voor *Camayan poeti*, of eerſte zoort 20 Ryksdaalders; de particuliere Kooplieden daarentegen van 30 tot 35 Ryksd.
- voor *Camayan bamatta*, of tweede zoort 15 Ryksd; particuliere Kooplieden 20 tot 25 Ryksd.
- voor *Camayan itam*, of de ſlegtſte zoort, na *derzelver qualiteit* van 5 tot 10 en 12 *Ryksd.*

Deze Gom word met Spaanſche Matten betaald, die in den handel twee Ryksdaalders gelden. Wyders ook met Yzer, Staal, Koper, Zout, allerhande Lynwaaten, als ook met Neurenberger en Chineeſche krameryen.

Wanneer men in dezen handel met *Atchiners* te doen heeft, dan moet men vooral *wel* toezien. *Deze* brengen de Benzoin gemeenlyk in

Tambings of Korven van 75 pond, en weeten die op zodanige wyze te ſmelten, dat hy in het doorſlaan zeer wit, of ten minſten met veele witte oogen ſchynt, en nogthans inwendig zwart is. Het is derhalven noodig, dat men die zo wel aan de hoeken als in het midden aan ſtukken ſlaat, en dezelve door en door beziet. Wanneer men eene menigte daarvan heeft, dan raffineerd men die nog meer, door dezelve te vergruizen en om te ſmelten, ten einde die daardoor te verbeteren. De zwarte Benzoin word geſchat en betaald naar maate van zyne vettigheid, en verminderd in prys na dat hy houtig bevonden word. — De Kamferboomen zyn zeer bekwaam tot timmerhout, mits dat het werk dat daaruit gemaakt word buiten de hitte der Zon kan blyven; maar het hout van de Benzoin is nergens goed toe, dan alleen om te verbranden.

De Compagnie laat de volgende goederen door haare Dienaaren inkoopen, namentlyk:

Goud voor de kust van *Coromandel*, tot het inkoopen van Lynwaaten.

Peper voor *Europa*, *Japan*, *China*, *Perſien*, *Suratte* en *Bengalen.*

Kamfer voor *Japan*, en van daar weder na *Europa.*

Benzoin voor *Europa* en geheel *Indiën.*

De particuliere kooplieden handelen op gelyke wyze, doch deze leveren hunne waaren meerendeels aan kooplieden op *Batavia*, welke op alle comptoiren onder de Nederlandſche vlag, hunne Commisſionairs hebben, die zo wel inkoopen als ook weder aan andere verkoopen, nadat de

vor-

vorderingen der particuliere kooplieden op *Sumatra* groot of klein zyn. Zodanig is de machine, waardoor de negotie, niet alleen hier, maar ook door geheel *Asien* gedreeven word; want aan elke plaats vind men een rad of dryfveer, om deze machine in gestadige beweeging te houden.

Ieder comptoir heeft zyne boeken voor deszelfs koophandel, die aldaar gehouden en gesloten worden. Het Hoofd-comptoir sluit deszelfs boeken op het Generaal-comptoir, en de andere of mindere comptoiren op het Hoofd-comptoir.

Door geheel Indiën is overal ééne zelfde manier van boekhouden gebruikelyk; men heeft 'er drie boeken, als

Specificatie of *aantekening der uitgave*;
Journaal of maandelyksche byeentrekking;
Grootboek of sluitreekeningen.

In het eerste boek heeft men zes hoofdreekeningen, op welke alle lasten en uitgave gebragt moeten worden, als

Randsoenen, ordinair,
Onkosten, dito,
Dito . . extra,
Scheeps- en Vaartuigen-ongelden,
Slaaven,
Timmeragie en Reparatie.

Deze worden gespecificeerd op de volgende wyze:

Randsoenen ordinair.

Uit Cassa:

Aan Kostpenningen voor

den Resident,
— Assistent,
— Sergeant.

Uit de Voorraad of het Magazyn:

Ryst voor het Volk . . . . . Koppen,
Arak,
Zout, enz.

Onkosten ordinair.

Uit Cassa:

aan den Resident tot het defrayeeren der Inlanders,
aan de Stal.

Uit de Voorraad:

Lamp-oly tot het noodig nachtlicht,
Schryftuig,
Riemen, groot formaat-papier,
dito . . klein dito,
Lak, Pennen, Potloot, enz.

er word in deze reekening, ook tweemaal 's jaars, alles gebragt, wat by de Artillery, Wapenkamer, Equipagie, Goederen, enz. verbruikt word.

Onkosten extraordinair.

Uit Cassa:

voor Expressen, Commissien, enz.

Uit de Voorraad:

Ryst,
Arak en andere noodwendigheden.

By

By deze komt,

Scheeps- en Vaartuigen Ongelden.

Uit Casſa:

tot den inkoop van kleine Vaartuigen		*f* — : —
——— *Dammers, Rottingen, enz.*		= — : —
voor Arbeidsloon, enz.		= — : —

Uit de Voorraad:

Clapper of Cocos-oly om te ſmeeren.		= — : —

Uit het Equipagie-pakhuis:

Zeildoek . . .		= — : —
Yzerwerk . . .		= — : —

Slaaven Ongelden.

Uit Casſa:

Aan Kostgeld voor de Slaaven .		*f* — : —

Uit de Voorraad:

Ryst voor de Lyfeigenen.	40 ℔ ieder	= — : —
Zout . .	10 -	= — : —
Peper . .	¼ -	= — : —
Oly tot Nachtlicht		
Lynwaaten		
Stukken Guinees tot kleeding .		= — : —

Timmeragie en Reparatie.

Uit Casſa:

Aan inkoop van Hout, Kalk, Steenen		*f* — : —
aan de Arbeiders . . .		= — : —

Uit de Voorraad:

Ryst voor de Arbeiders .	:—:—
Zout	:—:—

Uit het Compagnies-pakhuis:

Yzertuig, Handwerksgereedschappen, enz.	:—:—

Wanneer dit nu alles nauwkeurig gespecificeerd en nagereekend is, dan word het in een Journaal overgedragen. Dit Journaal is in diervoegen ingerigt, dat men op de eerste reekening alle restanten en wezendlyke effecten, de Compagnie toebehorende en ter verantwoording van den Boekhouder staande, alsmede alles wat men daarvan ingenomen heeft, aanmerkt; als by voorbeeld.

Alles aan het Hoofd-comptoir Padang toebehoorende, wat daarvan gisteren by het sluiten der boeken per restant bevonden is, en op heden weder by deze nieuwe is ingenomen:

Cassa-Reekening, de werkelyk in Cassa zynde Contanten . . .		f—:—
Goud ongesmolten . . . *Thyl*	f—:—	:—:—
—— *gesmolten en geëssayeerd* . . *Thyl* .	:—:—	:—:—
Coromandelsche Lynwaaten	Deze moeten alle na pakken, stukken en zoorten gespecificeerd worden.	
Bengaalsche		
Suratse en Javaanse Producten		
Ambagts-gereedschappen.		
Equipagie-goederen . .		f—:—
Artillery-goederen . .		:—:—
Wapenkamers-goederen . .		:—:—
Schryftuig, enz. . .		:—:—
Somma der Restanten . .		f—:—

Ady

Ady ultimo Sept.

Voorts komt de volgende Reekening:

Aan Cassa — en f —: — bedragende de uitgave in deze Maand; als

4. a *Rantsoenen ordinair* .	Ryksd. —: —	f —: —: —
6. - *Onkosten ordinair*	" —: —	" —: —: —
7. - *dito extra* .	" —: —	" —: —: —
9. - *Scheeps- en Vaartuigen-ongelden*	" —: —	" —: —: —
11. - *Slaaven ongelden*	" —: —	" —: —: —
15. - *Repareeren en Timmerlieden* .	" —: —	" —: —: —
	Somma	f —: —: —

Het volgende betreft de Voorraad: f —: —: —

zo veel bedraagd de uitgave in deze Maand uit de Voorraads-magazynen, tot laste der volgende reekeningen, als: .

4. a *Randsoenen ordinair, en als boven* . .	f —: —: —: —
6. - *Onkosten* . .	" —: —: —: —
Somma	f —: —: —: —

Onkosten ordinair aan Artillerygoederen — f — zo veel bedraagt de uitgave aan den Constapel, tot het noodige gebruik der Artillery; wegens de eerste Reekening belaste met zo veel . . f —: —: —

Op deze bovenstaande wyze worden alle Reekeningen afgesloten, en tweemaal in het jaar de

verkoop bereekend, namentlyk den laatſten February en den laatſten *Augustus*.

Men bereekend alsdan hoe veel Goud omgeſmolten is, enz. By voorbeeld: *zo veel bedraagt de halfjaarige verkoop, voor welke de eerſte reekening debiteere* V. S.

	Inkoop.	Verkoop.	pCt. Winst.
Stukken Coromandels Lynwaat	f —:—	f —:—:—	f —:—
—— *Suratſche dito* . . .	—:—	—:—:—	—:—
—— *Bengaalſche dito* . . .	—:—	—:—:—	—:—

waarby alle Stukken geſpecificeerd worden, als ook derzelver ſorteeringen.

De Retouren worden ingeſchreeven. By voorbeeld *voor het Hoofd-comptoir Padang — zo veel bedragen de ingezamelde Producten, die op dato van heden, onder Gods zegen en na geteekend Cognosſement van den Schipper... op het Schip* Hoorn *geleeverd zyn, om na* Padang *over gebragt te worden, voor welke ſom ik myn comptoir crediteere, en alzo tot lasten breng van het Hoofd-comptoir, als:*

a *Goud geſmolten en geësſayeerd*	f —:—
„ *Peper zwarte, geharpte* .	„ —:—
„ in aanreekening . .	„ —:—
Somma	f —:—

Op dit Journaal volgd het Grootboek, waarin alle Reekeningen overgedragen, en ieder afzonderlyk afgeſloten wordt. Dit heeft altoos zyne betrekking op het Journaal en de daarin geteekende pagina's, om dus met eenen opſlag van 't oog alles ten ſpoedigſten te kunnen vinden.

Wan-

Wanneer nu *deze* boeken in die order gehouden en *gesloten zyn*, welke afsluiting altoos op den *laatsten Augustus* geschied, dan word 'er eene generaale reekening voor den verkoop van het geheele jaar opgemaakt, in *welke* alle waaren met derzelver winst, en waar voor die gedebiteerd zyn, het zy Goud, Peper of Contanten, zeer nauwkeurig aangetoond en bereekend moeten worden.

Op deze rendeering volgd eene korte *Staat-reekening*, in welke men in vergelyking met de voorige jaaren, de lasten van de winsten aftrekt, om in eenen opslag te kunnen weeten, hoe veel in der daad gewonnen is. Men moet in deze reekening alle oorzaaken opgeeven, en wel by ieder *post in 't byzonder*, die eene *vermeerdering of vermindering der winsten uitgewerkt* hebben.

Wyders word eene lyst der restanten, te weeten van alles wat 'er nog werkelyk in voorraad is, door twee daartoe Gecommitteerden die by den handel tegenwoordig geweest zyn, opgesteld, en ter verantwoording van den Resident of Administrateur onderteekend.

By deze *papieren word ook nog eene lyst* van Waaren, *Geld*, *Provisien*, enz. bygelegd, op *welke uitgereekend is hoe veele* goederen waarschynlyk binnen twee jaaren zouden kunnen verdebiteerd worden, ten einde niet al te veel restanten te hebben, en echter altoos een toereikende voorraad te bezitten, om de aankomende Berglieden genoegen te geeven. Want het gebrek maakt den koopman verdrietig, en *de overvloed* benadeeld het comptoir, *vermits alle* koopwaren die één jaar over den *tyd blyven* leggen,

met vier per Cent in de boeken bezwaard moeten worden, en dus by den ſtaat van derzelver verkoop, geene al te voordeelige figuur maaken.

Deze boeken die de geheele verantwoording van het comptoir in zich bevatten, worden eerst aan het Hoofd-comptoir ter approbatie, en van daar na het Reviſie-comptoir op *Batavia* gezonden, alwaar alle boeken van het wyduitgeſtrekte *Indiën*, zeer nauwkeurig nagezien, en met de van tyd tot tyd gegeeven orders vergeleken worden, vervolgens over de abuyzen aanmerkingen gemaakt, het te veel gereekende vergoed, en het te min gereekende daarentegen afgekort word.

DER-

DERDE AFDEELING.

Van den Koophandel der Engelschen, de manier hoe dezelve gedreeven word, en de eigentlyke waardy van hunnen Handel.

De Engelschen zyn eerst lang na de Hollanders op deze kust aangekomen. Na dat zy uit *Bantam* verdreeven waren, weeken zy na de bogt van *Sillabar*, en bouwden niet verre van daar, na het noorden toe, namentlyk te *Bencolen* een sterk Fort dat zy *Marlborough* noemden. Die Natie heeft zich vervolgens van tyd tot tyd zeer verre uitgebreid, en zich het geheele district van de hoek van *Indrapoera* af, tot aan de Straat *Sunda* toegeëigend, alwaar zy de comptoiren *Mocca*, *Macca*, *Ipoe* en *Croia* aangelegd hebben, en 'er eene groote menigte Peper inzamelen, welke zy direct na *Europa* verzenden, alzo de Gouverneur te *Bencolen* onmiddelbaar onder *Engeland* staat, en geheel onafhanglyk is van eenige regeering in *Indiën*. Zy hebben in dat Waerelddeel, over 't algemeen, eene gansch andere inrichting, dan de Hollanders, welke slegts één Generaal-comptoir te *Batavia*, en maar éénen Generaal-Gouverneur hebben. De Engelschen hebben 'er daarentegen vier, te weeten:

1. te *Bombay*,
2. te *Madras*,
3. te *Bengalen*, en
4. te *Bencolen*.

Het

Het is nogthans onwederſpreekelyk zeker, dat zy zo wel te *Sumatra*, als op alle haare andere comptoiren in *Indiën*, veel meer onkosten moeten dragen dan de Nederlanders, waaruit natuurlyk volgd, dat hunne winſten naar maate van de hoofdſom veel minder bedraagen dan die der Hollandſche Compagnie, en hunne Actiën in *Europa* bygevolg ook nimmer zo hoog als deze ryzen kunnen.

Zy hebben zich benoorden de linie, gelyk in de voorgaande afdeeling reeds aangemerkt is, eerst tusſchen de jaaren 1750 en 1760 neêrgezet, en door hunne kuiperyen, die op de misſlagen der Hollanders gegrond waren, de Nederlandſche Compagnie een aanzienlyk ſtuk Lands onttrokken. Hier bezitten zy de comptoiren *Nattal* en *Tapianoly*, behalven hunne wacht-posten aan elke rivier, en verzamelen 'er veel Goud en Benzoin.

Bencolen is hun Hoofd-comptoir; hier reſideerd de Gouverneur en zes Conſuls, die den Raad uitmaaken, één Majoor, twee Kapiteins, vier Luitenants, agt Vaandrigs, en gemeenlyk vier of vyfhonderd Soldaaten; wyders, ten minſten een getal van twee tot driehonderd Zeelieden, behalven een groote menigte Boekhouders, Schryvers, enz. zo dat de Engelſche Compagnie, daar alleen, over de duizend Menſchen te onderhouden heeft.

Op de overige comptoiren huisvest doorgaans een Reſident, die ook te gelyk Conſul op *Bencolen* is, een tweede Reſident, eenige Boekhouders en Schryvers; en van de militaire ſtaat gemeenlyk één Kapitein, twee Luitenants, vier Vaan-

Vaandrigs, en tusſchen de één en tweehonderd Gemeenen, *waarby* nog omtrent dertig Zeelieden en eene menigte *Sipayers* komen. Men kan nareekenen dat de Britten op die kust, ten minſten vierduizend loontrekkende Bedienden, de Hollanders daarentegen nimmer duizend hebben (*l*).

De betaaling van derzelver Tractementen en meer andere omſtandigheden, veroorzaaken eene zeer aanmerkelyke uitgave; daarenboven zyn de levensmiddelen op alle de Engelſche comptoiren ongemeen duur, waardoor de kosten der Compagnie tot den inkoop van haare goederen, verbaazend hoog loopen. Zy moeten de Ryst, het Vee, en diergelyke meer van de Hollanders koopen, en men zal ligt begrypen kunnen, dat zy alles zeer goed betaalen, en daarvoor veele Spaanſche Matten uitkeeren moeten.

Voor het overige handelen zy met dezelfde koopgoederen als de Hollanders, en deze twee Natiën kunnen zich in allen opzichte als mededingers aanmerken, van welke de een den ander ſtilzwygend zo veel afbreuk zoekt te doen, als immer mooglyk is. Men moet toeſtaan dat de Engelſchen hierin de Hollanders verre de loef afſteeken, vermits de Principaalen in Engeland, de belangens hunner Bedienden in *Aſien*, altoos meer behartigen dan de Hollanders, hetwelk derhalven ook eene nalaatigheid by de Dienaaren der Nederlandſche Aſiatiſche Compagnie veroorzaakt; nademaal deze by haar zelve overtuigd zyn, dat zy by

[(*l*) Het getal dezer laatſten, was, zedert dat de Auteur aldaar gereſideerd heeft, vry meer dan de helft verminderd. *Aant. van den Vert.*]

by de een of ander inkruiping niet alleen niet beschermd, maar ook nog daarenboven voor hunne beweezen getrouwheid aan hunne Heeren en Meesters betoond, met schade en schande beloond zullen worden, waarvan men zeer veele voorbeelden zoude kunnen bybrengen.

De Engelsche Compagnie behoudt voor zich zelve, ten aanzien van den verkoop, niets anders dan het Staal, Yzer, Koper en Zout; en van 's lands Producten maar alleen de Peper, welke specery de Kooplieden niet inkoopen noch aflaaden mogen. Zy laat zich daarentegen door dezulken die voor hunne eigen reekening negotiëeren, eerst voor de commissie-vryheid en Paspoorten rykelyk betaalen, en neemt vervolgens ook nog op alle, zo wel groote als kleine comptoiren, zes per Cent tol van de inkomende en uitgaande goederen, hetwelk jaarlyks een zeer aanmerkelyk inkomen uitmaakt; nadien men met zekerheid veronderstellen kan, dat, het eene jaar door het ander gereekend, ten minsten tweehonderd particuliere Engelsche vaartuigen, van alle oorden van *Indiën*, deze kust bezoeken, en die met allerhande goederen als het ware overstroomen. Het is derhalven zeker, dat de *Engelsche* particulieren veel meer winnen dan de Compagnie zelve, en na evenredigheid ook meer dan de Hollandsche kooplieden die voor eigen reekening handelen. De eerste komen doorgaans van *Madras*, *Bombay*, of *Bengalen*; van daar brengen zy zo wel Europeesche als Indiaansche Manufactuuren, en neemen daarmede hunnen weg naar *Atchin*. Zy zeilen vervolgens van *Atchin* langs de oostkust, leggen by alle havens en rivieren aan, gaan door de Straat van *Malakka*,

ka, alwaar zy Goud, Peper, Tin, en al wat de kust opleverd, inkoopen; dan vervolgen zy hunne reis verder na *Siam*, *Cambodja*, en zelfs tot na *Cochin-china.* Hier voorzien zy zich, door ruiling, met allerhande Japansche en Chineesche waaren, gaan van daar terug na *Borneo*, ruilen 'er Diamanten, Peper en diergelyke, zeilen voorts door de Straat *Banka* na *Batavia*, alwaar zy Arak, Zuiker en Speceryen inkoopen, en retourneeren vervolgens langs de westkust, bezoeken alle havens, en handelen daar zo goed als zy kunnen, hetwelk noodzaaklyk zeer groote voordeelen moet opleveren. Wat voor het overige dezen handel over het algemeen betreft, kunnen zy zeer wel 25 per Cent duurder inkoopen dan de Hollanders, hetwelk de Inwoonderen van *Sumatra* niet onbekend is; en hunne goederen daarentegen 25 per Cent minder in prys verkoopen, vermits zy die goederen direct na de bestemde plaatzen brengen, hetwelk by de Hollanders niet gebruikelyk is.

Zy zyn gewoon de goederen van die plaatzen te haalen, alwaar het land dezelve voortbrengt, en deze vervolgens na zulke plaatzen te brengen, waar zy de beste markten daarvoor denken aan te treffen. De Hollanders daarentegen, moeten eerst alles van de Compagnie koopen, of hunne Commissionairs aan de kust, op *Batavia*, of in *Holland* hebben, waarmede veele percenten aan commissiegeld en andere onkosten verlooren gaan. Ook moeten de Hollanders de door hun verzamelde goederen, ten deele weder aan de Compagnie voor een bepaalde prys afleveren, ten deele in handen hunner Gevolmachtigden

stel-

ſtellen, die dan wederom zekere percenten daarvan trekken.

Wel is waar dat de Engelſche Compagnie, tegen de Hollandſche gereekend, ten minſten tien per Cent verliest, maar dit nadeel word dezelve in *Europa* weder rykelyk vergoedt, hetwelk inzonderheid aan de groote voordeelen op de Peper, in *Engeland*, is toe te ſchryven. Want *Bencoolen* en het zuidelyk gedeelte van *Sumatra*, leveren ten minſten drie Scheeps laadingen Peper, waarby te voegen is de winst op de witte Benzoin, van welke de Compagnie insgelyks een tamelyke menigte na *Europa* laat overbrengen: de Engelſche negotie beſtaat by gevolg door de winſten die in *Europa* behaald worden, waar tegen de Hollandſche Compagnie haare lasten en ongelden, op ieder comptoir op zich zelve goed maakt.

VIERDE AFDEELING.

Aanmerkingen over den koophandel in Indiën, zo in 't algemeen als byzonder; benevens de naamen der meest gezogte koopgoederen, zo wel die uit Europa derwaarts, als van de eene kust na de andere gezonden worden.

De eerste die de weg naar *Indiën*, om de *Kaap de goede Hoop* ontdekten, namentlyk de Portugeezen, konden zich de uitgestrektheid dezer door haar gevonden Landstreeken, en de daaruit te ontspruitene voordeelen, met geene mooglykheid zo aanmerkelyk voorstellen, als de ondervinding naderhand geleerd heeft. Even zo min derzelver navolgers, de Hollanders, die, alleen om de Speceryen, nadat aan hun den invoer daarvan door den beheerscher van *Spanjen* en *Portugal*, PHILIP DE IIde, ten tyde der bekende revolutie van de zeven Provincien verboden was, zich genoodzaakt zagen dezen weg in te slaan, om zelve de Speceryen uit *Indiën* af te haalen.

De Hollanders troffen daartoe een gelukkig tydstip. De Portugeezen waren nalaatig, wellustig, met rykdommen overlaaden, en niets minder vermoedende, dan dat de Hollanders het ooit in hunne gedagten zouden durven neemen, om zodanigen stap te waagen. Derzelver vlooten, schepen, comptoiren, alles was in een' verwaarloosden staat, zo dat de Batavieren, by hunne eerste aankomst in deze gewesten, slegts veroveringen op veroveringen behoefden te maaken, alles wat zy op Zee van hunne vyanden ontmoeteden mede te neemen, en daardoor den

grondflag te leggen, op welke thans nog de aanzienlykfte koophandel der ganfche waereld berust.

De Portugeezen konden zich niet verbeelden, dat de *Kaap de goede Hoop*, den Nederlanderen voortaan tot een fleutel van *Indiën* zou verftrekken; zy konden onmooglyk voor uit zien, dat die zeer moerasfige landftreeken, als by voorbeeld om *Batavia*, uitgedroogd, verbeterd, en in den bloeijendften ftaat zouden gebragt worden; en zy konden met geene mooglykheid denken, dat dit moeras te eeniger tyd eene vaste zetel, en de aanzienlykfte ftad van geheel *Indiën* zou kunnen worden. Maar de nyverheid der Hollanders, het onderneemen van de eene tak des koophandels na den ander, en eene nog fteeds voortduurende oplettendheid, zelfs ten aanzien van alle kleinigheden, die maar den geringften invloed op den koophandel kunnen hebben, verfchaften haar deze verwonderenswaardige groote voordeelen. Ook droeg zeer veel daaraan toe, die nauwgezette fubordinatie, welke nog tegenwoordig, tot op de minfte Bediende toe, in acht genomen word. Men moet zich verwonderen dat de Hollanders, die in hun eigen Vaderland door eene republikynfche Regeering beftierd worden, echter eene monarchale in *Indiën* hebben ingevoerd; want de Generaal-Gouverneur offchoon men hem een Raad toegevoegd heeft, is aldaar werkelyk als Souverain aantemerken.

De eerfte inrichting des koophandels was zeer eenvouwdig. De uitgaande fchepen moesten flegts in alle havens handel dryven, zonder vaste ftapelplaatzen te hebben. Deze manier van handelen, heeft den Hollanderen zeer groote voordee-

deelen toegebragt. Zy vertrokken uit *Europa*, en keerden 'er *direct* weder terug, tot dat hunne wapenen zegepraalend geweest waren, en zy den Portugeezen veele goede en ryke plaatzen, als de *Molukka* eilanden, benevens *Java*, *Ceylon*, *Malabar* en *Malakka* afgenomen hadden. Toen eerst begonnen zy zich te bevestigen, de veroverde landen als hunnen eigendom aantemerken, en zulke ſchikkingen te maaken, die met de behaalde voordeelen overeenkomſtig waren. Zy dwaalden echter nog langen tyd om, eer zy eene Hoofdplaats uitkoozen, en lieten eerst een jaar na de verovering van *Jakkatra* op *Java*, aldaar de ſtad *Batavia* bouwen, wordende inzonderheid daartoe aangeſpoord door deszelfs goede rivier en veilige rheede; zy vestigden daar te plaatze haaren voornaamſten zetel, ſtelden 'er de groote Raad van *Indiën* aan, en lieten daar de noodige ſterktens en kasteelen ter verdeediging, en de vereischte pakhuizen tot het bergen hunner goederen oprechten. Nademaal dan in de groote machine dezer machtige en ryke Societeit, de ſtad *Batavia* als het hoofdrad aantemerken is, waarop al de andere raderen hunne betrekking hebben, zo moet men hier

De koophandel in 't byzonder beſchouwen, en vooral aanmerken, dat zo wel *Europa*, als geheel *Aſiën*, derzelver producten, tot zekerheid en om verhandeld te worden, derwaards zenden.

De Nederlandſche Oost-Indiſche Compagnie laat door haare ſchepen derwaarts brengen:

Contanten; als Dukaaten, Dukatons, Spaanſche Realen, Stukken van agten of *Piasters*,

 Ryks-

Ryksdaalders en kleine Munt, zo wel zilveren als kopermunt.

Wyders alle maar immer mooglyke Manufactuurwaaren voor cargaſoen, die met 100 per Cent voordeel moeten verkogt worden; en in 't algemeen alle zoorten van Europeeſche koopgoederen.

Java, en de comptoiren op dat Eiland, als *Bantam*, *Cheribon*, *Griſſa*, *Japara*, *Rambang*, enz. leveren Peper, Tabak, Koper, Koperdraad, allerhande zoort van gewerkt Koper, Poeijer en Kandy-zuiker, Koffyboonen, Vogelnesten, Kalk, Rottingen, Ryst in overvloed, Timmerhout en andere kleinigheden.

Van de kust van *Coromandel* komen allerhande zoorten van Lynwaaten, Chitzen, Caliatourhout, Arduin-ſteenen, Diamanten, Robynen, Paarlen, Agaat, Indigo en Ryst.

Ceylon zendt derwaarts Kaneel, Olyfanten en Olyfantstanden, Paarlen, Diamanten, Topaazen, Smaragden, Spinellen, Granaaten, Water-Saphiren, Sterre-ſteenen, Firmament ſteenen, Katten-oogen, Koffyboonen, Lapis-Bezoar, Apen-ſteenen, Slange ſteenen, Peper, Cardamom, Sjankos, Chryſtal, Zout van *Tutocoryn*, allerhande Lynwaaten, fraay Hout, Areek of oude Pinang, Ebben en Caliatour-hout.

Bengalen brengt Lynwaat van verſcheiden zoorten, als Hamans Casſas, Doerias, enz., Muscus, Agaat, lange Peper, Boter, Ryst, Tarwe, zeer veel Amphion, fyne Taftas, Chitzen, ruuwe Zyde, Salpeter, Karſtengen, Borax, Florette Garens, witte Suyker.

Malabar verzendt Boter, Cardamon, Wasch, Slaaven, veele en zeer goede Peper, fyn Hout tot het vervaardigen van veelerhande huisraad, Ryst,

Ryst, wilde Kaneel, Gember, verſcheiden zoorten van *Kleeding ſtukken*, Cocos-oly, Ebben- *Sapan-* en *Caliatour hout*, als ook zeer veel Areek.

Japan geeft voor de goederen, die met de Compagnieſchepen aangebragt worden, in verruiling: gouden Coepangs (*m*), doch van deze minder dan in voorige tyden, alzo dezelve vry ſlegt worden, Zilver in overvloed, zeer veel Koper, ongeraffineerde Kamfer, Porcelein, Thee, verlakte zaaken, allerlei zeldzaamheden, Gouddraad, Sakki of Japanſche Wyn, Curiota-ſoya, ingemaakte Vruchten, Japanſche Ryst in zakken, zyde Stoffen van allerhande kleuren, en allerlei fraaye en konſtig gewerkte zaaken.

Perſiën voorziet *Batavia* met Rooſewater, veelerhande zoorten van Oly, Perſiaanſche Wyn, Pistachies, Amandelen, wollen en met goud gewerkte Tapyten, Paarden, Kirmania-wol, Fluweelen en zyde Stoffen, ruuwe Zyde, Asſa foetida, Galnooten, Saffraan, Dadels, ruuwe en fyne Paarlen, Edelgeſteenten, Zwavel, allerlei Kruiden en Gom-zoorten tot medicynen, Sal Ammoniak, Tarwe, en verſcheiden kleinigheden.

Pegu levert voor den koophandel Robynen, (welke de beste in geheel *Indiën* zyn) Zilvertz, *Kalin*, (zynde een Metaal dat zeer naby het Zilver komt,) Ivoor, Tin, Wasch, Honing, Cardamon, Martevaanen of groote verglaasde Water-kruiken, lange Peper, Catchou, Oleum cayo poeti, Gingings (*n*), Gontilles, Kousſen. Het

(*m*) Zekere goude Munt van 10 Ryksdaalders.

(*n* Een zoort van drinkvaten om het water koel te houden.)

Het groote Ryk van *China* zendt jaarlyks na *Batavia* allerhande zoorten van zyden Stoffen, allerlei geborduurde zaaken, Spiegels, Som of Arak, Radix-china, Rhabarber, Suyker, Samſou of Chineesch Bier, Gember, overvloed van Confituuren, Porcelein, Gouddraad, Yzeren Pannen, zyde en katoene Kousſen, Star-anys, fyn Koper, Thee, Kalin, Spekſteenen, dito verarbeidt, allerlei verlakt werk, ook van Paarlemoer en van Schildpad, Waayers en allerhande Lynwaaten, als Nankings, Neusdoeken, enz

Malakka heeft tot verzending na *Batavia*, Calimbac, Agelhout, Kamfer, Goud, Tin, Peper, Ivoor, Rottings, Dammer of Harst, Pedro del Porcos, Olyfanten.

Sumatra ruild om te verzenden, Goud, Peper, Kamfer en Kamfer-oly, Benzoin of Wierook in zoorten, Zwavel, Sappanhout, Schildpadden, witte, gryze en zwarte Amber, Tripans (*p*), Draakenbloed, Rottingen, Harst, Boomwol, Ivoor, Pedro del Porcos, Vogelnesten.

Banda heeft geene andere producten dan Muskaatnooten, Foely en Paradysvogels.

Amboina leevert ook niets dan Kruidnagelen, allerlei fraai Timmer- en Kabinetwerkers hout, als mede Hoorens en Schulpen voor de Kabinetten der liefhebbers van natuurlyke zeldzaamheden, voorts Oleum cayo poeti, Nagel-oly en meer andere Oliën.

Macasſar brengt aan de Compagnie Gouden en andere kostbaare Kleederen die aldaar geweven worden, zeer fraaije Slaaven, maar die ook in den hoogſten graad boosaartig zyn, Paarlen en

(*p*) Zeker zoort van eetbaar Zee-gewas.

en allerhande fyne Gesteentens, zeer flegt Goud, Levensmiddelen als Ryst, gedroogde Visch, enz., Sapan- en Sandel-hout.

Boetoe verzendt na *Batavia* Kamfer, Diamanten en andere fyne Edelgesteentens, als Smaragden, Jaspis, Saphiren, Agaat, Carbunkels, Lapis bezoar, Oleum cayo poeti, Schildpad.

Djambi leevert aan de Hollanders Kamfer, eenige zoorten van Wierook, Myrrhe, Peper, Goud en Goud-ertz, Rottingen, Harst en Vogelnesten; alle welke goederen

Palimbang insgelyks inzameld, maar in veel grooter menigte, en dezelve aan den Resident afleeverd, om die verder naar het Hoofd comptoir te verzenden.

Suratte laat jaarlyks na *Batavia* inscheepen, alle zoorten van *Lynwaaten, als grove Bafftas* en Brotchia, *Karikans, Kanskoys, fyne en grove* Matrasfen, veelerhande zoort van Chitzen, fraaije arbeid in allerlei Steenen, als Sardonix, Gouden Zilver-steenen, Agaat en Chrystallen, fraaije schildpadden Doozen en andere Waaren, met Goud en Zilver gestikte fyne witte Doeken, veelerhande zoorten van medicinaale Gommen en Kruiden, Indigo van Hindoes en Biano, Indigo Cherchees, Assa foetida, Borax, Amphion, Zeep, veel ruuw katoene Gaaren, Tarwe, rood Zegel-lak.

Borneo, dit groot Eiland is zeer wel voorzien van Goud in meenigte, zo wel Stofgoud als in Staven, en Diamanten. Het Ryk van *Succadana* leverd Peper in groote overvloed, Kruidnagelen, Muskaatnooten, doch deze groeijen alleen in het gebergte, zeer goede witte en ronde Paarlen, Kamfer, Benzoin, Draakenbloed,

Rottingen, Calambac en Agel-hout, Yzer, Koper, Tin, Bezoar, Apensteenen en Bokssteenen, Pedro del Porco, *Wasch*, *Honing* en *Ryst*.

Cochin-china is bykans met dezelfde waaren als *China* voorzien, namentlyk zyden Stoffen, ruuwe witte Zyde, Aloë, Agelhout van groote waardy, Katoen, Muscus, veel Goud, allerlei fraai verlakt werk, Cardemom, Sappanhout, flegt Porcelein, Marmer en Albaster, Zout, Anys-zaad, Rhabarber, Radix-China, Gember, Safraan-*hout*, als ook een zoort van wilde Kaneel.

Siam leeverd aan de Schepen Ryst, Gomlak, zwart en nat Lak, Wierook, Oly, Cassia, zwarte Candy-suiker, Sappan-hout, Tin, Ivoor, Arak, Ossen- en Buffels-huiden, Nooten van Cambodja, Hartevellen, Vogelnesten, en de zo ongemeen *kostelyke Haaijevellen*; *hier is ook veel Goud doch van gering allooi*, *Zilver* en Loot, eenige fyne Steenen als Diamanten, Saphiren, Agaat, Zeilsteenen; wyders Yzer, Staal, Salpeter, Indigo, allerlei Timmerhout, Agelhout, en een weinig Peper.

Cambodja is met alle deze waaren insgelyks voorzien, behalven dat het nog meer zyden Stoffen leeverd, en een groote quantiteit ruuwe witte Zyde, benevens allerlei Vellen kan uitvoeren.

De *Kaap de goede Hoop* voorziet *Indiën* met Koorn, als Tarwe, Rogge enz. mitsgaders Wyn.

De bovengenoemde waaren en koopgoederen worden alle na *Batavia* gebragt, en in de pakhuizen der Compagnie, gelyk ook in die van particulieren opgeslagen en bewaard, en vervolgens weder na andere handelplaatzen gezonden. Als

Na *Europa* worden gezonden, alle zoorten van Speceryen, Nootmuskaaten, Foely, Kruidnagelen, *Kaneel*, *Peper*, Cardamom, Gember, Sappan, *Ebben*, Caliatour en Sandelhout, Arak, *Suiker*, Koffyboonen, alle zoorten Lynwaat van *Coromandel*, *Suratte*, en *Bengalen*, allerhande Chineesche goederen, Edelgesteentens, Japansche Kamfer en Porcelein, als ook verlakt werk, Stoffen, en met één woord, al het beste uit geheel *Indiën*, hetwelk de jaarlyksche vlooten uit dit waerelddeel naar *Europa* medeneemen.

Java ontfangt allerlei Europeesche goederen, Lynwaaten van *Coromandel*, *Bengalen* en *Suratte*, allerhande Chitzen, Spaansche Realen, Stukken van agten, Chineesch Porcelein, Zonneschermen, Thee, Stoffen, zo wel Japansche als Chineesche, Goud- en Zilver-draad, Suratsche Deekens, enz.

Coromandel gebruikt allerhande goederen uit *Europa*, Speceryen van alle zoorten, Zwavel, Spiouter, Tin, Loot, Muscus, Vermilioen, Kwikzilver, Aluin, Gomlak, Benzoin, gouden Coepangs van *Japan*, alle zoorten van Chineesche Stoffen, Porcelein, Sandelhout, Koper, inzonderheid Japansch, Arak, en Kamfer van *Japan*.

Ceylon ontfangt allerhande Manufactuuren, zo wel uit *Europa* als uit *Indiën*, veelerhande medicinaale Kruiden, Porcelein, Amphion of Opium, Speceryen, Yzer, Staal, Radix China, Tabak, Kamfer van *Baros*, Katoen, Muscus, Sandelhout, Agelhout of Camilas, Salpeter, Zwavel, Koper van *Java* en *Japan*.

Bengalen laat zich door de Compagnie leveren, alle waaren uit *Europa*, Japansch Koper, alle zoor-

ten van Speceryen, Porcelein, Olyfanten, Ivoor, Ebben en andere fyne zoorten van hout tot het maaken van huisraad, alle zoorten van Munten, Tin, Spiouter, Zout, Sandelhout, Radix China, Rhabarber en Arak.

Malabar gebruikt ook allerhande Europeesche waaren, gelyk mede Japansche en Chineesche goederen, Suiker, Arak, Vermilioen, Kwikzilver, Radix China, Amphion, Roozewater, Japansch Koper en alle zoorten van Medicynen.

Na *Japan* word gebragt allerhande Speceryen, voorts Kamfer van *Baros*, Borax, Schildpad, Lak, Fluweel en alle Europeesche Stoffen, Sapan-, Sandel-, Caliatour- en Agel-hout, Chineesche Lynwaaten, alsmede Bengaalsche en van Coromandel, Hartevellen, Haaijevellen, Siamsche Aluin, Suiker, Arak, Barnsteen, Kwikzilver, Koraal, Vermilioen, Tin, allerhande Verwen, Egyptische Mummies, enz. tot deze koophandel kunnen in 't algemeen, bykans alle zoorten van goederen gebruikt worden.

Persiën koopt eene meenigte van Europeesche Manufactuuren, inzonderheid grove Lakens van allerlei kleuren, alle zoorten van Speceryen, Suiker in groote meenigte, Benzoin, Spiouter, Olyfants-tanden, Koper, Javaansch Koperdraad, Japansch Koper, allerhande Damasten, Tin, Radix China, Porcelein, Sapan- en Caliatourhout, Staal, Tabak van *Java*, Indigo, Gomlak, Gember, allerhande Chineesche goederen, als ook Amber.

Pegu neemt in betaaling veelerhande Manufactuuren uit *Europa*, Lynwaaten, zo wel van *Coromandel* als *Bengalen* en *Suratte*, alle Spece-

ry-

ryen, Sandel en ander welriekend Hout, Neuremberger en Chineesche krameryen, Vermilioen, Kwikzilver, allerhande Persiaansche Stoffen, Roosewater en diergelyke meer; voorts Spiouter, Loot, Koper, Tin, Yzer, *Staal*, Tabak van *Java*, Paarlen, Gomlak en fyn verguld Porcelein.

China ontfangt doorgaans de beste goederen, als Piasters of Spaansche Matten, nieuwe Dukatons, ongemunt Goud en Japansch Zilver, allerhande gemaakt Zilverwerk, zeer veele Vogelnestjes, roode, blaauwe en zwarte Lakens, Fluweel, eene menigte Speceryen, Arak ook in groote menigte, Tin, Loot, Sandel- en Agelhout, Amber de gris, Benzoin tweede en derde zoort, *Rottingen*, *Amphion of Opium*, doch *deze is contrabande*, *Paarlen*, *Robynen*, *Diamanten en alle zoorten van Edelgesteenten*, Tripans, zynde de zwarte de beste; voorts over 't algemeen allerhande goederen die tot de weelde, pracht en overdaad behooren, en welke aldaar zeer goed verkogt kunnen worden, want het is aan deze Natie eigen, om tot bevordering van dezelve geene kosten te ontzien.

Malakka word door de Compagnie verzorgd, met Spaansche matten voor den koophandel, veele Lakens, Persiaansche Tapyten, Speceryen, en alle zoorten van Lynwaaten. Wyders met Koper, Yzer, Staal, Tarwe, Persiaansche en Kaapsche Wynen, Zout, Amphion, een menigte van Neuremberger en Chineesche waaren zonder onderscheid, Japansch verlakt-werk en Confituuren, Bengaalsch Zeildoek en Garen, Kraalen van verscheiden kleuren, Javaasche producten,

Arak,

Arak, Suiker, Tabak, enz. als ook rood, geel en Spaansch Leer.

Sumatra ontfangt jaarlyks met de Schepen, Spaansche matten voor den koophandel, allerhande goederen uit *Europa*, Lakens, inzonderheid roode, Yzer, Staal, Koper, Loot, fyne Speceryen van *Amboina*, *Banda* en *Ceylon*, Neuremberger en Chineesche krameryen, Satynen, Pasdesoyen, Porcelein zo wel Japansch als Chineesch, allerhandeLynwaaten van *Coromandel*, *Bengalen*, *Suratte*, *China* en Persiaansche Tapyten, Tarwe, zeer veel Amphion, Arak, Suiker, Tabak, yzeren Werktuigen, zeer veel Zout; over het algemeen kan men daar voor allerhande kleinigheden welhaast Kooplieden vinden.

Banda en *Amboina* worden meerendeels met Goud en Levensmiddelen voorzien, als ook nu en dan met veelerhande waaren uit *Europa*, wyders met Japansche, Chineesche, Coromandelsche en Bengaalsche goederen, met Goud en Zilverwerk, Paarlen en Edelgesteenten, maar bovenal worden daar de Suratsche en Pattenaasche grove Chitzen, in groote menigte verkogt.

Macassar en *Boetoe* hebben dezelfde koophandel, doch 'er worden meer fyne Lynwaaten derwaarts gezonden.

Djambi en *Palimbang* ontfangen dezelfde goederen als *Padang* op de Westkust van *Sumatra*; doch 'er moet ten minsten eens zo veel gereed Geld na toe gezonden worden, dewyl de Compagnie geen zo vrye bezitting aldaar heeft, maar alle Producten met twee derde in gemunt geld betaalen moet. Voor 't overige worden hier alle zoorten van goederen, hezelfde waar die

van

van daan komen, zeer goed verkogt, doch de Inwoonders betaalen die alle met de voortbrengzels van hun eigen land.

Suratte kan alles, van welke gewesten het ook komen mag, gebruiken, als ook Europeesche Manufactuuren geene uitgezonderd; alles wat *Japan*, *China*, *Java*, *Amboina*, *Banda*, *Malabar*, en de andere comptoiren leeveren, kan daar bykans zonder onderscheid verkogt worden. De koophandel is hier zeer uitgestrekt, want het Mogolsche Ryk verslindt zeer veele goederen, waarby nog koomt de sterke toevloed van allerhande Natien, hetwelk aldaar natuurlyker wyze een aanmerkelyk vertier moet veroorzaaken, en te weeg brengen, dat de goederen zeer ligt van de eene hand in de andere te brengen zyn.

Borneo. De goederen die derwaarts gezonden worden, zyn gemeenlyk van dezelfde zoort als die na *Banda* en *Amboina*; doch de Compagnie moet hier veel meer Geld gebruiken, zo wel om dat haare macht aldaar zeer gering is, als omdat zy ook gaarne de andere Europeesche Natien buiten dien handel zou willen houden; 'er komen echter thans veele Engelschen derwaards, die daar een voordeeligen handel dryven, inzonderheid in Edelgesteenten, want de Diamanten die hier gevonden worden, zyn onwederspreekelyk de beste in de geheele Waereld.

Cochin-china, *Siam* en *Cambodja*, hebben meerendeels dezelfde waaren noodig, als *Japan* en *China*; en vermits de Compagnie thans op die plaatzen als particulier aangemerkt word, zo is zy ook genoodzaakt om aldaar al de regelen van een' gewinzuchtigen koopman in acht te neemen.

men. Desniettegenstaande vindt zy 'er byzondere voordeelen, met betrekking tot den koophandel op *Japan*, en voornamentlyk op *Tuncking*: want die plaats is inzonderheid van groot belang, en ingevalle andere Volkeren zich daar meer als zy bemind konden maaken, zou het dezelve zeer ligt vallen van daar uit een Verbond of Tractaat van koophandel met de Japanners te sluiten.

De *Kaap de goede Hoop* kan veele goederen uit *Europa* verkoopen, maar nog veel meer goederen uit *Indiën*, welke aan deze uithoek van *Afrika* een goed debiet vinden. Want alles wat *Asien* slegts opleverd, kan daar verhandeld worden, niets slegts aan de Inwoonderen, maar meest aan vreemde Natien, welker Schepen 'er byna maandelyks ten anker komen.

Eertyds kwamen ook van *Moccha* aan de roode Zee, toen de Compagnie nog haare vlag en een comptoir aldaar had, aanzienlyke en welgelaaden Schepen, en andere vertrokken weder derwaards. Maar de Koffy-teelt op *Java*, *Ceylon* en *Sumatra*, heeft de Hollanders bewoogen deze voordeelige handel te verlaaten; waartoe ook nog gelegendheid gegeeven heeft, de sterke nayver der Britten, welke dien handel zeer bezwaarde. De genoemde plaats is anders daartoe zeer wel gelegen, en alle Manufactuuren in het algemeen vinden 'er een goede markt. *Moccha* leevert daarentegen de beste Arabische Paarden, witte Wierook, Koffyboonen by geheele Scheepslaadingen, de allerbeste Myrrhe, roode Verf, Amber de gris, Goud, Paarlen, Aloë, Bezoar, Rosynen, Arabische Gom, en andere kostelyke Waaren.

NA-

NASCHRIFT

Tot de beschryving van Sumatra.

De twee comptoiren *Ayerbangies* en *Baros*, beide benoorden de Linie op de Westkust van *Sumatra* gelegen, zyn thans gedemoliëerd, en door de Hollanders verlaaten.

De jaloesie der Compagnies Dienaaren op het Hoofd-comptoir *Padang*, heeft tot het demoliëeren van het eerstgenoemde, wel de meeste aanleiding gegeeven; nadien deszelfs koophandel, en door deze het vertier van Coromandelsche, Bengaalsche en Suratsche Katoenen, als ook dat van Zout, Yzer en Staal zeer sterk vermeerderde, en de Berglieden uit het gebergte van *Rauw*, veel liever met hun Goud na deze Factory kwamen, dewyl die nader, en ook beter voor deze Lieden gelegen was. Hierdoor verloor de Commandeur en de Politieke Raad te *Padang*, ten aanzien van het vyf per Cent risicogeld, een aanzienlyk inkomen; doch om hierin te voorzien, wist de Achtbaare Raad het in diervoegen by de hooge Regeering te *Batavia* te bestieren, dat het genoemde Comptoir *Ayerbangies* geheel en al opgebrooken, deszelfs Gebouwen verbrand, de Wal omverre geworpen, de Vlag weggenomen, en die geheele bezitting voor goed en al verlaaten wierd. Ik zelve, heb geduurende myn verblyf als Resident op dat comptoir, bereids veele onaangenaamheden deswegens gehad, met den geweezen Commandeur ROELOF PALM; deze dreigde my, dat byaldien ik het vyf percent risicogeld van myn comptoir

met hem niet deelen wilde, hy dan de vernieling van myne Factory by den Gouverneur-Generaal VAN DER PARRE zou trachten te bewerken. Maar dewyl deze Heer ook myn vriend was, wierd dat voorneemen nog te dier tyd gestuit. De Compagnie verliest door deze onbedagte handelwyze, ten minsten by de honderduizend Guldens.

Het wegneemen der Vlagge te *Baros*, werd inzonderheid door de Engelschen veroorzaakt: want toen deze in het jaar 1763, en ook naderhand, op twaalf plaatzen tusschen *Ayerbangies* en *Baros* hunne Vlag planteden, en zy dit overal aan zulke rivieren deeden, waar overvloed van Kamfer en Benzoin gevonden wierd, kon het comptoir te *Baros* zo veele producten niet meer inzamelen, als vereischt wierden om de kosten van dat comptoir te vergoeden; daarenboven was de Koning van *Baros* toen niet langer in staat, om de Kamfer voor de bepaalde prys van 500 Ryksdaalders de *Pikol*, of 125 pond te leeveren, alzo de Britten dezelve duurder betaalden; deze kunnen ook altoos een hooger prys daarvoor geeven, vermits zy die direct na *China* brengen.

AANHANGZEL,

BEHELZENDE

Nieuwe en zeer nauwkeurige berichten, wegens den tegenwoordigen ſtaat van eenige der voornaamſte Eilanden in den Indiſchen Oceäan, en van derzelver Europeeſche Koophandel.

DOOR DEN HEERE

ADOLPH ESCHELS-KROON.

I N H O U D.

1. Berichten wegens het Eiland *Borneo.*

2. Beſchryving der *Banda* Eilanden, en van derzelver Specery-handel.

3. Beſchryving van het Eiland *Amboina*, en van de overige tien Nagel-Eilanden.

4. Over het inzamelen der Kruidnagelen op *Amboina* en onderhoorige Eilanden, en van den Koophandel met dezelve.

5. Aangaande zommige Handelplaatzen aan de Malabaarſche Kust in *Oostindiën.*

6. Beſchryving van het Eiland *Ceylon.*

7. Vervolg der beſchryvinge van het Eiland *Ceylon.*

8. Brief van den Autheur, tot nadere opheldering der beſchryvinge van het Eiland *Ceylon*, benevens eene Anecdote.

I.

Berichten wegens het Eiland

B O R N E O.

Geduurende de tyd van agtien jaaren, die ik in dienst van de Nederlandſche Oostindiſche Compagnie geweest ben, heb ik door veelerhande commisſien, die my nu eens na deze dan weder na geene plaats opgedragen wierden, gelegendheid gehad de eigentlyke geſteldheid van zommige Gewesten, Natiën, en derzelver koophandel te leeren kennen. Ik heb de Engelſche Scheeps-kapitein THOMAS FORREST zeer wel gekend, ook menigmaal met hem gehandeld, en hem in de maand November 1773 voor de laatſtemaal, op myn comptoir te *Ayerbangies* aan de Westkust van *Sumatra* geſproken, wanneer hy my zeker ontwerp tot het oprichten van een nieuw Etablisſement tusſchen *Borneo* en *Java* toonde (*p*). Ik gaf, volgens myn plicht daarvan terſtond kennis aan den Heere ROELAND PALM, Commandeur op het hoofd-comptoir te *Padang* ten einde hy zulks verder aan den Gouverneur-Generaal en Raad te *Bavatia* kon melden, om, ware het mogelyk nog by tyds maat-

(*p* Namentlyk op het Eiland *Sooloo*, aan de Noordkust van *Borneo*. —— Wegens dezen Kapitein THOMAS FORREST, is reeds in de Voorrede voor dit Werk eenig gewag gemaakt.

maatregelen te neemen, waardoor de uitvoering van dit ontwerp der *Engelschen* mogt verhinderd worden. Want hun doelwit was eigentlyk, zich aldaar van een eiland te verzekeren, op hetwelke zy zich versterken, en vervolgens de specery handel der Nederlanders, door binnenlandsche sluikhandel ondermynen konden.

De Heer HERBERT, toenmaals tweede Consul van het Engelsch Gouvernement te *Bencoolen* op *Sumatra*, was de eigentlyke Auteur van dit project. Hy vertrok ook werkelyk in den beginne van 't jaar 1774 met twee schepen derwaarts, nam het gedagte eiland in bezit, bouwde daar een klein Fort, en begon vervolgens te handelen. Intusschen wierd Kapitein FORREST, die de aart der Inwoonderen en hoe men met dezelven behoorde om te gaan, best kende, met een Maleytsch vaartuig naar de kust van *Nieuw-Guinée* afgezonden, alwaar men alles wat noodig was meende te vinden; maar hy zag zich in die hoop bedrogen, en FORREST kwam, met lyf en levensgevaar van daar terug. —— Eenige door hem medegebragte Muskaatboomen zullen zeer waarschynlyk geene groote voordeelen aangebragt hebben; want de Engelschen, die door alle mooglyke middelen de zeer voordeelige Speceryhandel met de Hollanders trachten te deelen, hebben reeds meer dan eens beproefd, om Muskaatboomen in hunne bezittingen voort te planten, maar nooit met dat gelukkig gevolg, waarmede het aankweeken der Koffyboomen van *Mocha* overgebragt, in *Indiën* bekroond geweest is. Zy hebben zelfs te *Bencoolen* veele honderd Muskaatboomen geplant, maar deze ontaarten alle, en de vruchten die zy voortbrengen, bezit-

zitten de deugd niet van duurzaam te zyn of wel bewaard te kunnen worden; niet tegenstaande men, eveneens als te *Banda*, ook daar alle mogelyke voorzorg by het inzamelen derzelven in acht genomen heeft.

Op myne terug reis van *Sumatra* na *Batavia*, in de maand Maart 1775, landde ik te *Bencoolen* aan, en vernam van den Gouverneur RICHARD WYAT, dat de Heer HERBERT zyn voorneemen waarschynlyk niet zou kunnen uitvoeren, nadien het aldaar woonende Volk veel te roof en moordzuchtig was, en reeds verscheiden Engelschen om hals gebragt had, waaronder ook een zeer ervaaren Zeeman, EVANS genaamd, die ik byzonder wel gekend heb. Wyders vernam ik in 1779, te *Batavia* zynde, van zekeren MORE, insgelyks Consul, dat de nieuw aangelegde koophandel, van welke men zich zulke groote voordeelen beloofd had, moest ophouden; dat de Heer HERBERT, zedert deze onderneeming aan de Engelsche Compagnie ruim 70000 Piasters gekost had was terug ontboden, en dat zekere kapitein ROSING, die toen op de rheede lag, naar het eiland *Palembuany*, gelyk hy hetzelve noemde, bestemd was, om de nog overgebleeven Engelschen, met hunne Effecten van daar aftehaalen.

De Heer FORREST beschryft (*q*) onder anderen de manier, op welke hy als Afgezant by de twee *Radja's* te *Magindanao* ontfangen is, niet al te nauwkeurig; want alle Grooten in het westelyk gedeelte van *Asien*, bezitten zo veel macht over haare Onderdaanen juist niet, dat deze genoodzaakt

(*q*) In het verhaal van zyne Reistocht. Zie de Voorrede tot de beschryving van *Sumatra*.

zaakt zouden zyn hunne Vorsten al knielende te naderen; de geheele plechtigheid wanneer zy gehoor geeven bestaat alleen hierin, dat de aankomende zich buigt, deszelfs regtehand op het hoofd en de linkehand op de borst legt, en vervolgens, zonder meer omstandigheden, met de beenen kruisselings onder zich, op een uitgespreidde mat gaat nederzitten. Kapitein FORREST zal ongetwyffeld op gelyke wyze hebben moeten plaats neemen, want stoelen, kanapees en chokolade zyn daar te lande even zo min bekend, als zonneschermen, zyden mantels en Indiaansche vogelnesten by de Groenlanders; zelfs groeit 'er in die gewesten geene cacao, en wanneer wy Europeërs chokolade begeeren te drinken, dan moeten wy ons van die uit Europa komt, daartoe bedienen (r).

De Heer ROBERT DALRYMPLE zal even min in het gerust bezit van 't eiland *Sooloo* kunnen blyven, als alle zyne voorgangers; want *Borneo* met de daaromheen gelegen eilanden, worden buiten tegenspraak door het slegtste zoort van Volk bewoond, dat van niets weet dan rooven, steelen en moorden. De Tractaaten zyn daar van zo weinig nut, dat men zich op dezelve in geenerlei opzichten kan verlaaten. De Koning of *Radja* moet eerst geschenken hebben, vervolgens komen ook de verdere Regen-

(r) [Alle deze omstandigheden zien op zekere Verhandeling, tot opschrift hebbende: Berichten wegens eene tot nog toe niet algemeen bekende nieuwe Bezitting der Engelsche Oostindische Compagnie en deszelfs koophandel, te vinden in het *Politische Journal*, waaruit wy deze beschryving van *Borneo* en de volgende Stukken in dit Aanhangzel, vertaald hebben. *Aant. van den Vert.*]

genten aan de beurt, die men insgelyks de handen dient te vullen; deze belooven dan zo wel de een als de ander, dat zy hunne bescherming verleenen zullen, maar men kan vry verzekerd zyn, dat dezelve niets anders is dan eene ingebeelde bescherming. Want zo haast de Onderdaanen weeten dat de pakhuizen der Europeërs wel opgevuld zyn, maaken zy geenerhande zwaarigheid dezelve te berooven, en ingevalle zy daarin eenige tegenstand ontmoeten, zelfs de eigenaars te vermoorden, waar na zy de geroofde buit met den Koning en verdere Regenten deelen. Het is op zekere wyze volstrekt onmooglyk, zich aldaar met eenige zoort van veiligheid te etablisseeren; maar de beste manier om 'er den koophandel te dryven, geschied met schepen, wanneer men ook nog alle beleid en omzichtigheid noodig heeft, om niet door de meenigte overvallen te worden.

Borneo is het grootste eiland dat tot nog toe bekend is, want het strekt zich uit in de breedte, dat is van het zuiden na het noorden, 12½ graaden, en in de lengte van het oosten na het westen, van de 150ste tot 158ste graad; het heeft by gevolg in de breedte ten naasten by 187½, en in de lengte 127½ Duitsche mylen. De grenzen zyn, ten noorden het eiland *Pargaya*, ten oosten *Magindanao* en het eiland *Celebes*, ten zuiden de eilanden *Java*, *Bali*, enz. ten westen de Maleytsche kust, en ten noordwesten het koningryk *Siam*. Dit groote eiland wierd eerst door de Portugeesen, en wel door zekeren VASCO LAURENTZ, in 't jaar 1527 ontdekt. Van de Hollanders was de beroemde SEBASTIAAN VAN NOORD de eerste, die in

't jaar 1600, den 26 December, in de groote baay voor het dorp *Borneo* ankerde. Hy wierd daar zeer vriendelyk ontfangen, maar ontdekte reeds op den eersten January 1601 daaraanvolgende, de verraaderlyke en moordzuchtige aart der Inwoonderen, welker heimelyke aanslagen hy echter door geduurig op zyn hoede te zyn, en altoos zeer goede wacht te houden, telkens verydelde. Hy vertrok den 5 January weder van daar, en na hem hebben de Nederlanders hunnen koophandel op dat eiland, zonder eenige vastigheden aan land te hebben, langen tyd uit hunne schepen gedreeven. De Engelschen verscheenen daar, voor de eerstemaal, in 't jaar 1609; na dat deze zich zomtyds daar geëtablisseerd hadden en dan weder weggetrokken waren, wierden zy eindelyk in 't jaar 1711 voor goed en al verdreeven. Van die tyd af tot 1774 toe, heeft men hen daar niet meer opentlyk gezien, maar zy handelen 'er alleen ter sluik met kleine vaartuigen. —— Diamanten, Goud en Peper zyn eigentlyk de voornaamste producten van dit eiland; want Speceryen, gelyk Muskaatnooten en Kruitnagelen, zyn 'er in zo groote meenigte niet, en worden ook maar alleen in de van het strand verre afgelegen gebergtens gevonden, weshalven de Britten, uit de weinige die zy aldaar door inkoop kunnen machtig worden, juist geene zeer groote voordeelen behaalen zullen.

Hoewel dit eiland op verre naa nog niet ten vollen bekend is, word het echter als het rykste en kostbaarste van alle eilanden in de Indische zee aangemerkt. In hetzelve zyn vyf Koningen en zes hoofdplaatzen, namentlyk *Banjermastin*,

Suc-

Succadana, *Landa*, *Sambas*, *Hermatha* en *Borneo*.

Banjermastin is flegts een dorp, liggende aan een groote en breede rivier, en hoewel dit de eigentlyke hoofdplaats is, onthoudt zich echter de Koning den meesten tyd in het dorp *Tatas* of *Cotta Tenga*. De huizen zyn doorgaans van Bamboes-riet, en maar zeer weinige van hout, zy zyn alle op paalen gebouwd, en zoo ruim, dat verfcheiden huisgezinnen daarin by elkander woonen. — De Inwoonderen zyn oorfpronglyk Javaanen en Maleyers, waarom 'er ook meest de Maleytfche taal gefproken word. Eene toevloed van verfcheiden Volkeren, als Hollanders, Chineezen, Siammers, enz. veroorzaakt hier een groote koophandel; de voornaamfte producten die van daar uitgevoerd worden, zyn Diamanten, Goud, Peper, Kamfer en meer andere voortbrengzels, waartegen Agaat, Koperwerk, Corallen en allerhande Lynwaaten en Chitzen, als ook Ryst, Tamarinde, enz. aldaar weder ingevoerd word. Hier groeit veel Peper, en 'er word een menigte Goud zo wel uit de mynen gegraaven, als uit de rivieren gevischt; dit laatfte is veel fyner dan het eerfte, en houd zelfs tot 23 Caraat.

De Koning van *Banjermastin* zond in 't jaar 1712 Afgezanten aan den Gouverneur te *Batavia*, welke een gefchenk van 36 *Pikol* of 4500 pond Peper, de *Pikol* tot 125 pond gereekend, medebragten; maar ook terftond volgens hunne gewoonte, een tegengefchenk van 50 ftuks Geweeren en 50 *Pikol* Buskruit daarvoor eischten. Zy booden de Compagnie by die gelegendheid den Peperhandel aan, onder voorwaarde,

 dat

dat deze haar tegen hunnen vyand de Koning van *Borneo* zou befchermen, hetwelk aangenomen wierd, wordende ten eerften een Kapitein-Luitenant, benevens een Onder-koopman, met de noodige Manfchap en koopgoederen derwaards afgezonden. Deze vonden by hunne aankomst, dat de Chineezen de meeste Peper alreeds weggehaald hadden, en 's Konings doelwit maar alleen geweest was eenig fecours te verkrygen. Zy konden nauwlyks eene fcheepslaading van de aangeboden koopmanfchap bekomen, en keerden derhalven zeer misnoegd terug. Deze handel wierd zedert met kleine fchepen voortgezet, tot dat de regeering te *Batavia* eindelyk, in 't jaar 1736 goedvond, aldaar een comptoir opterechten. Dit comptoir brengt zeer geringe voordeelen te weeg, doch de Hollanders zyn genoodzaakt die lastige post te behouden, alleen op dat de *Briten* zich daar niet nestelen mogen; deze hadden zulks reeds in het jaar 1702 ondernomen, maar wierden gelyk boven gezegd is, in 1711, toen zy zulks het minst vermoeden konden, weder verjaagd, veele van hun wierden by die gelegendheid neêrgezabeld of gevangen gezet, en de voornaamften vluchteden met haare fchatten, door middel van een kleine Bark na *Batavia.*

Succadana —— De Koning van dit ryk is op verre na zo machtig niet, maar echter veel ryker als die van *Banjermastin*, alzo in zyn land de grootfte en fchoonfte Diamanten gevonden worden, en hetzelve overvloed van Kamfer voortbrengt. Hoewel de Koning het uitvoeren van Diamanten inzonderheid, zeer fcherp verboden heeft, en om zulks te beletten nauwkeu-

keurig wacht laat houden, worden echter de fraayste, waarvan zeer veele door Maleyers en Chineezen ter verkoop na *Batavia* gebragt worden, ter sluik uitgevoerd. De Hollandsche Admiraal *van Warwyk*, was reeds in 1604 met eenige schepen daar geweest om te handelen; drie jaaren later wierd 'er onder het opzicht van den koopman HANS ROEF eene Loge opgerecht. Deze liep groot gevaar om door de Inwoonderen vermoord te worden, alzo hy veele Edelgesteenten ingekogt en in zyne bewaaring had. Hy ontkwam het gevaar evenwel gelukkig, maar zyn navolger GILLIS MICHELSZOON wierd schandelyk verraaden. Op deze volgde SAMUEL BLOMMART, die met den Koning van *Succadana*, als ook met de Koningin van *Landa*, die haaren Gemaal uit yverzucht had laaten ombrengen, het eerste contract wegens den Diamanthandel gesloten heeft. Dit duurde tot het jaar 1623, wanneer men besloot de Loge of het comptoir op te breeken, alzo de kosten veel meer bedroegen dan de winsten, en het Garnizoen altoos in gevaar was om overrompeld en vermoord te worden.

Landa. — Dit kleine Koningryk komt zeer weinig in aanmerking, nadien deszelfs Regent zo wel als de Inboorlingen, meerendeels van het goeddunken des Konings van *Succadana* afhangen, en ook hunne meeste producten derwaards brengen.

De Koningryken *Sambas* en *Hermatha* staan thans beide onder de gehoorzaamheid van éénen Koning, die zeer machtig is. Hier worden zeer schoone Diamanten gevonden, maar het Goud is 'er vry slegt, en houdt zelden boven de 19

Caraat. De Opperkoopman BLOMMART kwam in 't jaar 1709 naar *Sambos*, en ſloot met den Koning een verbond wegens de Edelgeſteenten. Deze Vorst had te vooren reeds daarover geraadpleegd met de wilde Bergbewoonders, en van dezelven één Diamant, weegende 40 Caraaten, tot een monſter ontfangen, zy verzeekerden dat aldaar veele ſteenen van 4 tot 24 Caraat gevonden wierden. De Portugeeſen, die zich op dien tyd ook op het eiland *Borneo* neergezet hadden, loerden ſterk op dezen handel. Het opſchrift van het Tractaat dat door BLOMMART geſloten wierd, was als volgd:

„ Eeuwig contract en verbond, van we-
„ gens de Hoog Mogende Heeren Staaten
„ Generaal der *Vereenigde Nederlandſche*
„ Provintien, zyne *Princelyke Excellentie*,
„ en de Heeren Bewindhebberen, handelende
„ op *Oost-Indiën* te eener, en de Doorluch-
„ tigſte Koning van *Sambos* en omliggende
„ plaatzen op het eiland *Borneo*, ter andere
„ zyde, gemaakt, en onverbreekelyk geſlo-
„ ten."

Het behelsde negen Artykelen, waarvan het zesde woordelyk aldus luid:

„ Insgelyks zal de hooggemelde Koning van
„ *Sambas* en de zyne niet toelaaten, noch ver-
„ gunnen, eenigerhande handel of woonplaats
„ aan eenige Spanjaarden, Portugeeſen, En-
„ gelſchen, Franſchen of andere Europeeſche
„ Natiën.

Dit Tractaat hield ſtand tot in het jaar 1623, wanneer uit aanmerking van het geringe voor-

deel

deel welke dien handel opbragt, besloten wierd van hier op te breeken.

De voornaamste Koning resideert te *Borneo*, welk dorp de hoofdplaats van het gansche eiland is. Het ligt aan een wyd uitgestrekt moeras, en de huizen van Bamboes zyn meerendeels op vlotten gebouwd, zo dat men daar, even als te *Venetien*, genoodzaakt is zich met vaartuigen tot aan de huizen te laaten brengen. De Inwoonderen zyn groot, sterk en welgemaakt, maar ook in de hoogsten graad trouwloos en verraaderlyk; hunne wapenen zyn boogen en vergifte pylen. Geene Europeërs hebben hier ooit comptoiren gehad, behalven de Portugeesen; en hoewel de Inwoonders, uit hoofde van het schoone Goud en Kamfer dat hun land voortbrengt zeer bemiddeld zyn, word de handel echter hier niet anders dan alleen met kleine schepen gedreeven.

Voor het overige kent men geene, of ten minsten maar zeer weinige byzonderheden van dit groot eiland. Binnen in hetzelve zyn zeer hooge gebergtens, welke met zulke uitgestrekte en digtbegroeide bosschen bezet zyn, dat men door dezelve met geene mooglykheid kan heendringen. In deze onthoudt zich zeker zoort van Aapen, die de Bezoar of Apen-steenen by zich voeren; als ook een zoort van Bokken, die insgelyks Bezoar in groote meenigte opleveren. Onder de zeer merkwaardige dieren worden met recht de geheel witte en pikzwarte Aapen geteld, alsmede de *Orang-Outangs*, of zogenaamde Boschmenschen. Men vindt hier ook veele Stekel-verkens, uit welke de zeer beroemde *Pedro d'el Porcos* gehaald worden; doch deze zyn zo goed niet

niet als die men op de oostkust van *Sumatra* aantreft. By aldien het mooglyk was dit eiland nauwkeurig te onderzoeken, welke ſchatten en ſchoonheden der Natuur, zoude men dan in hetzelve niet ontdekken kunnen.

II.

Beſchryving der Banda *Eilanden, en van derzelver Speceryhandel.*

Om aan uwe begeerte te voldoen, heb ik niet willen nalaaten, hiermede eenige aanmerkingen wegens de Specery-eilanden in *Afien* te zenden. En nadien het algemeen, aangaande de ligging en geſteldheid van die plaatzen, welke de verſcheiden zoorten van Speceryen voortbrengen, zo verre my bekend is, tot nog toe geene toereikende berichten heeft, heb ik voorgenomen eene geographiſche beſchryving van ieder eiland, benevens de regeeringswyze, zeden der Inwoonderen, en meer andere merkwaardigheden daarby te voegen, en tevens een omſtandig bericht te geeven van den aart, de meenigte en den inkoops-prys dezer Speceryen. Ik zal daar mede een begin maaken met *Banda* en de omliggende eilanden, welke de Muskaatnooten en Foely alleen opleveren.

Het is bekend, dat de Nederlandſche Compagnie alleen de fyne Speceryen leeverd, en de plaatzen die dezelve voortbrengen, zeer nauwkeurig laat bewaaken, op dat geene vreemde Natien eenig aandeel daar aan krygen, en de pryzen daarvan verminderen mogen. De Compagnie is gewoon om alle jaaren haare overvloed, zowel te *Batavia* by de zogenaamde Hout-kaap, of de plaats waar het Timmer- en Brandhout bewaard word, als ook in *Holland*,

land, zomtyds by veele duizenden van ponden te gelyk te verbranden. Voor dezen pleegde men in Nederland geheele ſcheepsladingen daarvan, buiten *Tesſel* in Zee te werpen. Maar vermits de Heeren Bewindhebberen merkten, dat daarmede wel eens verkeerd gehandeld, en al dat daartoe beſtemd was niet ten vollen aan de zee opgeofferd wierd, beſloten deze om in het toekomende de overtollige Speceryen, onder het opzicht van eenige Gedeputeerden te doen verbranden. Dan dewyl zy van den Peperhandel geene monopolie kunnen maaken, vermits dat gewas aan veele plaatzen overvloedig groeit, en daarvan ook nimmer te veel kan aangebragt worden, zo moeten zy zich ten aanzien van dezelve met de gewoone marktprys vergenoegen; doch wat de overige drie fyne zoorten van Speceryen aanbetreft, ſtaat het alleen aan haar, de prys daarvan te bepaalen, en die altoos op den ouden voet ſtaande te houden.

Banda en deszelfs onderhoorige eilanden, van welke *zes* bewoond, en *vier* onbewoond zyn, liggen op 4 tot 4 en eene halve graad zuiderbreedte, en tusſchen 147 en 149 graad westelyke lengte, van de *Piek* van *Teneriffe* afgereekend. De naamen der bewoonde eilanden zyn: 1. *Poulo Neira* (*Poulo* beteekend een eiland;) 2. *Lonthoir Banda*, of het hooge Land; 3. *Goenong Apy*, of de Vuurberg; 4. *Poulo Ay*; 5. *Rhun*; 6. *Roſingyn*. De woeste of onbewoonde eilanden worden door de Inboorlingen genaamd: 1. *Poulo Mamuock* of *Piſang*; 2. *Rappal*; 3 Het *Vrouwen-eiland*; 4. *Poulo Seetang*, of het *Duivels-eiland*.

Het

Het eerstgenoemde eiland *Poulo Neira* is het eerste in rang, vermits de Gouverneur en de voornaamste Dienaaren der Nederlandsche Compagnie aldaar resideeren; het is slegts één myl lang en een halve myl breed. Hier zyn twee kasteelen, *Nassau* en *Belgica*; het eerste ligt aan de westkust, en heeft vier bolwerken, welke ieder met agt stukken metaal kanon, agt en zesponders bezet zyn; het tweede is op een hooge heuvel, noordwaards van het eerste afgelegen, en dekt het fort *Nassau*. Het is eigentlyk maar een kleine schans, doch met zwaare yzeren kanonnen wel voorzien; behalven deze schans, is by het fort *Nassau* nog een zogenaamde waterpas of borstweering, hebbende tien yzeren stukken agtponders, uit welke men de gansche rheede bestryken kan. De voornaamste sterkte van dit eiland, bestaat tegenwoordig maar alleen in de kleine schans *Belgica*, zynde *Nassau* voor het grootste gedeelte door de aardbeevingen geruïneerd, waardoor ook het eerste meer of min geleeden heeft. Hier zyn ten naasten by honderd huizen en een Hollandsche kerk, alle van steen gebouwd, die echter, geene uitgezonderd, door de menigvuldige aardbeevingen zeer veel beschadigd zyn. In deze kerk word zo wel Hollandsch als Maleytsch gepredikt. Tusschen dit eiland *Neira* en het hooge Land of *Lonthoir*, is eene schoone rheede voor de schepen.

Lonthoir Banda, of het hooge Land, strekt zich meerendeels van 't oosten uit naar het westen, is omtrent twee en een halve mylen lang en een halve myl breed, zo dat het ten naasten by zes mylen in den omtrek heeft.

In het noordwestelyk gedeelte is het comptoir, alwaar een koopman, als Refident, een zeer goede wooning heeft. Digt daarby aan het ſtrand, ligt een ſchans of waterpas, met veele ſtukken yzeren kanon beplant, uit welke men de ſtraat tusſchen dit eiland en de Vuurberg beſtryken kan. Aan de zuidzyde ligt nog een ſchans, de *Kyk in de Pot* genaamd, welke mede met geſchut voorzien, en door één Sergeant en eenige Soldaaten bezet is. De hoogſte berg van dit eiland is 654 ſchreeden hoog, en men kan van deszelfs top over den Vuurberg heenen zien. Hier zyn drie Compagnies comptoiren, namentlyk te *Lonthoir*, *Ourien* en *Weyer*.

Gounong Apy is een Maleytſche naam, die Vuurberg beteekend; dit eiland ligt ten westen van *Neira*, en het kanaal daar tusſchen is zo nauw, dat men het bykans met een ſteen zou kunnen overwerpen; het is eigentlyk genomen niets anders dan een enkelde berg, die nog geen halve myl in den omtrek, en omtrent 559 ſchreden in de hoogte heeft. Deze is van buiten begroeid met wild houtgewas, maar van binnen is de berg enkel vuur, dat byna beſtendig brandt en rookt, doende door de zwaare uitwerpingen veeltyds groote ſchade op *Neira*, alwaar byna geen fort nog huis onbeſchadigd is gebleeven. Tegenwoordig is 'er, om zo te ſpreeken, eene beſtendige aardbeeving, welke omſtandigheid den Gouverneur benevens alle de overige Inwoonderen genoodzaakt heeft, hunne ſteenen huizen te verlaaten, om zich in gebouwen van *Gabba Gabba*, of geſpleeten Bamboes rieten, die met leem verbonden en met kalk beſtreeken zyn, te behelpen; alzo zy by het inſtorten van dezel-

zelve, ten *minften* niet ligt gevaar loopen, om daaronder verpletterd te zullen worden. Voor dezen was hier ook een fchans, genaamd *Kyk in de Pot*, welke te zamen met die van *Lonthoir*, het inkomen in de haven van dat eiland kon verhinderen. Aan de voet des bergs woonen geene andere dan eenige Slaaven, welke de tuinen hunner Heeren, die op *Neira* woonen, bearbeiden. Hier zyn ook wilde Zwynen en Buffels, doch het is aan niemand dan alleen den Jager van den Gouverneur geoorloofd, dezelve te mogen fchieten.

Het eiland *Ay*, of *Poulo Ay*, is ook zeer klein, hebbende maar omtrent twee mylen in den omtrek. Aan deszelfs noordzyde ligt een regelmaatig kasteel, *Revenge* genaamd, hetwelk met goed gefchut voorzien, en door een Vaandrig met eenige Soldaaten bezet is. Van dat kasteel worden zein-fchooten voor het Gouvernement van *Neira* gedaan, wanneer fchepen die derwaarts ftevenen, in 't gezicht komen. Dit is een der fraaifte eilanden die men zien kan, als zynde eene aangenaame vlakte, overal begroeid met de beste zoort van Nootmuskaat-boomen, in welke zich geduurig eene menigte zeer fchoone Vogels onthouden. Alzo de Europeërs die op dit eiland eens gewoon zyn, hetzelve niet gaarne weder verlaaten willen, heeft men het om die reden *het Oude Mannen-huis* genoemd. Het is voorzeker een paerel onder de bezittingen der Nederlandfche Compagnie, want dit eiland kan alleen zo veele Nootmuskaaten en Foelie opleveren, als de geheele waereld noodig heeft. Jammer is het dat op hetzelve geen versch water gevonden word, maar dit alles met

vaartuigen van *Lonthoir* moet gehaald worden, en wanneer daarvan geene genoegzaame voorraad aankomt, zyn de Inwoonders genoodzaakt het water uit de Kokosnooten te drinken, ten einde hunnen dorst te lesſchen. Het wild, gelyk Buffels, Harten en ook tamme dieren, moeten zich alle met zout water behelpen.

Het eiland *Rhun* of *Poulo Rhun*, ligt derdehalve mylen van *Ay* af, en zal omtrent drie mylen in den omtrek hebben. Aan de westzyde is een kleine ſchans, in welke een Vaandrig met eenige Manſchap garnizoen houdt; deze ſchans is met het noodige geſchut voorzien. Het getal der Inwoonderen van dit eiland is zeer gering, en deze beſtaan meerendeels uit Visſchers. Hier groeijen geene Muskaat-boomen meer, alzo die al te zamen, zedert dat de Engelſchen dit eiland verlaaten hebben, uitgeroeid zyn, en zulke die nu en dan door middel van de Nooteeters opkomen, worden alle jaaren met de grootſte zorgvuldigheid weder uitgeroeid. —— De Nooteeter is een zekere zoort van Vogel, die in de Maleytſche taal *Bourong pantjurian Buæ pala* genaamd word, zynde zo groot als een Raaf; deze verzwelgen veele Nooten, die zy onverteerd weder kwyt raaken, en het is zeer merkwaardig, dat de beste boomen op zodanige wyze door deze Vogels voortgeplant worden, en dat dezelve veel beter groeijen en voortkomen, dan dezulke, die door de Inwoonders met veele moeite geplant en aangekweekt zyn.

Poulo Roſingyn is veel kleiner als *Rhun*, hebbende maar omtrent twee mylen in den omtrek. Het is een wild en woest eiland, dat ſlegts

flegts tot een verblyfplaats ftrekt der daarheen veroordeelde *Bannelingen*, welke brand- en timmerhout voor de vaartuigen kappen, als ook *kalk* van Coraalfteenen en tigchels uit een *zoort van* blaauwe klei die daar gevonden word, vervaardigen moeten. Deze Bannelingen worden door middel van een fchans, die aan de noordwest-zyde van dat eiland is, in toom gehouden; want zy worden zomtyds, wanneer zy daartoe gelegendheid vinden, in verzoeking gebragt, om zich van hunne flaaverny te bevryden, gelyk nog onlangs, in het jaar 1776 gefchiedde. De Natuur heeft 'er geene Muskaat- noch andere Vrucht-boomen voortgebragt, maar van de weinige Muskaat-boomen die aldaar geplant zyn, verkrygt men de beste Nooten van geheel *Banda*. Hier word ook een zoort van wilde Osfen *gevonden*, *welke men verhaald dat door* de Deenen, omtrent de jaaren 1610 of 1612, aldaar overgebragt zyn.

Op alle deze eilanden te zamen genomen, wierden eertyds byna 15000 menfchen geteld, welk getal thans tot op omtrent 3000 gefmolten is. Wegens de vier onbewoonde eilanden is niets merkwaardigs te melden, dan dat langs derzelver kusten de overvloedigfte visfcheryen zyn; *wanneer* daar by geval, uit de Nooten welke de Nooteeters ontvallen laaten, eenige boomen opgroeijen, worden deze terftond omgekapt, tot welken einde alle jaaren eene byzondere commisfie derwaards gezonden word.

De oude Inwoonderen van *Banda* waren een hoogmoedig, trots en opgeblaazen volk. Een ieder van hun reekende zich tot den hoogen Adel; haare wapenen beftonden uit een zwaard

en ſchild, zy zelve waren trouwloos, verraaderlyk en onbuigzaam; hierom wierden zy door de Nederlandſche Compagnie meerendeels uitgeroeid, of na de verstafgelegen eilanden verdreeven. Zy wierden door kleine Koningen, of *Orang Cayas* geregeerd. De Portugeezen kwamen daar zo vroeg als het jaar 1511, om koophandel met de Ingezetenen te dryven, en ſlooten in het volgende jaar hun eerſte verbond met dezelven. De Hollanders verſcheenen 'er niet vroeger dan in 1599, en handelden alleen van hunne ſchepen. Zy betaalden in den beginne voor een *Bahara* Foelie, zynde 100 Bandaſche *Cattis* van 5¾ pond ieder, of 575 Hollandſche ponden, zestig Ryksdaalders, voor de Nooten zes Ryksdaalders de *Bahara*, en voor Nagelen zes- en veertig *Ryksdaalders*; *maakende*, *de Ryksdaalder tegen 48 ſtuivers gereekend*, en na aftrek van de 25 pCt. waarmede alle geldſpeciën bezwaard worden, voor het pond Foelie drie en drie vierde ſtuiver, het pond Nooten één ſtuiver, en het pond Nagelen omtrent twee ſtuivers. Van 't jaar 1600 af aan, bleef hier de eerſte Hollandſche koopman; de Engelſchen dreeven 'er toen insgelyks koophandel. De Hollanders begonnen 1609 hun eerſte fort op *Neira* te bouwen, en wel op *dezelfde plaats*, *daar voorheen het Portugeeſche fort geſtaan had*, maar zy wierden geduurig door verraaderyen ontrust, tot dat zy eindelyk in 1621 alle deze eilanden door het zwaard gewonnen, en de Inboorlingen ten deele omgebragt, ten deele naar de verstafgelegen eilanden verdreeven hadden. Alle deze eilanden ſtaan thans onder de gehoorzaamheid der Compagnie, en worden door eenen Gouver-

neur

neur geregeerd, aan wien een Raad van Policy toegevoegd is, welke, wanneer de Gouverneur zulks begeerd, of dat de omſtandigheden het vereisſchen, byëengeroepen word. Deze Raad beſtaat uit een Opperkoopman, den Kapitein, de Reſident van het comptoir, Fiscaal, Boekhouder en Secretaris van Policy. Dezelve is, gelyk op alle andere comptoiren, eigentlyk niets anders dan eene bloote ſchaduwe; want de Gouverneur doet daar wat hem goeddunkt, en Wee! dien, die de ſtoutheid had hem tegen te ſpreeken, al was hy ook de eerſte in den Raad; want de Gouverneur heeft alle middelen in handen, om iemand die hem tegenſprak, ongelukkig te maaken. Voor het overige zyn hier ook nog eenige Boekhouders en Asſiſtenten, alsmede één Luitenant en zes *Vaandrigs*, van welke de oudſte *Bosch-wagter* is, of *opziender over de Parken*, die zorg moet dragen dat 'er geen *ſluikhandel* geſchied, het welk een zeer goede bediening is. By de Artillery is één Luitenant; één Oppermeester by het Hospitaal, en nog één op het Kasteel. De ſcheeps-equipagie word door een Schipper beſtierd, en 'er zyn in 't geheel omtrent 200 gemeene Soldaaten. De Godsdienst word doorgaans door twee gereformeerde *Predikanten* waargenomen.

Levensmiddelen, gelyk wilde Buffels-vleesch, Verkens, zeer goede Schaapen, Hoenders, Eendvogels en diergelyke meer, zyn hier in tamelyke meenigte; en Groentens, als Erweten, Boonen, Aspergies en Wortelen mede altoos te krygen; gelyk ook allerhande *Indiaanſche* Vruchten, als Piſangs, Ananasſen, Mangis, Kokos-nooten, Durian, enz. Nogthans

ondervindt men 'er wel eens eene hongernood, uit gebrek aan Ryst, welke alle door de Compagnie moet aangevoerd worden, die derhalven altoos een byzonder magazyn daarvan in voorraad houdt. Wanneer het nu zomtyds gebeurd, dat een schip, hetwelk daarmede belaaden is verongelukt, of op de behoorlyke tyd niet aankoomt, zo ontstaat daardoor terstond een gebrek, dat inzonderheid zeer nadeelig is voor de Perkeniers; want alhoewel deze volgens het aan hun verleende octrooi het recht hebben, om eene zekere quantiteit Ryst uit het Compagnies-magazyn voor den inkoopsprys te mogen haalen, zo zorgt echter de Gouverneur en de Magazyn-bedienden, die daarby altoos hun voordeel zoeken, om de voor handen zynde voorraad gemeenlyk als zeer gering zynde op te geeven, en doen dan de Perkeniers, die de Ryst onmooglyk ontbeeren kunnen, dezelve telkens veel duurder betaalen. De Gouverneur heeft daarvan zelfs een zoort van monopolie gemaakt, en beweerd dat geen mensch vryheid heeft, om de van de zuid-oostelyke eilanden komende Ryst op te koopen, maar dat die al te zamen alleen aan het magazyn moet geleverd worden. Dit gebrek word wel een weinig vergoed door de overvloed van Sago, die van de omliggende eilanden en *Nieuw-Guinee* aangebragt word; het is ook door de Hooge Regeering te *Batavia* zeer streng verboden, eenige andere kost aan de Slaaven te geeven, dan Sago, en wyders dat geen Parkenier of Burger Ryst verkoopen mag.

De Sago is het merg van zekere boom, die veel overeenkomst heeft met de Cocos-boom, en zeer hoog opgroeid. Deze word omgehou-

wen,

wen, en in ſtukken van omtrent anderhalve voet verdeeld, daarna geklopt, tot dat het Meel dat daarin is, losraakt, hetwelk vervolgens in water gelegd, zuiver gewasſchen, en eindelyk in *Tampings*, zynde een zoort van matten, in brokken van 30 pond getreden en op die wyze verkogt word. Wanneer men de Sago tot ſpyze zal gebruiken, moet dezelve op nieuw gewasſchen, daarna tot een Pap gekookt, of als Pannekoeken gebakken worden. Het is echter eene zeer taaije, en voor de Europeërs onverdraaglyke ſpys; doch zy word een weinig beeter, wanneer men dezelve meermaalen zuiverd, vervolgens droogd, en tot ronde korrels maakt, gelyk de Westindiſche, die in meenigte na *Europa* gebragt word, en by ons genoeg bekend is; dan, door deze manier van bereiding word de Sago te duur, en is derhalven geen voordeelige kost voor de Slaaven.

Tot het Gouvernement van *Banda* behooren ook nog verſcheiden eilanden ten zuid-oost en zuid-westen van daar, gelyk mede, de vaart op *Nieuw-Guinee*, van welke echter niets merkwaardigs aantemerken is, dan alleen dat *Banda* van daar met Cocos-nooten, Visch, Katiang of Boonen, Conchylien, Paradysvogels en diergelyke meer, voorzien word. —— De Inwoonderen van *Nieuw-Guinee* zyn een ruuw en woest Volk, dat onophoudelyk onder elkander oorloogd, en die de door hun gemaakte Krygsgevangene, voor tien tot twintig Ryksdaalders ieder, als Slaaven aan de Bandaneeſen verkoopen. Een gewapend Schip bezoekt nu en dan alle deze kleine eilanden, om de *Muskaatboomen* die er zomtyds door middel van de Noot-

eeters geplant worden, uitteroeijen, en te ontdekken of er zich ook misschien eenige vreemde Natien ophouden, nadien de Engelschen dikwyls derwaards komen om te stroopen.

Het voornaamste oogmerk der Nederlandsche Oostindische Maatschappy, namentlyk om de handel met Muskaatnooten en Foely voor zich alleen te behouden, word ook nog bevorderd, doordien zy de inzameling en voortplanting van dezelven, maar alleen op de *Banda* eilanden veroorloofd; en om dat op *Amboina*, mitsgaders alle de overige *Moluksche* eilanden, ingevolge van een accoord in 1652 met den toenmaaligen Koning der Moluksche Eilanden, *Mandarsja* gesloten, alle zodanige boomen op deze eilanden, behalven alleen op *Banda* uitgeroeid zyn, hetwelk nog, agtervolge dit Tractaat, alle jaaren zeer zorgvuldig in acht genomen word.

De Muskaatboomen worden gemeenlyk in die van het mannelyk en vrouwelyk geslagt verdeeld, en deze twee zoorten wederom in tamme en wilde boomen onderscheiden.

De tamme boom heeft veele overeenkomst met de Peereboom, behalven dat deszelfs kruin platter en meer uitgebreid is; de stam is tamelyk regt en hoog, doch ook wel in zommige boomen laag, en met boven elkander uitschietende takken voorzien. De schors is bruingraauw, de bladeren zyn langwerpig, en wel zo spits als die van een Peereboom, maar derzelver randen zyn niet getakt; ze zyn, jong zynde, bleek groen, wat ouder geworden schoon groen en glanzig, en ruiken, wanneer zy tusschen de vingers gewreeven worden, sterk na Muskaat-nooten.

De-

Deze boom begint in haar agtste of negende jaar vrucht te draagen; zy heeft kleine witte bloemen, staande twee, drie, of vier nevens elkander, binnen in dezelve is een klein rood knopje, dat het vruchtbeginzel is; zodanig bosje bloemen geeft doorgaans maar ééne vrucht, alzo de overige meerendeels afvallen.

De vruchten worden niet ryp voor de negende maand, ook verkrygen zy niet alle te gelyk haare rypheid; de inzameling geschied driemaal 's jaars, en de boomen draagen te gelyker tyd bloessems en rype vruchten.

Deze vrucht heeft, ten aanzien van haare kleur, veele overeenkomst met de Persik, en is ook van dezelfde grootte, maar loopt van agteren spitzer toe. Men vindt weinig dubbelde Nooten; deze worden ook alleen als Confituuren ingelegd.

Zo haast de vrucht ryp geworden is, gaat de buitenste schors of bolster, die de dikte van een kleine vinger heeft, van zelve open; als dan ziet men de Noot (die eigentlyk de kern van deze vrucht is) in haare zwarte glanzige schaal, met de schoone roode Foelie als een net rondom dezelve, te voorschyn komen, doch men laat ze zelden zoo ryp worden. Het buitenste dat daarom heenen zit is hard, van een grove zamentrekkende smaak, en word alleen tot Confituuren gebruikt.

De Foelie heeft een donker roode kleur, en vertoond zich op de Noot zeer fraai en dik, in de gedaante van een netswys vlies. De binnenste schaal is zwart, en omtrent zo dik als die van een Hazelnoot. Om deze daar af te neemen, worden de Nooten over een vuur ge-

droogd, tot dat de kern inwendig los raakt, waarna de ſchaal gebroken, en de Noot, even als die by ons bekend is, daaruit gehaald word.

Daar is nog eene zoort van Muskaatnooten, die iets langer, en waarvan de bladeren ook een weinig langwerpiger zyn; deze zyn echter van dezelfde deugd en hoedanigheid als de andere. De boom welke de Mannetjes-nooten voortbrengt, is laager van ſtam en meer gedrongen. Van deze vrucht zyn, behalven de gewoone, nog verſcheiden byzoorten, namentlyk:

Pala Boy. (*Pala* beteekend in 't Maleyts een Noot, en *Boenga Pala* de Foelie.) Deze zyn veel langwerpiger dan de gemeene Nooten; men vindt ze zelden, alzo die boom maar op enkelde plaatzen eenzaam groeid.

Pala bacumba, of de Tweeling-noot. Van deze liggen twee nevens elkander, die ieder een afzonderlyke ſchaal en Foelie hebben; zy worden met de overige vermengd, alzo er ten aanzien van derzelver deugd, geen de minſte onderſcheid tusſchen is.

Pala Kakerlak, of de Kakkerlak-noot; deze verſchild alleen ten aanzien van de Foelie, zynde bleek-geel en met rood geſpikkeld.

Pala Padri, of de Priester-noot, word zo genoemd, om dat de Foelie zich in de gedaante van een Calot op de Noot vertoond; deze word weinig geacht, om dat ze zelden heel en onbeſchadigd kan afgenomen worden.

Pali Pali, de witte, of gelyk de Bandaneeſen dezelve noemen, de Hollandſche-noot, is alleen door deszelfs witte Foelie onderſcheiden; dan, dewyl deze zo fraai voor 't oog niet is als

de andere, wil men ze ook niet gaarne daarmede vermengen.

Pala Pentjurian, of de Dieve-noot, heeft inwendig geene ſchaal, maar de Foelie zit op de Noot zelve. Deze zoort word nooit met de andere vermengd, want zy verteerd niet alleen zich zelve, maar zal ook alle die nevens haar leggen, tot ſtof doen vallen.

Pala Radja, of de Konings-noot, word daardoor onderſcheiden, dat de Noot veel kleiner, maar de Foelie om dezelve veel dikker is. Men houdt deze voor de beste.

Hoewel de Muskaat-boom het geheele jaar door, te gelyk rype en onrype vruchten draagt, zyn echter drie vaste tyden tot de inzameling beſtemd, namentlyk de maanden Augustus, November en omtrent April. De eerſte van deze drie inzamelingen is de overvloedigſte, maar men beweerd dat de Foelie in de andere maanden vetter en dikker is.

De geheele oppervlakte dezer eilanden is in Muskaat-tuinen verdeeld, welke doorgaans Perken, en die dezelve bezitten, Perkeniers genaamd worden. Een ieders aandeel is nauwkeurig afgeperkt, en hy mag dezelve niet verder uitbreiden. Deze Perkeniers zyn alle Europeërs, en ſtaan er zeer wel by, te weeten, wanneer zy met de Gouverneurs goed harmonieeren kunnen.

Op *Neira* zyn twee Perken, die 2700 Roeden beſlaan, en 's jaars omtrent 2000 ponden Foelie en 8000 ponden Nooten leeveren. De algemeene proportie is doorgaans, één pond Foelie tegen vier pond Nooten.

Men teld op *Lonthoir* 25 Perken, die te zamen

men een ſtuk gemeeten land, van 34330 Rhynlandſche roeden beſlaan. Deze leeveren gemeenlyk, het ééne jaar door het ander gereekend, 142000 pond Foelie, en 568000 pond Nooten.

Op *Poulo Ay* zyn zes afgeperkte Tuinen, beſlaande 7190 roeden, welke 32000 pond Foelie, en 128000 pond Nooten leeveren. De geheele inoogſting is derhalven, ten naasten by als volgd:

Neira heeft twee Perken van 2700 roeden, die 2000 pond Foelie en 8000 pond Nooten, leeveren, en door 95 Slaaven bearbeid worden. *Lonthoir* vyfentwintig Perken, 34330 roeden, leeverende 142000 pond Foelie en 568000 pond Nooten, 2162 Slaaven. *Ay* zes Perken, 7190 roeden, leeverende 32000 pond Foelie en 128000 pond Nooten, 415 Slaaven. In 't geheel drie en dertig Perken, 44220 roeden Lands, leeverende 176000 pond Foelie en 704000 pond Nooten, zynde te zamen voorzien met 2672 Slaaven. De Foelie kost inkoops-prys 27227 Ryksdaalders 6 Stuivers, en de Nooten 10840 Ryksdaalders 47 Stuivers.

Wanneer de Nooten ryp geworden zyn, dat is zo haast de bolster begind te openen, gelyk by ons de Walnooten doen, en men dan de ſchoone roode Foelie op de zwarte ſchaal ziet blinken, gaan de Slaaven 's morgens vroeg ten vyf uuren, ieder met een korf, om de Nooten af te plukken, en keeren 's avonds ten vyf uuren terug; eenige Slaaven haalen vervolgens de Nooten uit de bolster, het welk met een ſcherp mes dat vast ſtaat geſchieden moet, en waartoe altoos de kundigſte Slaaven gebeezigd

wor-

worden. Wanneer de Nooten ontbolsterd zyn, werpt men alle deze dikke vleesige schaalen of bolsters op een hoop, waarop vervolgens eene zoort van Champignons groeijen, die alle andere van dat zoort in geur en smaak overtreffen; deze worden in groote menigte gedroogd, en vervolgens door geheel *Indiën* verzonden.

Zo haast de Slaaven deze eerste arbeid verrigt hebben, moet de Foelie terstond van de Nooten afgenomen, en afzonderlyk byëen gezameld worden. By de Foelie is verder niets aan te merken, dan dat dezelve in de zon gedroogd word; maar men gaat met de Nooten op de volgende manier te werk.

Men heeft vyf kleine hokken met een bodem van latwerk of gespleeten Bamboes, in welke de Nooten (die wanneer de Foelie daaraf genomen is nog in de binnenste zwarte schaal vastzitten) geworpen, en gedroogd worden.

Het eerste dezer hokken of vergaderplaatsen is voor de natte Nooten, die zo haast zy ontbolsterd en van haare Foely ontbloot zyn, daarin één week blyven leggen. Deze worden vervolgens in het tweede ook één week, en in het derde en vierde insgelyks ieder één week lang gelaaten, tot dat zy in dien tusschentyd volmaakt droog geworden zyn. Als dan brengt men die over tot de vyfde vergaderplaats, onder welke een vuur van oud vermolmd hout gestookt word; vervolgens weder in een ruimer plaats, daar zy uitgespreid kunnen leggen, en waaronder men een zeer langzaam vuur aanstookt, zo als onder alle deze horden of kleine zolderingen altoos een zeer zwak vuur onderhouden word, ten einde de Nooten zodanig te droogen, dat men die, wanneer ze geschud

ſchud worden, los in haare doppen hoord ratelen. Zy blyven in dezer voegen tot omtrent drie of vier weeken voor de afleevering leggen, waarna de ſchaalen of doppen in ſtukken geſlagen, de Nooten daaruit genomen, vervolgens in vette, middelmaatige en magere geſorteerd, en alsdan aan de Compagnie afgeleeverd worden. Dus verloopt onder het droogen zes of agt weeken, en dan blyven de Nooten nog wel zes weeken lang by de Perkeniers leggen. De afleevering aan de comptoiren, geſchied doorgaans in het midden van December en het midden van July. Wanneer de drie ſorteeringen afgewogen zyn, word ieder zoort byzonder, door middel van een korf in een groote kuip met zeewater tot driemaal toe gedompeld, welk water in diervoegen met kalk gemengd is, dat het gelyk vette melk even blyft aanhangen. Hierna worden deze Nooten, ieder zoort byzonder, in een daartoe vervaardigde digte bewaarplaats geworpen, waarin dezelve zes weeken blyven om te zweeten, en alsdan nogmaals in de voorgemelde drie ſorteeringen verdeeld; want de kalk ontdekt alle Nooten die gebrekkig zyn. Deze laatſte behandeling gaat echter de Leveranciers niet aan, doende de Compagnie zulks voor haar eigen rekening, en zy betaald de Nooten na derzelver ſorteeringen, zo als die zyn, eer zy door het kalkwater verbeterd wierden.

Het eerſte oogmerk waarom de Nooten in kalkwater nat gemaakt worden, is, om dat ze daardoor duurzaamer worden, en men tevens de Nooten die niet goed zyn, door dit middel ontdekken kan. Het tweede bedoelde oogmerk

is misschien, om *daardoor de voortplanting te verhinderen; dan zodanige voorzorg schynt geheel onnoodig, nadien geene Nooten wanneer die uit de schaal genomen zyn, uitspruiten of voortkomen zullen. Het is aanmerkelyk*, dat om die vrucht voortteplanten, dezelve niet onder de aarde, maar daar boven op moet gelegd worden, gelyk zulks door de Vogels die men Noot-eeters noemt geschied, wanneer zy de ingezwolgen Nooten weder kwyt raaken.

De Foelie word, nadat dezelve gedroogd is, ook in drie sorteeringen afgeleverd, namentlyk:

Klim-Foelie, dat is zulke die van geplukte Nooten afgenomen word, zynde de beste.

Raap-Foelie, die van afgevallen en opgeraapte *Nooten voortkomt.*

Gruis of *Stof-Foelie, die van halfrype Nooten* afgeplukt *word; voor deze laatste zoort* word, eveneens als voor gebroken, doorgeknaagde of verstikte Nooten, slegts de helft der gewoone prys betaald.

Wanneer de Muskaat-Nooten verzonden worden, stort men die, na dat ze met één per Cent gewogen zyn, slegts in afgedeelde vakken aan boord der schepen, maar de Foelie word in *canasters* gepakt, (zynde dit een zoort van korven of baalen die van boom-bladeren gemaakt zyn), welke 161 Hollandsche ponden houden, maar niet hooger dan tegen 160 ponden bereekend worden. In ieder canaster word onder het inpakken twee kannen zeewater gegooten, hetwelk tot behoud der Foelie dienstig is. Men kan aan de canasters elke zoort van Foelie die daarin gepakt is, onderscheiden; want de eerste zoort of Klim-Foelie, is in canasters met

 drie

drie handvatzels, de tweede of Raap-Foelie met twee, en de derde of Gruis-Foelie ſlegts met één handvatzel voorzien.

In den beginne toen de Hollanders van deze eilanden meester wierden, en aldaar begonnen te handelen, wierd alles na het gewicht van *Banda* ontfangen. Ieder *Catti* wierd tegen vyf en drie vierde Hollandſche ponden gereekend, en de Nooten by quantiteiten van 28 Bandaſche *Catti's*, of 161 Hollandſche ponden, in de pakhuizen aangenomen. Op dien tyd wierd voor een *Catti*, of vyf en drie vierde ponden Foelie, twee Guldens en veertien Stuivers ligt geld, zynde zestig ligte Stuivers betaald, wordende de Ryksdaalders tot agtenveertig zwaare Stuivers gereekend, waardoor na aftrek van het tiende voor de Compagnie, de prys daarvan niet hooger dan op twee en veertig ligte Stuivers te ſtaan kwam; hetzelfde geld wierd ook voor tien *Catti*, of zeven en vyftig en een half pond Nooten betaald.

Doch naderhand is een zeer verſchillende bereekening ingevoerd. Men betaald thans voor ieder honderd pond Hollandsch, van de twee eerſte zoorten vyftien en drie agtſte Ryksdaalders, en van de derde zoort niet meer dan zeven Ryksdaalders en drie en dertig Stuivers.

200 ponden beste en tweede zoort kosten derhalven	30 Ryksd.	0 St.
100 ponden ſlegte	7 ——	33 —
300 ponden . . . bedragen	37 ——	33 —
Hiervan word het tiende voor de Compagnie afgetrokken, zynde omtrent .	3 ——	36 —
blyft	33 Ryksd.	45 St.

Zo

Zo dat de *Hollanders* by den ontfangst nog geene *vyf en een halve Stuiver* ligt geld, voor het pond door elkander gereekend, aan de Perkeniers betaalen. Eveneens is het met de Muskaat-nooten; zy geeven voor tien pond Nooten dezelfde prys als voor één pond Foelie, en by gevolg voor duizend ponden Nooten, in vyf partyen van 200 pond ieder afgewogen, zonder onderſcheid of het vette, middelzoort of magere zyn, vyftien Ryksdaalders agtien Stuivers, en voor de ſlegtſte of die in ſtukken gebroken zyn, zeven Ryksd. en 33 Stuivers; by gevolg kosten

2000 pond vette, middelmaatige en magere Nooten .	30 Ryksd.	0 St.
1000 pond ſlegte	7 —	33 —
3000 pond	37 —	33 —
Waarvan afgetrokken het tiende voor de Compagnie .	3 —	36 —
blyft	33 Ryksd.	45 St.

De Nederlandſche Compagnie betaald derhalven en bereekend aan de Perkeniers of eigenaars van de Perken, voor twee pond ten naasten by één ligte Stuiver.

Daarenboven ontfangt de Compagnie, als eigenaar van het Land, van alles nog het tiende, zo wel van de geheele inzameling der Muskaaten, als ook zo dikwyls onbeweeglyke goederen verkogt worden, hetwelk by den overdragt der Perken, al vry aanzienlyke inkomſten voor haar opbrengt.

III.

Beſchryving van het Eiland AMBOINA, *en van de overige tien Nagel-Eilanden.*

Het Gouvernement of de Landvoogdy van *Amboina*, ligt tusſchen de derde en vierde graad zuider breedte, en op 125 graaden lengte, van de Canariſche eilanden afgereekend. Onder dit Gouvernement ſtaan elf eilanden, namentlyk:

1 *Amboina.* 2 *Boang-Beſi* of *Oma.* 3 *Honimoa* of *Liaſe.* 4 *Noesſa Laoet.* 5 *Ceram Laoet.* 6 *Ceram.* 7 *Bonoa.* 8 *Kelang.* 9 *Manipa.* 10 *Amblauw.* 11 *Boero.*

Het grootſte dezer elf eilanden is *Ceram*, daarnaast *Boero*, vervolgens *Amboina*, alwaar het voornaamſte of hoofdcomptoir gehouden word.

Dit eiland *Amboina* word natuurlyk in twee deelen verdeeld, van welke het noordelykſte, of de kust van *Aitoe* wel het grootſte, maar dat van *Leytimoe*, in het zuid-oosten gelegen, het voornaamſte gedeelte is, vermits daarin onder anderen de ſtad *Ambon*, benevens het ſterke kasteel *Victoria* gelegen zyn, en de Gouverneur aldaar zyne reſidentie heeft.

Aan de noordzyde is een kleine fortres, *Leyden* genaamd, welke in 1656 gebouwd wierd, en waarin één Sergeant met 20 Soldaaten garnizoen houden, die onder het bevel

ſtaan van den *Reſident* van *Aitoe.* De Hollanders zyn omtrent deze plaats, voor de eerſtemaal aan dit eiland ten anker gekomen. Het comptoir te *Aitoe* wierd reeds in den jaare 1637 opgericht, en men heeft 'er vervolgens het fort *Amſterdam* gebouwd. Een Koopman reſideert daar als Opperhoofd, hebbende onder zich een Schryver of Aſſiſtent, een Chirurgyn, een Sergeant en 40 Soldaaten, een Konſtapel en 40 Inlanders, welke laatſte op zyn groot vaartuig, dat *Orang Bai* genaamd word, als Roeijers dienen. Het fort is gemonteerd met 16 ſtukken kanon. De plicht van den Reſident beſtaat voornamentlyk in het ontfangen der Kruidnagelen, en tevens zorg te draagen dat 'er geene, behalven alleen aan de Compagnie, verkogt worden. Aan de westkant zyn verſcheiden kleine Corporaals-posten: te *Larieke* en *Aroeke* zyn ook kleine ſteenen forten, die eveneens als het voornoemde fort bezet zyn; uitgezonderd dat de Reſidenten aldaar ſlegts de rang van Onderkoopman hebben, en ook onmiddelbaar van het Gouvernement afhangen.

Aan de oostzyde zyn mede verſcheiden kleine posten, en by *Pagula* is een van ſteen gebouwde fortres, waarin 20 Soldaaten garniſoen houden, ſtaande onder het commando van een Sergeant, die ook het opzicht heeft over de jagt en viſcheryen van den Gouverneur. Deze fortres is maar omtrent twee mylen van de ſtad *Ambon* afgelegen.

Het Landſchap *Leytimoe*, in het zuid-oosten van dit eiland bevat eene menigte Dorpen, en pronkt met het ſchoone fort *Victoria.* De daarby gelegen zeer fraaije ſtad *Ambon* beſlaat ten

naasten by een groote myl in haare omtrek, en heeft omtrent duizend huizen behalven de openbaare gebouwen, waaronder het kasteel *Victoria*, de Maleysche en Hollandsche kerken, de gasthuizen, de markt en het Gouverneurshuis gereekend worden.

Victoria wierd in 't jaar 1605 op de Portugeesen veroverd, en is zedert hoe langer hoe meer versterkt. De bastions van dit fort zyn alle wel voorzien met kanon, zynde agt en tienponders; het heeft drie kerken, één Maleytsche en twee Hollandsche, die gemeenlyk door twee of drie Gereformeerde Predikanten bediend worden. De eigentlyke Inwoonderen van dit eiland zyn meest altemaal Christenen, uitgezonderd op *Roodenburg* alwaar ook Mooren en Maleyers woonen; 'er zyn ook veele Chineesen, maar deze hebben geene openbaare tempel.

Hoewel dit geheele land, om zo te spreeken met hooge bergen als bedekt is, zyn 'er de valeijen nogthans zeer aangenaam, en de lucht uitneemend gezond. Doch zedert de menigvuldige aardbeevingen aldaar, hebben de uit de grond opgereezen dampen het een weinig ongezonder gemaakt. Men heeft 'er overvloed aan levensmiddelen, en de aldaar woonende Europeërs zyn met geenerhande imposten, accysen of diergelyke belastingen bezwaard, behalven dat van de sterke drank alleen, als wyn en brandewyn, een impost van zes per Cent aan den Pagter, die de herberg houdt, moet betaald worden.

Niet alleen hier, maar overal in dit gedeelte van *Asiën*, worden de jaarstyden in het drooge en natte saisoen verdeeld; het natte saisoen of

de

de regentyd begint met de maand Mey, en duurt tot aan het einde van September; October en April zyn de wisselmaanden, in welke het zomtyds reegend, dan wederom helder is, en de drooge tyd duurt van November tot aan het einde van Maart. De regentyd is, zo wel voor de Menschen als Nagelboomen en andere gewassen, ten hoogsten noodzaaklyk. De hitte is, geduurende de drooge maanden veel onverdraaglyker dan in de regentyd, ook zyn de aardbevingen alsdan veel menigvuldiger. Zomtyds verdorren door deze uitneemende hitte zelfs de grootste Nagelboomen, want deze hebben veel vocht noodig, en men heeft 'er dan ook verschrikkelyke en zwaare onweders.

Het is hier en op *Banda* zeer merkwaardig, dat zomtyds 's nachts het water geheel wit is, en de gansche zee wit schynt gelyk melk, welk verschynzel men inzonderheid in de maanden Juny en Augustus waarneemt. De zee is dan voor kleine vaartuigen, die de heevige beweeging der golven zo goed niet kunnen uitstaan als groote schepen, zeer gevaarlyk. Alle schepen worden in dit water zeer spoedig door de wormen aangetast.

De Inboorlingen zyn, gelyk de meeste van *Asiën*, byzonder traag. De Vrouwen zyn genoodzaakt alle arbeid verrichten, terwyl de Mannen niets anders doen dan jaagen en visschen; de eerste moeten zelfs zaaijen en planten en den oogst inzamelen, uitgezonderd ten tyde van de inzameling der Kruid-nagelen, wanneer alle handen aan het werk geslagen worden. Het aardryk is ongemeen vruchtbaar, en brengt alles voort wat daarin slegts gezaaid word; de

Wynstok zoude 'er inzonderheid zeer weelderig voortkomen, maar de Compagnie heeft den aanbouw daarvan verboden, ten einde de Wynhandel van de *Kaap de goede Hoop* niet te benadeelen.

Wyders zyn de Inboorelingen zeer wispeltuurig en tot verraadery genegen, waarvan men veele voorbeelden zou kunnen bybrengen; doch zy worden thans zodanig in toom gehouden, en zyn doorgaans zoo arm, dat zy aan geene revolutie kunnen of durven denken. Zy moeten voor de Compagnie arbeiden, en ontfangen daarvoor alle dagen één Stuiver, benevens één pond Ryst, en wanneer zy in de vesting dienst doen, dan drie Stuivers en twee ponden Ryst. Zulke die in de bosschen het fraai Ambons hout, dat aan deugd en fynheid het Mahogani verre overtreft, hakken, ontfangen 's maands vier Ryksdaalders, waarvoor zy zich zelve van spys en drank voorzien moeten. Men vindt tegenswoordig onder de Amboineesen zeer bekwaame Schryn- en Kabinetwerkers. Dewyl de aldaar zynde Heeren Predikanten verplicht zyn, om altoos eenige Jongelingen te onderwyzen en tot Schoolmeesters bekwaam te maaken, zo verkiezen zy daartoe gemeenlyk geene andere, dan zulke die goede Kabinetwerkers zyn, en laaten deze, zo lang hunne leerjaaren duuren, de kostbaarste meubelen, niet alleen voor haar zelve, maar ook voor den Gouverneur en andere Heeren vervaardigen; en de eenigste belooning die de Konstenaar voor zyne arbeid heeft, is alleen de hoop, om daarvoor te eeniger tyd een kleine Schoolmeesters bediening op het platte Land te verkrygen.

De

De meest gebruikelyke ſpyze op *Amboina* is, even als op *Banda*, de Sago, die 'er ook op dezelfde manier toebereid word, doch hier word bovendien zeer veel Ryst, en zelfs Brood van Suratſche, Bengaalſche en Kaapſche tarwe gegeeten. De Inwoonderen maaken zeer goede vaartuigen, inzonderheid zeker zoort dat alleen aan deze eilanden eigen is, en die zy *Cora Cora* noemen, dat Water-ſchildpad beteekend, waarſchynlyk om dat dezelve een zeer traage voortgang hebben. Men heeft 'er van tachentig tot honderd en meer voeten lang, en van twaalf tot zestien voeten breed. In het midden is een ruim vertrek, dat by zommige in twee of drie kamertjes afgedeeld is. Deze vaartuigen zyn by ſtil weêr zeer aangenaam, en kunnen met een voordeelige wind ook zeil voeren; doch zy deugen, wanneer het ſterk waaid, in 't minſte niet. De grootſte voeren tot tachentig Roeijers; deze roeijen niet op de gewoone wyze, maar arbeiden het vaartuig voort met een zoort van breede ſchoppen of Pagaijers; zy zitten ook niet binnen in het vaartuig, maar buiten om op kleine roeibanken, welke met klein geweer en eenige draaibasſen voorzien zyn.

De Gouverneur is verplicht om alle jaaren, in de maand October, zynde in de ſtille jaarstyd, eene tocht (*Hongitocht* genaamd) met eene Vloot van 70 of 80 diergelyke *Cora Coras* rondom het eiland *Ceram* te doen, zo wel om de ſluikhandelaars te verdryven, als om de jonge Nagel- en Muskaatboomen uit te roeijen. Alle de daartoe vereischte perſoonen moeten by die gelegendheid een zoort van Leendienſten verrichten, waarvoor haar niets anders gegee-

ven word dan de noodige Ryst, en op ieder vaartuig agt kannen *Arak* 's daags.

De Gouverneur heeft alsdan, behalven zyne gewoone Lyfwacht, ook nog vyftig of zestig Soldaaten, onder commando van eenen Vaandrig in zyn gevolg. De voorheen genoemde elf eilanden moeten gezamentlyk de daartoe vereischte manſchap leveren; dit geheele corps beſtaat doorgaans uit ruim 6000 Man, daaronder gereekend de *Nato's* of zwarte Soldaaten, die met hun geweer en in haare exercitien, even zo goed zyn als de Europeërs.

Wanneer deze reis voleindigt is, en dat alle Grooten te *Ceram* naar verdienſte beloond of geſtraft, en de Speceryboomen verdelgd zyn, word 'er een groot feſtyn gegeeven, dat twee dagen duurt, waarvan de eerſte beſtemd is voor de Christen *Orang Rajas* of Grooten, en de tweede voor de Mooren en Dorp-Regenten. Eigentlyk is het voornaamſte oogmerk van dit feſtyn, om, wanneer deze door den brandewyn dronken gemaakt zyn, alle heimelyke aanſlagen en verraaderyen der Inboorlingen gemakkelyk te ontdekken. Deze twee maaltyden kosten de Compagnie ten minſten twee duizend Ryksdaalders, alzo de Gouverneur daarvoor, alleen aan geld vyfhonderd Ryksdaalders ontfangt, behalven de wyn en alles wat hy uit de Compagnies pakhuizen tot dat einde noodig heeft.

Op dit eiland zyn veele Chineeſen, die het eerst in 1625 derwaards getrokken zyn, om het land aan te bouwen; dit vlytig en arbeidzaam Volk heeft daar al de tuinen aangelegd, waartoe de Amboiners zelve, geen de minſte lust hebben. Die Natie is thans in bezit van

de

de grootſte *winkels* en pakhuizen; wyders van alle pachteryen, als die van arak, vee, visſcheryen enz.; zy hebben 'er tichelovens en *kalkbranderyen*, groote vaartuigen om daarmede na *Batavia* te ſtevenen, arakſtookeryen enz. Ieder Chinees, hy zy groot of klein, moet aan de Compagnie zes en dertig Stuivers 's maands hoofdgeld betaalen. Zy ſtaan onder haaren eigen Kapitein, die door de Compagnie uit de rykſte dezer Natie verkoren wordt; en deze eere kost hem ten minſten 20000 Ryksdaalders, hetwelk een fraai inkomen is voor den Gouverneur, die zich ten tyde van het overlyden van één derzelven daar bevindt. Doch dit afſterven is haast niet eens noodig, want ieder nieuwe Gouverneur kan ligt gelegendheid vinden, om den Chineeſchen Kapitein het een of ander tot last te leggen, waarop de demisſie van zyn ampt zoude volgen, ingevalle de Chinees niet goedvond ook aan hem 20000 Ryksdaalders te betaalen. Zodanig Kapitein moet by gevolg, telkens wanneer een nieuwe Gouverneur aangeſteld word, met die ſom gereed ſtaan; hy heeft derhalven wel oorzaak om zynen God te bidden, dat hy dien die hy eens betaald heeft, een lang leeven vergunne, of hem zyn post als Gouverneur laat behouden. De Chineeſen zyn op dit eiland zo ſterk vermenigvuldigd, dat de Regeering te *Batavia* verboden heeft om 'er meer andere aan te neemen; ook liepen haare rykdommen zodanig in het oog, dat hun tevens verboden wierd, voortaan geene nieuwe *pakhuizen* aanteleggen; en wyders bevel gegeeven, dat alle die zich niet van den landbouw alleen geneeren

ren wilden, na het betaalen der tienden van het eiland vertrekken moesten.

Men teld hier byna duizend Dienaaren der Compagnie, onder welke de Gouverneur de voornaamſte is. Deze heeft, gelyk die op *Banda*, een aan hem toegevoegde Raad, maar die even zo weinig te beduiden heeft; want hy is altoos in ſtaat om de Europeërs, van de grootſte af tot de geringſte toe, zo veel te kwellen als hy wil, en de Inlanders naar eigen goeddunken in haare beurzen te tasten. Hy kan ook alles wat hy doet ligt verantwoorden, want de Gouverneur-Generaal, of Edele Heer te *Batavia*, is doorgaans zyn Neef of Schoonbroeder, en wie daar klagten tegens hem wilde inbrengen, zou 'er als ligt te denken is, zeer weinig gehoor vinden. Een ieder moet daarom ſlegts Ja of Neen zeggen, nadat de Gouverneur goedvindt, of de Compagnie daarby wint of verliest, zulks word in geen de minſte aanmerking genomen.

De Gouverneur geniet zeer aanzienlyke voordeelen. Ik heb eenige gekend, die zich daarvan zo wel wisten te bedienen, dat zy jaarlyks 60000 Ryksdaalders overhielden. Op den Gouverneur volgt de Opperkoopman, en vervolgens de overige Dienaaren, ieder naar zynen rang. De militairen hebben een Kapitein, en de zeevaarenden een Schipper tot derzelver Commandant. Hier zyn twee Opper-Chirurgyns, voorts Ambagtslieden en Vrylieden, die buiten dienst van de Compagnie hun brood winnen. Het getal der Inboorlingen en Slaaven, zal ten naasten by 20000 Menſchen zyn.

2. Het Eiland *Oma* ligt twee mylen ten oosten van *Amboina*, en is omtrent twee mylen breed en drie mylen lang. Daarop zyn verscheiden dorpen, die voor dezen ieder hunnen eigen Regent hadden, maar tegenwoordig altezamen onder het gebied ſtaan, van de Compagnie. Alle Inwoonderen, zo wel hier als op de overige eilanden, moeten Leendienſten verrigten, en wanneer zy daar toe opontboden worden, op zwaare ſtraf voor die nalaatig zyn, verſchynen. De Compagnie laat de Inwoonderen alle jaaren zeer nauwkeurig opſchryven, ten einde altoos het nette getal te weeten van zulke, die zy in haaren dienst gebruiken kan. Het eerſte fort wierd hier zo vroeg als het jaar 1627, op de zuid-westhoek van het eiland aangelegd, maar 1656 weder geſlegt. Aan de andere hoek, in 't noord-noord-westen, is ook een fort genaamd *Hoorn*, dat 1655 gebouwd is, en waar thans nog één Sergeant met twintig Soldaaten in garnizoen zyn, om de daaromheen woonende Mooren in toom te houden. In het westen van dit eiland ligt de beste en voornaamſte vesting *Zeelandia*, die mede in 1655 gebouwd wierd, en door één Sergeant met vyfentwintig Man bewaakt word. De genoemde forten ſtaan alle onder het gezag van den Onderkoopman, die 'er als Reſident woonagtig is. Hy heeft dezelfde rang, en ook naar evenredigheid dezelfde inkomſten als die te *Aitoe*, vermits hy de rang van Koopman heeft. Dit is een zeer goed en voordeelig Kruidnagelencomptoir; men teld hier omtrent 5000 Zielen, waaronder byna 2000 weerbaare Mannen zyn.

3. Het eiland *Honimoa* is vyf mylen van

de oosthoek van *Amboina* afgelegen, en omtrent drie mylen lang, doch van onderscheiden breedte. Aan het strand te *Aatuw* was voor dezen een fort *het Huis te Velsen* genaamd, maar thans is 'er slegts eene verschansing van pallissaden, waarin een Corporaal en vier Soldaaten leggen, aan welken het opzicht over alle de Inlanders daaromheen is aanvertrouwd. Aan de westzyde van dit eiland is de sterke schans *Delft*, die in 1655 gebouwd wierd, en waarin tegenwoordig één Sergeant en eenige Soldaaten zyn, die zes stukken kanon tot hunne verdeediging hebben. De Resident, die een Koopman is, en dezelfde inkomsten of misschien nog grooter heeft als die van *Aitoe*, woont in het fort *Duurstede*, by het Dorp *Saparoeha*; deze plaats, in welke één Sergeant en veertig Soldaaten wacht houden, is met geschut zeer wel voorzien. De Resident moet het inzamelen der Kruidnagelen bezorgen, en metëen den sluikhandel beletten. Hy, zo wel als alle andere hooge Amptenaaren, wint zeer veel door geld op intrest te schieten, tegen de naaste aflevering der Kruidnagelen. Het eiland is zeer ryk aan deze specery; men schat het getal van deszelfs Inwoonderen op 11400 Menschen, waaronder 3500 weerbaare Mannen geteld worden.

4. *Nussa Laut* of *Noessa Laoet* staat onder het opzicht van den voorgemelden Resident; het is anderhalve myl lang en twee mylen breed, en heeft slegts één klein fort, waarin een Sergeant met twintig Soldaaten wacht houden, staande onder eenen Onderkoopman of Boekhouder, die wederom aan den Koopman op

Ho-

Honimoa rekenſchap moet geeven. Hier word Koperſteen en Marcasſiet gegraaven, ook leverd dit eiland veele Kruidnagelen; het getal der Inwoonderen is omtrent 4500, waarvan 1200 weerbaar zyn. Voor dat deze onder de heerſchappy der Hollanders kwamen, waren het altezamen Zeerovers en Menſcheneeters, thans zyn de eigentlyke Inboorelingen, gelyk op alle deze eilanden meerendeels Christenen, doch die niets meer dan ter nauwer nood het *Paba cami* of Onze Vader, en *Betta Pertjacje* of het Geloof, van buiten kennen, en ook daarom Ryst-Christenen genaamd worden. Nog in deze tegenwoordige eeuw, wierd een van dit zoort van Christenen *Jan Willems* genaamd, in eene boete van vyfhonderd Ryksdaalders verwezen, om dat hy van een zeer vette Slaaf, die gehangen was, 's nachts den éénen arm had afgeſneden, gebraaden en gegeeten. Hy durfde onder het verhoor niet bekennen, dat hy eens eene lekkere maaltyd had willen doen, dewyl zulks voor eenen Christen niet betaamde, maar hy gaf voor dat het op hoog bevel geſchied was, en om die reden moest hy zyn gebraad zo duur betaalen.

5. *Ceram Laut* of *Laoet* is twee mylen lang en één myl breed. Hier is geen versch water, behalven alleen een weinig bronwater. Dit eiland wierd 1633 door de Compagnie veroverd, vervolgens alle Nootmuskaat en Kruidnagelboomen uitgeroeid, en de Inwoonderen daaruit gejaagd; ook mag het tot heden toe niet weder bewoond worden.

6. *Ceram*, het grootſte van alle de Amboinſche Eilanden, ligt twee mylen benoorden *Am-*

boina, en wordt in groot en klein *Ceram* verdeeld. Het klein gedeelte ſtrekt zich uit van 't oosten naar het westen 60 mylen, en byna 15 mylen van het noorden naar het zuiden. In de eerſte jaaren, na dat de Compagnie dit eiland in bezit genomen had, wierd aan de noordzyde eene houten Loge opgericht, waarin men een oud Korporaal met twee invalide Soldaaten leide, die alle ſluikhandel met de Kruidnagelen zouden verhinderen. Deze drie Menſchen wierden, gelyk men natuurlyk denken kan, zeer ras vermoord, hetwelk de leus was tot de volkomen verovering, en voorts het uitroeijen en verdelgen der Inwoonderen, zo dat van 1000 Zielen maar zeer weinige overbleeven. —— Derdehalve myl van deze plaats af ligt het ſchoone dorp *Cambello*, aan het ſtrand *Sebekiri*, alwaar in 1646 het ſterke fort *Hardenberg* gebouwd wierd. Dit land is volkryk en leverd overvloed van Kruidnagelen; deszelfs Inboorlingen beroemen zich, dat zy de eerſte Nagelen van de Molukſche eilanden herwaards gebragt en geplant hebben; dit moet omtrent 60 jaaren voor de aankomst der Portugeeſen aldaar, geſchied zyn.

Deze Eilanders hebben reeds van de vroegſte tyden af aan, een bittere haat tegen de Nederlanders opgevat, alzo deze al de Nagelboomen uitroeiden, en vervolgens het aankweeken van dezelve niet weder toelieten, waardoor de Inboorlingen van hun geheele beſtaan beroofd wierden. Zy bragten derhalven veele Hollanders op allerhande wyze heimelyk om het leven. Maar de Generaal *van Flamming* begreep dit beter, deze verdelgde Menſchen en Boomen,

men, en daardoor raakten de Hollanders eindelyk in 't geruste bezit van dit eiland, op hetwelke zy geene andere toelieten te woonen, dan die haare belangens volſtrekt toegedaan waren. Tusſchen *Camballo* en het fraaije dorp *Erang* is nog één kleine ſchans, *Tuto Mula*, of *Houje-Bek* genaamd, in welker nabuurſchap, tot heden toe, zo veele Kruidnagelen en Nooten groeijen, dat nu nog, van tyd tot tyd honderden van Amboineeſen en Hollanders derwaards afgezonden worden, om de nieuw opkomende boomen telkens uit te roeijen.

Toen het beſtaan der Inwoonderen van *Ceram* door het verdelgen der Kruidnagelen ophield, wierden zy Zeeroovers, en deeden zeer veel nadeel; maar de voornoemde *van Flamming* vervolgde hen overal, en verwoeste en ontvolkte alle plaatzen waar hy heenen kwam. Midden in het land woonen thans nog zeker zoort van Wilden, die men *Alfureeſen* noemt, en zomtyds nog wel eens eenige onlusten veroorzaaken.

In het Diſtrict *Loehoe* is de Hollandſche vesting *Overburg*, in welke zich voor dezen een Opperkoopman als Reſident onthield. Maar dewyl die geheele Landſtreek verwoest en thans van Inwoonderen ontbloot is, ligt daarin zedert 1656 ſlegts één Sergeant met twintig Soldaaten in garnizoen, die op de vreemde Natien (dewyl de Engelſchen zomtyds derwaards komen) een waakzaam oog moeten houden, en tevens de opkomende Nagelboomen uitroeijen. Hier is ook een Opziender over het groot Sago-bosch, dat aan de Compagnie als Overwinnaar, in eigendom

toebehoord, en om de drie jaaren aan eenen Vryburger van *Ambon* verpagt word. Deze Opziender en de zo evengemelde Sergeant, ſtaan beide onder het gezag van den Reſident te *Aitoe*. Hoewel de Hollanders, van klein *Ceram* de eerſte Kruidnagelen haalden, zyn 'er echter de boomen die dezelve voortbrengen, tegenwoordig zo veel als mooglyk is, vernield, en men neemt nog alle jaaren zeer veele moeite om die ten vollen uit te roeijen; doch de natuur ſchynt zich tegen diergelyke poogingen geduurig aan te kanten.

Groot Ceram word in de noord en zuid-kust verdeeld; hetzelve is van 't oosten naar het westen 50 mylen lang, en van 't noorden naar het zuiden 14 mylen breed. De noordkust bevat eene menigte rivieren en dorpen, en in het gebergte onthouden zich nog veele *Alfureeſen*. *Hartuwe* en *Lisſabetta* zyn de voornaamſte dorpen aan deze kust, en het dorp *Kakakit* behoord tot denzelfden rang. De genoemde drie dorpen ſtaan in eene byzondere verplichting ten aanzien der Compagnie, om namentlyk geene Nagelboomen te laaten opgroeijen; hier zyn echter geene Loges noch garnizoenen, alzo het Volk dat deze landſtreeken bewoond, meerendeels uit Rovers beſtaat, die zo wel ter zee als te land hunnen roof gaan opzoeken. De zuid-kust is grooter; niet verre van dezelve ligt het eiland *Reſſing*, dat 1659 door de Nederlanders ingenomen en verwoest wierd. Van hier word nog geſtadig eene ſterke ſluikhandel gedreeven, niet tegenſtaande de tegenwoordige Bewoonders onder de gehoor-

zaam-

zaamheid der Compagnie gebragt zyn. Wanneer deze maar eenige gelegenheid daartoe kunnen vinden, verkopen zy haare Speceryen onder de naam van *Masſoy* (zynde de ſchors van zekere boom, die door de Indiaanen zeer veel tot medicyn gebruikt word) aan vreemdelingen, en zy merken de Nederlandſche Compagnie als haaren grootſten vyand aan, die hun de keel toedrukt, nadien zy hunne eigen producten niet verkoopen, maar alleen van de zeevaart leeven mogen.

In de ongenaakbaare gebergtens zyn ook nog veele Speceryboomen, die tot dezen dag toe niet alle hebben kunnen uitgeroeid worden, alzo de Bergbewoonders zulks nooit wilden toeſtaan, maar de vruchten daarvan ter ſluik, aan de Macasſaren en Javanen verkoopen. Nog niet veele jaaren geleeden wierd zodanig bosch dat men ontdekt had, en uit meer dan vyfduizend boomen beſtond, omgekapt, en geheel vernield.

De Hollanders hebben op dit eiland geene zo uitgebreide en volſtrekte heerſchappy, als over de andere, alzo de menigvuldige gebergtens zo veele veilige ſchuilplaatzen voor de vluchtelingen zyn; en hoewel zy langs het ſtrand alles verwoesten, durven zy zich echter niet zeer diep landwaards in begeeven. Daarom geſchied ook alle jaaren de zogenaamde *Hongitocht*, waarvan wy hier boven gewag maakten; 'er moeten daarenboven altoos kleine gewapende vaartuigen rondom het eiland kruisſen, ten einde den ſluikhandel te verhinderen, doch het is met alle die voorzorge niet moog-

 lyk,

lyk, dezelve geheel en al te beletten. In de dorpen die de Compagnie aldus in schyn gehoorzamen, teld men op *groot Ceram* omtrent 15000, en daaronder byna 5000 weerbaare Menschen; het getal derzelven is op *klein Ceram* zeer gering, dewyl aldaar alle de Inwoonderen uit de dorpen weggejaagd zyn, en 'er eigentlyk geene andere als met verlof geduld worden. Dit eiland doet nogthans den Nederlanders, ten aanzien van derzelver alleenhandel met de Speceryen in *Indiën*, zeer groot nadeel. Hier zyn ook veele Christenen, maar van dezelfde zoort als te vooren reeds beschreeven zyn; de meeste Inwoonderen zyn Mahometaanen, doch in het gebergte woonen Heidenen, namentlyk de reeds meergemelde *Alfureesen.*

7. Het eiland *Bonoa*, liggende twee mylen ten westen van *Ceram*, is bykans rond, zynde drie mylen breed en drie mylen lang. Hier mogen volstrekt geene Speceryen groeijen, maar de tegenwoordige Inwoonderen, die daarom ook zeer arm zyn, moeten zich alleen van den landbouw en visscheryen geneeren. Dit eiland was in voorige tyden zeer volkryk, maar de Compagnie liet de meeste Inwoonderen opvangen en wegbrengen; de overige die niet gevlucht of gemassacreerd waren, moesten zich naar het eiland *Manipa*, onder het geschut der vesting *Wantrouw* met ter woon begeeven. Die na het gebergte gevlucht waren, kwamen eenige tyd daarna weder terug, en smeekten om vergiffenis; deze wierd haar vergund, maar zy moesten zich laaten doopen, en verkregen toen de vryheid om op dit eiland te woonen, alwaar

zy zich zeer armhartig geneeren. Hier worden omtrent duizend Menschen geteld, waaronder driehonderd die weerbaar zyn.

8. Het Eiland *Relang* ligt insgelyks twee mylen westwaards van klein *Ceram*, het is anderhalve myl lang en twee groote mylen breed; tusschen beide ligt het kleine onbewoonde *Varkens-Eiland* of *Poulo Babi*. Alle Speceryboomen zyn ook hier uitgeroeid, de oude Inwoonderen verjaagd, gebannen, of naar het eiland *Manipa* overgevoerd; die 'er tegenwoordig zyn, moeten zich even zo elendig behelpen als die van *Bonoa*, en de Compagnie heeft 'er gelyk te *Bonoa*, slegts een Vlaggestok met één Wachter daarby, tot een teeken van haaren eigendom. Het bevat nauwlyks 500 Zielen, en daaronder geene honderd dat weerbaare Mannen zyn.

9 *Manipa* ligt vyf mylen ten westen van *Ceram*, is drie en drie vierde mylen lang en anderhalve myl breed. De Compagnie heeft met dit eiland eveneens als met de twee voorgemelde gehandeld, hebbende meerendeels alle Inwoonderen verdreeven, en die daar blyven wilden genoodzaakt, zich omstreeks het fort *Wantrouw* ter woon te begeeven, om door deszelfs geschut altoos in bedwang gehouden te worden. Het garnisoen van dit fort bestaat uit één Sergeant en twintig Soldaaten, die met de noodige ammunitie wel voorzien zyn, en onder het opzicht staan van den Resident aldaar, die een Onderkoopman is. Deze heeft op verre na geene zo voordeelige bediening als de andere, alzo hier zeer weinig Kruidnagelen worden ingezameld. Tegenwoordig zyn 'er niet boven

de 800 Menſchen, en daaronder geene honderd die weerbaar zyn. De ligging van dit eiland is zeer aangenaam, maar zedert men de boomen uitgeroeid heeft, is al het verrukkelyke daarvan verdweenen.

10. Het eiland *Amblauw*, twee mylen van *Boero* afgelegen, is langwerpig rond, zynde anderhalve myl lang, en één myl van het oosten naar het westen breed. Het was eertyds zeer volkryk, en heeft den Hollanderen veel werk verſchaft, alzo deszelfs Inwoonders de vestingen die deze daar gebouwd hadden, dikwyls innamen, en alle die daar binnen waren, ombragten; maar zy wierden eindelyk overwonnen, en vervolgens al te zamen verjaagd of uit den weg geruimd. De Compagnie laat 'er tegenwoordig, doch alleen op zekere tyden, een Korporaal met vier Man wacht houden. Het thans aldaar woonende Volk, is zedert dat de Nagelboomen uitgeroeid zyn, zeer arm, en moet zich alleen van Sago geneeren. Hier zyn omtrent 200 Menſchen, en daaronder nauwlyks zestig die weerbaar zyn.

11. Het eiland *Boero*, liggende veertien mylen van *Amboina*, is agtien mylen lang en dertien mylen breed. Hier is eene met pallisſaden omringde ſchans, *Defenſie* genaamd, in welke een Boekhouder als Reſident, nevens een Sergeant en dertig Man leggen. Ook hier worden geene Nagelboomen geduld, en by gevolg geene Kruidnagelen ingezameld. De Reſident moet zich derhalven zyn onderhoud verſchaffen uit het fyne Hout, de Ryst, en een weinig koophandel, daar nog wel eenige Kruidnagelen mede on-

onderloopen. Ik weet dat deze bediening nogthans goede voordeelen opleeverd; en dewyl daarenboven dit eiland zeer gezond, en het een aangenaame verblyfplaats is, zo gaan zy ook zelden zonder hooger bevordering van daar. Hier zullen omtrent 6000 Menschen, en daaronder 2000 weerbaare Mannen zyn; veele van dezelve zyn Christenen, nog grooter getal Mahometaansch, en de overige zyn Heidenen.

IV. *Over het inzamelen der Kruidnagelen op* AMBOINA *en deszelfs onderhoorige Eilanden, en wegens de koophandel met dezelve* (*s*).

Gelyk de Nederlandsche Oostindische Compagnie, op *Banda* de inzameling der Muskaatnooten alleen voor zich behoudt, en de koophandel met dezelve zich alleen toeëigend; zo bezit de Compagnie ook op de Amboinsche Eilanden het uitsluitend recht tot de inzameling en de koophandel met deKruidnagelen. Geen Mensch mag, op lyf en levensstraffe, één enkeld loot Nooten of Foelie van *Banda*, en even min van deze eilanden één loot Kruidnagelen aan iemand anders verkoopen, dan alleen aan de Compagnie; het ergste van allen daarby is, dat dezelfde prys waarvoor de speceryen in *Europa* verkogt worden, ook hier vastgesteld is, wanneer die uit de Compagnies pakhuizen worden afgeleeverd; men

(*s*) Wanneer men deze berichten van den Heere ESCHELS-KROON, als ook deszelfs beschryving van *Borneo*, *Banda* en der overige Moluksche eilanden, met het bekende werk *Etat present des Indes Hollandoises* vergelykt, welk boek nogthans, tot nu toe, als het beste in zyn zoort, en als de nauwkeurigste geschiedkundige byzonderheden behelzende, word aangemerkt; en wyders met meer andere verhandelingen over datzelfde onderwerp, zelfs met het zo beroemde werk van den Abt RAYNAL, zal men zeer duidelyk inzien, hoe gebrekkig en onvoldoende alle voorgaande berichten zyn, en hoe weinige nauwkeurige beschryvingen men tot nog toe van deze landen, derzelver producten en koophandel gehad heeft.

men moet derhalven die Speceryen, op *Banda* en *Amboina* even zo duur betaalen als te *Amſterdam*, wanneer men dezelve noodig heeft. Doch, hoewel de leveranciers of eigenaars, die in den ſtrengſten zin geenzins verkoopen mogen, kunnen zy daarvan evenwel heimelyk wegſchenken, om welke reden de verkoop van Speceryen in deze eilanden, zeer weinig voordeel aan de Compagnie opbrengt.

De Nagelboom is het voornaamſte en merkwaardigſte voortbrengzel van dit Gouvernement. Dezelve is fraai, aanzienlyk, en verſpreidt een aangenaame reuk; zy is bykans zo groot als onze grootſte Peereboomen, hebbende een ſpitſe kruin en regt opgaande ſtam, welke zich op de hoogte van vyf tot zes voeten, in takken van onderſcheiden dikte verre uitbreidt.

De ſchors van deze boom is niet dik, maar dun en glad, en kleeft aan het hout vast. De bladen die tegen elkander overſtaan, zyn omtrent een handbreed lang en twee vingeren breed, van boven ſpits, hebbende in het midden eene rib en veele dwars ribben; wanneer deze eerst uitſpruiten, zyn zy ligt groen en zagt, maar als zy ouder worden dan donkergroen, ſtyf en droog; tusſchen de vingeren gewreeven, verſpreiden zy eene ſterke reuk als Kruidnagelen.

Wanneer de boom negen jaaren oud en wel opgepast is, begint hy vrucht te draagen. Men ziet doorgaans in de regentyd de vruchten, in langwerpige donkergroene knoppen voortkomen, die van vooren een weinig breed zyn, en aan welke men de Kruidnagelen reeds be-

kennen kan; deze komen in Augustus en September tot volmaaktheid, en vertoonen zich dan gelyk een kleine ligtgroene ſpyker met een vierkante bloem of kroon. Deze Nagelen worden door den tyd eerst geel, daarna rood wanneer het Mannetjes-nagelen zyn, doch de Wyfjesnagelen worden ſlegts boven aan het einde van de kroon een weinig rood, alsdan zyn zy ryp, en bekwaam om te gebruiken.

Zo haast de Kruidnagelen een weinig rood geworden zyn en haare bloesſem afgeworpen hebben, moeten zy terſtond ingezameld worden; want indien zy nog langer aan de boom blyven zitten, beginnen zy te zwellen, en worden dan eigentlyk de zogenaamde Moernagelen, die wel goed zyn om te confyten, of om voort te planten, maar als eene Specery niet deugen. *De Nagelen groeijen aan dunne* ſteelen, drie of meer naast elkander, en men ziet aan elke tak een menigte van zulke kleine bosjes. Van deze Specery zyn onderſcheiden zoorten, als:

1. De gemeene zoort, die wanneer zy ryp is, geheel en al rood word.

2. Die bloedroode vruchten draagt.

3. Zulke die men Wyfjes-nagelen noemt; deze zyn grooter dan de andere, maar blyven onder het rypworden van een bleeke kleur.

4. De Konings-nagel. Deze is wel iets, doch echter zeer weinig van de andere onderſcheiden, zynde wat korter en gedronger, maar de boom is eveneens van gedaante als die der andere Kruidnagelen; derzelver ſmaak en kragt is ook dezelfde, en zy worden insgelyks tot dezelfde prys verkogt.

5.

5. De *Ryst-nagelen.* Deze zyn veel kleiner dan de gemeene zoort, maar hebben dezelfde ſmaak en gedaante; men vind ze zeer zelden.

6. *De wilde Kruidnagelen.* Deze hebben een veel hooger ſtam; zy zyn bleeker, grooter en dikker van blad en vrucht, maar hebben anders zeer veele overeenkomst met de voorgaande, behalven dat het ſpeceryachtige daaraan ontbreekt. De vrucht deugt tot niets anders, dan alleen om onkundigen daarmede te bedriegen. Zy word op veele plaatzen gevonden, onder anderen ook op *Madagascar*, *Ceylon* en aan de Malabaarſche Kust.

De Nagelboomen zyn alle jaaren niet even vruchtbaar; dus heeft men groote en kleine Oogſten, en het gebeurd ſlegts om de drie of vier jaaren ééns, dat eene regt groote inzameling geſchied. Wanneer dit gebeurd, worden wel omtrent 6000 *Bahars* of 330000 ponden ingezameld. De andere die het Snydergewas genaamd worden, leveren ten hoogſten 2500 *Bahars.* Dit groot onderſcheid word veroorzaakt door ſterke winden en zwaare regens, die veeltyds de jonge Kruidnagelen afſchudden of verteeren.

Wanneer de tyd tot het inoogſten der Nagelen aannaderd, maakt men de plaats onder de boomen geheel zuiver, ten einde de afvallende en geplukte vruchten beter te kunnen zien en opzamelen; want eenige worden met de handen van de boomen geplukt, en andere met lange haaken daaraf getrokken.

Van de aldus opgezamelde worden eenige in heet water gedompeld, en vervolgens op een klein deeken, boven een zwak vuur gedroogd.

droogd. Andere worden gerookt tot dat zy volkomen droog zyn; en nog andere worden in de heete zonneſchyn gedroogd, dat eigentlyk de beste manier van behandeling is. Wanneer de Nagelen zo droog zyn, dat men het kleine knopje gemakkelyk afknippen kan, dan zyn zy goed om naar de waag gebragt te worden, maar zy moeten ook niet al te droog zyn, om dat zy alsdan al haare oly verliezen.

De eigentlyke oogst-tyd begint in de maand October, en duurt tot December; men moet op de tyd nauwkeurig letten, want zo men ſlegts weinige dagen daarmede verzuimd, worden het al te zamen zogenaamde Moernagelen, die de Compagnie niet ontfangen wil, en die ook als eene Specery niet deugen. Wanneer dit verzuim zomtyds plaats heeft, dan is het met de Inwoonderen zeer droevig geſteld; want deze hebben reeds op de toekomende afleevering, het geheele jaar door van den Reſident, tegen vry hooge intrest, geld in voorraad opgenomen.

Zo haast de Kruidnagelen behoorlyk gedroogd zyn, worden dezelve by de Compagnie op de weegſchaal gebragt; dat is te zeggen, elk district brengt de zyne by den Reſident. De Compagnie betaald voor ieder *Bahar* van 550 pond, zes en vyftig Ryksdaalders; doch de eigenaar ontfangt daarvan ſlegts vyftig, wordende de overige zes Ryksdaalders onder de Koningen, Grooten en Dorpvoogden verdeeld. Het pond kost derhalven aan de Compagnie nog geene vyf ligte Stuivers.

Ieder Opperhoofd van een comptoir, heeft by het inweegen uit elke zak één pond, en by

het

het uitweegen een half pond, waartegen hy weder aan den Schipper een half percent moet vergoeden. By het afweegen word zomtyds ook nog vry wat gewonnen; want behalven de één percent uitslag en het overgewigt, dat de Compagnie laat afkorten, weeten de Gecommitteerden by de Waag, het onder het afweegen zo te schikken, dat 'er voor haar zelve rykelyk overschiet, hetwelk zy vervolgens onder zich verdeelen.

De Inwoonderen van *Amboina* en der overige eilanden, hebben van de Kruidnagelen geene andere voordeelen, dan dat zy die aan de Compagnie verkoopen. Zy mogen daaruit geene oly persſen, en het is zo wel aan de Hollanders als Zwarten, op de zwaarste straffe, gelyk geesseling en brandmerk verboden, om daarmede te handelen. De minste straf voor de overtreeders is, dat zy met eenige Kruidnagelen onder den arm en met een briefje op de borst, waarop *Nagel-Sluiker* geschreeven is, aan een paal worden vast gebonden, en vervolgens, nadat zy op die wyze eenige dagen na elkander aan de kaak gestaan hebben, in ketenen gesloten, en naar *Rosingyn*, één der *Banda* eilanden gebannen worden.

De Compagnie betaald derhalven, wanneer het een goed gewas is, voor 6000 *Bahars* 336000 Ryksdaalders, en ten tyde van een slegt gewas, voor 2500 *Bahars* 140000 Ryksdaalders. Zy moest in den beginne zestig Piasters voor de *Bahar* geeven, alzo de Engelschen toen ook nog op die eilanden handelden, en de Kruidnagelen voor de prys van honderd tot honderd en twintig Piasters de *Bahar* inkogten.

De Kruidnagelen zyn, gelyk wy te vooren

reeds

reeds gezegd hebben, eigentlyk geen oorfpronglyk gewas van *Amboina*, maar uit de andere Molukfche eilanden derwaards overgebragt. Zy worden op die eilanden, fchoon haar natuurlyk moederland zynde, tegenwoordig volftrekt niet meer geduld, en moeten daar telkens uitgeroeid worden. Dit gefchied ingevolge van zeker Tractaat met den Koning van *Ternate*, dat in 't jaar 1652 te *Batavia* gefloten is, en het volgende opfchrift heeft:

„ Artykels en Voorwaarden tusfchen den
„ Grootmachtigften *Mandarejah* Koning van
„ *Ternate*, voor hem, zyne Onderdaanen en
„ nakomelingen, ter eener, en de Edele
„ Heer *Karel Reiniertzoon* Gouverneur Gene-
„ raal, mitsgaders de Raad van *Indiën*, in de
„ naam en van wegens de generaale Compag-
„ nie, voor hem en zyne navolgers ter an-
„ deren zyde, gelyk zy geaccordeerd, en
„ overeengekomen zyn. Den 31 January
„ 1652."

By dit Tractaat is vastgefteld, dat voortaan geen Koninglyke Stadhouder meer op *Amboina* zyn zal, maar dat de Nederlandfche Gouverneur met die waardigheid bekleed word; voorts, dat alle Speceryboomen in de *Molukfche* eilanden, waar men dezelve vindt omgekapt, vernield, en nimmer weder voortgeplant zullen worden, waarvoor de Koning genieten zal twaalfduizend ligte Ryksdaalders, ieder van agtenveertig Stuivers; 's Konings Broeder *Castjili Calematte* vyfhonderd gelyke Ryksdaalders, namentlyk zo lang hy zich getrouw en tot genoegen des Konings en der Compagnie gedraagt; de overige Grooten genieten vyftienhonderd

Daal-

Daalders, die naar het goedvinden der Compagnie éénmaal 's jaars onder hun verdeeld worden. Deze mogen nogthans dat geld niet eerder ontfangen, dan na dat de Compagnie jaarlyks onderzoek heeft laaten doen, of alles wel nagekomen, de oude boomen vernield, en geene jonge boomen aangeplant zyn. Voor het overige mag de Koning met geen andere Koning, Vorst of eenige andere Natie, contracten fluiten, of briefwisfeling onderhouden, veel minder eenigen koophandel dryven.

Aldus betaalde de Compagnie eene kleinigheid, voor zeer groote en aanzienlyke voordeelen; en vermits na het overlyden van den Koning met wien het genoemde contract gefloten was, veelerhande onlusten ontftonden, zo behield de Compagnie een tydlang het geaccordeerde geld terug, en liet daarvoor eenige kleine fchepen kruisfen, met bevel om alles wat flegts de gedaante van Speceryboomen had, met wortel en al uit te roeijen. Doch in het jaar 1713, toen de vreede ten vollen weder herfteld was, wierden op nieuw aan de Molukfche Vorften, voor het verdelgen der Speceryen de volgende fommen toegeftaan, namentlyk

De Koning van *Ternate* zou daarvoor genieten	6400	Ryksd.
Dezelfde, wegens *Soleijer* . .	200	——
De Koning van *Tidor* . . .	2400	——
De Koning van *Badjan* . . .	700	——
De Grooten van *Montir* . .	150	——
De Grooten van *Mackjan* . . .	2000	——
De Ryks-grooten van *Ternate* .	600	——
te zamen	12450	Ryksd.

de-

deze zelfde uitdeeling *geschied* nog jaarlyks, namentlyk wanneer de Compagnie bevindt, dat men het gemaakte accoord in allen opzichte heeft nagekomen.

De Heer VAN FLAMMING heeft, door deszelfs schrander beleid en de moeite die hy tot de algemeener uitroejing aangewend heeft, aan de Compagnie de aanzienlykste voordeelen te weeg gebragt; want zy behoeft, zedert dien tyd, op geene der Moluksche eilanden behalven alleen op *Ternate*, eenige garnizoenen te onderhouden, welke haar te vooren alle jaaren een ton gouds aan kosten veroorzaakten; zy is daardoor ook tevens bevryd van de anders gewoonlyke inkoop eener verbaazende menigte van Kruidnagelen, alzo zy ingevolge van het eerste contract verplicht was, om alles wat daarvan ingezameld wierd, te moeten ontfangen. En daar het eene bekende zaak is, dat zy thans nog zo veele duizenden ponden verbrand, hoe veele millioenen heeft dan de Compagnie door die vernieling niet al uitgewonnen! Inzonderheid wanneer men nagaat, dat de Amboinsche eilanden alleen, meer Kruidnagelen opleveren, dan in alle specery-winkels der geheele waereld kunnen verkogt worden.

De Kruidnagelen worden op dezelfde wyze als de Muskaatnooten verzonden, dat is, zy worden in de schepen, enkel in afgeschoten vakken die met matten bedekt zyn gestort, nadat zy den Schipper met één percent uitslag toegewogen zyn, en komen in diervoegen van *Amboina* naar *Europa*.

V.

Aangaande zommige handelplaatzen aan de MALABAARSCHE KUST *in Oostindien, en eenige aanmerkingen wegens den Peperhandel.*

Behalven de fyne Speceryen, van welke in de voorgaande afdeelingen een kort bericht gegeeven is, is de Peper ook een voornaame en zeer voordeelige tak des koophandels, niet alleen van de Hollanders, maar ook der Engelschen, Franschen en Portugeesen; en verdient zo veel te meer een ieders aandacht, uit hoofde van de onderscheiden plaatzen alwaar dezelve voortgeplant, ingezameld, en vervolgens aan de comptoiren afgeleverd, of aan de aldaar aankomende schepen verhandeld word. Dit heeft my aangemoedigt, om de byzonderheden die ik dienaangaande opgemerkt hebbe, insgelyks mede te deelen; in het vertrouwen dat ik daardoor, by gelegendheid van de thans ondernomen wordende nieuwe expeditien uit de Oostenrykſche, Pruisſiſche en andere Landen naar *Oostindiën*, het zy tot onderrechting van handeldryvende Kooplieden, of ter voldoening van nieuwsgierige Leezers, geene geheel en al nuttelooze arbeid zal verrichten.

De Nederlandſche Oostindiſche Compagnie is in 't bezit van eene menigte zeer gewichtige handelplaatzen, die haar in ſtaat ſtellen om niet alleen naar *Europa*, maar ook na andere Wae-

 reld-

reld-deelen, en zelfs in *Asiën*, aan zulke Landen die geene Peper voortbrengen, jaarlyks veele millioenen ponden van die koopmanschap te leeveren. Zy kan echter de alleenhandel daarvan met geene mooglykheid aan zich trekken, want dit gewas groeit niet alleen in verscheiden bezittingen van andere Mogendheden zeer overvloedig, maar kan ook in zulke landstreeken, aan welke hetzelve niet natuurlyk eigen is, gemakkelyk voortgeplant worden. Nadien deze zoort van Specery, in de meeste huishoudingen niet alleen zeer noodzaaklyk, maar zelfs genoegzaam onontbeerlyk is, zo is het haast niet mooglyk van dezelve al te veel over te brengen; hierdoor vervald dan ook van zelve de gewoone voorzorg der Hollanders, ten aanzien van de overige Speceryen, namentlyk om, ten einde de prys derzelven altoos staande te houden, het overtollige dat zy daarvan krygen, geduurig te verbranden.

De meeste en beste Peper wordt op de *kust* van *Coromandel* ingezameld; deze ligt in het zuidelyk gedeelte van *Oostindien*, en heeft eene lengte van 160 mylen, te weeten van de noordelykste grenzen van het Koningryk *Cuncan* af, tot aan Kaap *Comorin*, hoewel zommige schryvers de grenzen daarvan ten noorden by de stad *Mangalor*, en ten zuiden by de Kaap *Comorin* bepaalen, dat dan eene lengte van slegts 90 mylen zoude zyn. Het land, van de uitterste hoek der genoemde Kaap tot boven aan *Chaul*, ligt tusschen 8 graaden 8 minuuten en 18 graaden noorderbreedte; zynde de eerstgenoemde plaats op 95, en de laatste op 93 graaden oostelyke lengte; deze Kust grenst wyders ten

ten noorden aan *Bisnagor*, ten zuiden aan de groote Indiſche zee en de Maldiviſche eilanden, ten westen aan dat gedeelte der Indiſche zee waarin de golf van *Perſien* valdt, en welke de Arabiſche kust beſpoeld, en ten oosten aan het zwaare en hooge gebergte van *Balagetta*, hetwelk deze kust van die van *Coromandel* afzonderd.

De Portugeeſen bezitten naar het noorden elf plaatzen, namentlyk:

1 *Chaul.* 2 *Dabul.* 3 *Rajapour.* 4 *Corepatnam*, in het landſchap *Cuncan.* 5. Het fort *Maladein.* 6 *Wingurla.* 7 *Copra*, in het landſchap *Bardes.* 8 *Goa.* 9 *Onor.* 10 *Batecala.* 11 *Barſalor*, aan de kust van *Canara.*

Onder deze is *Goa* niet alleen de hoofdſtad van dit ſchier-eiland, maar ook van alle Portugeeſche bezittingen in *Oostindien.* Deze ſtad is zeer fraai, en men beſchouwd tegenwoordig nog de overblyfzelen der voorige Portugeeſche grootheid in deszelfs voortreffelyke openbaare gebouwen, kerken, kloosters en tuinen. De koophandel is 'er thans zeer vervallen, en men ontmoet daar bykans meer Priesters en Monniken, dan Kooplieden. In de groote Domkerk van *Bon-Jeſus*, ziet men nog heden de graftombe van den beroemden Indiaanſchen Apostel *Franciscus Xaverius.*

Deze ſtad is de reſidentie van den Vice-Koning en den grooten Raad; hier is ook een Inquiſitie-gericht, dat reeds een groote menigte van arme ongeloovigen, tot den brandſtapel veroordeeld heeft. De ſtad ligt op *16 gr. 32 min.* noorderbreedte. De overige zo even genoem-

de plaatzen ſtaan alle onder het rechtsgebied van *Goa*; en moeten hunne *Peper* en *Cardamom* meerendeels daarheenen zenden, om vervolgens verder na *Lisſabon* getransporteerd te worden.

De Hollanders bezitten langs deze kust zes Factoryen, te weeten:

1 *Coetsjien* of *Cochim*, hun hoofd-comptoir. 2 *Coilau.* 3 *Cranganoor.* 4 *Calicoilan.* 5 *Porca* en 6 *Chettua.*

1 *Coetsjien* of *Cochim* is eene Commandery, met een bygevoegde Raad, gelyk in alle Hollandſche hoofdplaatzen gebruikelyk is; voorts is aldaar dezelfde inrichting, en de Preſident heeft 'er het zelfde gezag als op alle andere hoofd-comptoiren. Het voornaamſte oogmerk dat door diergelyke Collegien, van welke wy reeds meermaalen geſproken hebben, eigentlyk bedoeld word, is buiten twyffel de zekerheid der Compagnie: want in alle Gouvernementen, Directeurſchappen en Commanderyen, moeten de gezamentlyke Leden van den Raad voor de Compagnies effecten borg blyven, zo dat in dezen opzichte eene zeer zonderbaare inrichting en goede orde plaats heeft; want by aldien, het zy uit verzuim of om andere oorzaaken, iets aan de Compagnie of by andere gelegendheden moet vergoed worden, zo is van de geheele Raad, ieder Lid hoofd voor hoofd verplicht, om zyn aandeel tot hetzelve op te brengen. Van de vyf percent die de Compagnie daarentegen voor de riſico toeſtaat, als ook van het overgewicht en andere vry aanzienlyke voordeelen, heeft niemand eenig genot, dan alleen de Preſident en

en de Administrateurs; zynde de Officier, Fiscaal en Secretarisſen, geheel en al daarvan uitgeſloten.

Deze hoofdplaats wierd in 't jaar 1663, op den 7 January, door de Nederlanders van de Portugeeſen veroverd, en den 20 Maart daaraanvolgende, het eerſte contract tusſchen den Koning *van dit* Ryk en de Compagnie geſloten. Zie hier het *opſchrift van* dit *contract*, als ook eenige van deszelfs merkwaardigſte *artikels:*

„ Contract en eeuwig verbond tusſchen de Vereenigde Nederlandſche Compagnie, door den Hollandſchen Admiraal RYKLOF VAN GOENS, in naam en van wegen den Edelen Heer Gouverneur en de Raaden van *Indiën* ter eener, en de Koning van *Coetsjien*, *Mutadavile* en zyne Princen te andere zyde."

„ *Art.* 2. *De Koning doet afſtand* van zyn recht over deze ſtad, mitsgaders van alle landen en eilanden die daaronder behooren, als de *Paapen-eilanden*, het *Muskaten-eiland* en *Bandarty*, op gelyke wyze als de Portugeeſen dezelve in bezit gehad hebben; dit draagt de Koning alles over aan de Edele Compagnie ten eeuwigen dage, zonder dat hy of zyne navolgers, de minſte aanſpraak op dezelve kunnen hebben."

„ *Art.* 3. De Koning bekend, dat hy door de Edele Compagnie weder in zyn Ryk herſteld is, en merkt derhalven de Ed. Compagnie aan in de hoedanigheid van zynen Beſchermheer."

„ *Art.* 4. De Koning verzekerd aan de Edele Compagnie, dat al de Peper en wilde Kaneel

die in zyne landen, *Porca* daaronder begreepen tot aan *Cranganor* toe, groeid, alleen aan de Ed. Compagnie zal geleverd worden; zonder dat eenige Natie des waerelds, daaraan het minſte aandeel zal mogen hebben."

Deze ſtad *Cochim* is zeer groot, en door de zorg en vlyt van den tegenwoordigen Commandeur, de Edele Heer MOENS, in een zeer goede en verdeedigbaare ſtaat gebragt. Zy is naast *Goa* de beste ſtad aan de geheele Malabaarſche kust; en men zou haar byna *klein Batavia* mogen noemen. De Compagnie heeft hier, behalven de politieke Dienaaren, één Major als militair Commandant, één Kapitein-Luitenant, twee Luitenants, zeven Vaandrigs, vyf van welke hier en daar op de kleine posten als Commandanten leggen, en twee Officiers van de *Artillery*; *wyders* één gereformeerd Predikant, één Schipper als Equipagiemeester, en twee Opper-Chirurgyns.

2. *Coilang*, is 1661 van de Portugeeſen, en

3. *Cranganoor* in 1662 van dezelfde Natie ſtormenderhand veroverd.

4. *Calicoilan*, dit wierd reeds in den beginne, toen de Hollanders deze kust veroverden, terſtond tot eene handelplaats beſtemd, alzo in deszelfs nabuurſchap ongemeen veel Peper groeid.

5. *Porca*, ligt tusſchen *Coetsjien* en *Calicoilan*. Dit is een plaats van weinig belang; de factory aldaar, moet al de door haar ingezamelde Peper, terſtond aan het hoofdcomptoir afleveren.

6. *Chettua* is ook ſlegts een geringe plaats, daar

daar echter veel Peper en Cardamom ingekogt word.

De *Hollanders* hadden in voorige tyden ook nog de ſtad *Canonoor* en verſcheiden andere plaatzen in bezit; maar vermits de lasten daarvan al te hoog aangroeiden, en ook de overige bezittingen van de Compagnie, met veel minder kosten zodanige overvloed van deze Speceryen opleeverden, dat zy daaruit, zo wel voor *Europa* als haaren Indiaanſchen handel genoegzame voorraad kon verkrygen, zo verlieten deze hunne bezittingen aldaar, en zedert dien tyd heeft de genoemde plaats aan de Engelſche en andere particuliere ſchepen, die daar komen handelen, zeer aanzienlyke winsten opgeleverd. Deze kust leverd, behalven de Peper, ook veel *Ryst*, Cardamom, *Gember*, *wilde* Kaneel, *Ebben - Sapan- en Caliatour* - hout, Wasch en zeer fraai Timmer - *hout*.

De Deenen hebben 'er tegenwoordig twee bezittingen, namentlyk:

1 *Calicut*, de hoofdplaats van het Koningryk van die naam, en 2 *Colleihe*.

De Engelſchen hebben 'er, voor zo veel my bekend is, zo min als de Franſchen eenige eigen *factoryen*, maar handelen alleen met hunne ſchepen langs de kust, door welk middel zy nogthans overvloed van goederen, en voor hunne Rheeders en Kooplieden zeer groote winsten verkrygen.

Ik zal in eene volgende verhandeling ook van de andere kusten en plaatzen in *Oostindien*, waar de Peper groeid, gewag maaken, en eene nauwkeurige beſchryving van deze zeer

merkwaardige tak des koophandels daarby voegen. (*t*)

(*t*) [Deze belofte van den Auteur is tot nog toe niet vervuld; zynde zulks waarſchynlyk verhinderd door eene reize naar *Oostindien*, die zyn Wel Ed. in de maand July des voorleden jaars 1782, als Super-Carga, met het Deensch particulier ſchip *Koppenhagen*, dat te *Amſterdam* uitgerust is, ondernomen heeft. *Aant. van den Vert.*]

VI.

VI.

Beschryving van het Eiland CEYLON.

Het Eiland *Ceylon*, of volgens de eigentlyke uitspraak *Ceylan*, ligt onder de 6 tot 10 gr. noorder breedte, en 101 gr. 30 min. lengte. Het is eene Landvoogdy of Gouvernement, toebehoorende aan de Nederlandsche Oostindische Compagnie. Dit eiland is zeer groot, het heeft van 't noorden naar het zuiden eene lengte van 55 mylen, en is van 't oosten naar het westen, op zommige plaatzen 30, op andere 18, en by *Jaffanapatnam* slegts 7 mylen breed, zynde 197½ mylen in den omtrek. *Ceylon* heeft ten noorden een gedeelte der kust van *Coromandel*, ten oosten de golf van *Bengalen*, tegen het zuiden de groote Indische zee, en tegen 't westen de *Maldivische* eilanden.

Dit eiland is een der gewichtigste bezittingen der Nederlandsche Compagnie, niet alleen ter oorzaake van de Kaneel, die nergens anders mag geschild worden, en op welke zich de Compagnie het uitsluitend recht alleen toegeëigend heeft, maar ook uit hoofde van meer andere kostelyke koopmanschappen die hetzelve opleverd, behalven welke de Compagnie ook nog zeer aanzienlyke inkomsten van dit eiland trekt. Het word verdeeld in zes Koningryken, te weeten:

1 *Candi* of *Candia.* 2 *Cotta.* 3 *Sitavaca.* 4 *Dambadan.* 5 *Amorayapoere.* 6 *Jaffanapatnam.*

Wyders in zes Vorſtendommen, elf Graafſchappen, vier Marquiſaaten en negen Heerlykden. RADJA SINGA, Keizer van *Candia*, welke ſtad zyne gewoonlyke reſidentie is, voerd wel is waar daarvan den tytel, doch hy heeft maar alleen in het binnenſte des eilands, en niets het minſte langs het ſtrand te gebieden. Want het ſtrand rondom dit groote eiland behoord geheel en al aan de Hollanders, en is met eene menigte van ſterke vestingen en ſchansſen zodanig omringd, dat 'er tegenwoordig zeer bezwaarlyk de minſte ſluikhandel kan gedreeven worden; tot welke voorzorge de menigvuldige poogingen der Engelſchen, om aan de ryke buit en voortbrengzels van dit eiland eenig aandeel te hebben, wel de meeste oorzaak gegeeven heeft. De *Britten* namen, nog niet langer geleeden dan de jaaren 1756 en 1760, alle mooglyke moeite, om een heimelyk verdrag met den Keizer te ſluiten; en waren daarmede reeds zo verre gevorderd, dat zy eene merkelyke koophandel, in de afgelegen baaijen aan de oost-kust begonden te dryven. De toenmaalige Gouverneur was JOHANNES SCHREUDER, zynde een Hamburger van geboorte; een Man, die van gemeen Soldaat, niet alleen tot deze aanzienlyke bediening, maar ook zedert tot de waardigheid van Raad ordinair van Neerlandsch *Indiën*, in welke qualiteit hy overleeden is, was opgeklommen; een Man, die aan de Compagnie de uitmuntendſte dienſten beweezen heeft, en die niet alleen volmaakt kennis had van den

dienst

dienst en de *prærogativen* die zyne Heeren en Meester *toekomen*, maar die ook moeds genoeg *bezat*, om alles wat met dezelve ſtrydig *was*, *uit* den weg te *ruimen*. Hy had het geluk, dat alle zyne onderneemingen, door de Heeren Bewindhebberen in *Europa* wierden goedgekeurd, en dat hy ook door dezelven, tegen den Gouverneur Generaal VAN DER PARRA *en de overige Edele Heeren te Batavia*, beſchermd wierd.

Deze Heer merkte het doelwit des Keizers. Hy ontdekte dat deze de Tractaaten met de Compagnie geſchonden had, en voornamentlyk tegen ammunitie, kanon, klein geweer en buskruit met de Engelſchen handelde. Hy liet hem *dierhalven vermaanen* daarvan af te zien, en *zich* te herinneren aan *zyn gedaane eed*, om maar *alleen met de Compagnie te* handelen. De Keizer liet zich daardoor geenzins beweegen, maar antwoorde op eene trotſche toon, *dat hy zich* langer geene wetten wilde laaten voorſchryven. Dit was het zein tot den oorlog. De Heer SCHREUDER gaf terſtond bevel, om alle baaijen en rivieren om het ganſche eiland rond te *kruisſen*, alle vaartuigen te viſiteeren, en in gevalle van weigering geweld te gebruiken; hetwelk van dat gevolg was, dat hy overvloedige bewyzen van de verraadery des Keizers in handen kreeg. Hy liet vervolgens alle zyne Troepen naar het gebergte marcheeren, om, ware het mooglyk, den Keizer tot andere gedagten te brengen. Maar deze had mede van zyn kant, reeds een aanzienlyke macht byëen gezameld, en was daarenboven met genoegzame

am

ammunitie en fraai geſchut zeer wel voorzien, ook had hy eenige vermomde Europeeſche Artilleristen in zynen dienst. Hy trok derhalven insgelyks te velde, en hieruit ontſtond een zevenjaarigen oorlog. Zo lang de Gouverneur Generaal MOSSEL, die in 1761 geſtorven is, nog leefde, ontfing hy alle onderſteuning die hy noodig had van *Batavia*; maar zo haast deszelfs opvolger VAN DER PARRA, die SCHRÖDER gaarne van *Ceylon* weg wilde hebben, ten einde één van zyne Neeven tot dat Gouvernement te bevorderen, het roer in handen kreeg, wierd hy in alles gedwarsboomd; dit bewoog hem om, ſtrydig tegen alle orders en gewoonte, direct na *Europa* briefwisſeling te houden, van waar hy ook de begeerde hulp en byſtand ſpoedig verkreeg.

Maar dewyl hy toch begreep, dat de Leden der Hooge Regeering te *Batalia*, hem, uit hoofde van derzelver Familie-verbindtenisſen in *Holland*, eindelyk veel te machtig zouden worden, niet tegenſtaande hy aan den Raad-Penſionaris in den *Haag*, en aan den Advocaat van de Compagnie twee ſterke ſteunpilaaren had; zo vond hy goed, in 't jaar 1762, zonder de Regeering te *Batavia* daarin te kennen, zyn ontſlag direct van Heeren Bewindhebberen te vraagen, en metëen den Baron VAN ECK tot zynen opvolger te recommandeeren, hetwelk beide toegeſtaan wierd. De Heer VAN ECK volgde het plan dat SCHREUDER ontworpen had; de Hoofdſtad *Candia* wierd eindelyk ingenomen, geplunderd, en aan de Compagnie onderworpen. Men ontnam den Keizer zyn geheele voorraad van ammunitie; hy zelve was genoodzaakt

zaakt zich te onderwerpen, en om den vreede te ſmeeken. De voorwaarden die, gelyk natuurlyk is, door den overwinnaar zelve wierden voorgeſchreeven, waren als volgd:

1. Dat de Keizer, buiten het gebergte, zich met het ſtrand volſtrekt niet zal bemoeijen; de Compagnie kan daar zo veele ſchansſen laaten opwerpen als zy wil, en derzelver getal na eigen goeddunken vermeerderen of verminderen.
2. Zal de Keizer alle buitengewoone onkosten, die door de Edele Compagnie in dezen oorlog gemaakt zyn, en welke op tien millioenen Piasters begroot worden, vergoeden.
3. En dewyl de Keizer verzekerd, *dat hy niet in ſtaat is om zulks met gereed geld te kunnen doen*, zo zal hy de genoemde ſom in drie termynen, ten deele in Kaneel en ten deele in andere producten afloſſen.
4. Zal de Keizer door zyne onderdaanen de Cingalleeſen, niet alleen alle door hem opgeworpen ſchansſen, redoutten enz. weder vernielen laaten, maar ook de Hollanders, wanneer zy goedvinden eenige nieuwe vestingwerken aanteleggen, op zyne kosten de behulpzaame hand daartoe bieden.
5. *Candia* zal aan den Keizer terug gegeeven, en voor het overige alle contracten die voor dezen gemaakt zyn, hiermede bevestigd en vernieuwd worden.

De Baron VAN ECK had het ongeluk dat hy gekwetst wierd, en overleed kort na dat de vreede geſloten was. Op hem volgde de Heer

FALK,

FALK, een zeer kundig, ſchrander en waardig Man, die tot Doctor in de beide Rechten gepromoveerd was; deze kwam te *Batavia*, alwaar hy eerst particulier Secretaris wierd van zyn' Neef, de Heer VAN DER PARRA, vervolgens tweede Secretaris by de hooge Regeering, en eindelyk in 't jaar 1765 Gouverneur van *Ceylon.* Hier voerd hy thans eene gelukkige en roemwaardige Administratie; en by aldien een ontydige dood hem niet al te vroeg wegrukt, mag hy hoopen en verdient voorzeker, om metter tyd de zeer aanzienlyke waardigheid van Gouverneur Generaal van geheel Nederlandsch *Indiën* te bekleeden.

Verdienen braave en wakkere Dienaars, die het altoos van hun plicht geoordeeld hebben, het gezag en aanzien van hunne Heeren en Meesters te handhaven, en derzelver belangens oprecht behartigen, dat zy na waarde beloond worden; dan behoorde de Heer FALCK, na het overlyden van den Generaal Gouverneur DE CLERK, in wiens plaats thans de Heer ALTING opgevolgd is, tot eerſte Raad van *Indiën*, en Directeur Generaal aangeſteld te worden. (*u*)

Aangaande de Heer SCHRÖDER is nog verder aantemerken, dat deze, te gelyk met zyne demisſie, ook zyne aanſtelling kreeg als Raad or-

(*u*) Zulks is, zedert de Auteur dit ſchreef, ook werkelyk gebeurd; want de Heer FALCK wierd kort daarna door de Ed. Oostindiſche Compagnie in Holland, tot Directeur Generaal van *Indiën*, te *Batavia* benoemd, alwaar hy by de tegenwoordige omſtandigheden, gelegendheid genoeg zal hebben, om zyne bekwaamheden tot groot voordeel van dezelve aan te wenden.

ordinair, met rang boven twee andere ordinaire Raaden; waarop hy zich terſtond te ſcheep begaf, en na de hoofdplaats van Neerlands *Indiën* overvoer, om aldaar zitting en ſtem in den grooten Raad te neemen. De hooge Regeering te *Batavia*, die van dit alles onbewust was, oordeelde op de eerſte tyding van zyne overkomst, dat de Heeren en Meesters hem alleen derwaarts zonden om zich te verantwoorden; maar zy ſtonden verbaasd, toen hy aan dezelve zyne bediening en de rang waarmede hy bekleed was bekend maakte, en zy zagen zich genoodzaakt, hem in zyne nieuwe waardigheid te erkennen. Toen hy voor de eerſtemaal in den Raad of groote vergadering zitting nam, bragt hy een verzegeld pak papieren mede, en wanneer de Gouverneur Generaal VAN DER PARRA hem, na het afleggen der complimenten beval, om van den oorlog op *Ceylon* raport te doen en zich deswegens te verantwoorden, gaf hy denzelven ten antwoord: dat hy niet verplicht was zich in *Indiën* daarover uit te laaten, maar hy verzogt die verzegelde papieren, met het eerſte ſchip na *Europa* aan derzelver adres over te zenden, en indien men zulks niet mogt goedvinden, verklaarde hy terſtond tegen alle reſolutien die tot zyn nadeel mogten genomen worden te protesteeren, en van voorneemen te zyn, om zelve met de vloot derwaarts te vertrekken. Hier over wierd geraadpleegd, en vervolgens beſloten de op de tafel liggende papieren, zo verzegeld als die waren, te verzenden, en den Heere SCHRÖDER, voor zyne

op

op *Ceylon* aan de Compagnie bewezen getrouwe en goede diensten te bedanken.

Ik heb noodig geoordeeld, deze Anecdote een weinig uitvoerig te verhaalen, ten einde de Auteur van het werk: *Etat preſent des Indes Hollandoiſes*, of *Tegenwoordige ſtaat der bezittingen van de Hollandſche Compagnie* (*v*), uit welke in de *Hamburger Adres-Comptoir Nachrichten* en meer andere tydſchriften, verſcheiden uittrekzels geplaatst zyn, van zyn valsch voorgeeven te overtuigen, wanneer hy zich aldus uitdrukt: „ De eertyds zo machtige en hoog„ moedige Koning van *Candi*, moest eindelyk „ na eenen door de Hollanders hem onrecht„ vaardig aangedaanen oorlog, derzelver heer„ ſchappy erkennen, en aan deze een gedeelte „ der kusten van zyn Koningryk inruimen." —

Kan, volgens het recht der volkeren, wel ooit een oorlog rechtvaardiger begonnen worden, dan in gevalle één der Bondgenooten meinëedig is? wanneer hy de tractaaten die met denzelven op eene plechtige wyze geſloten zyn, ſchendt? en zich heimelyk tot het pleegen van vyandelykheden voorbereidt? —— En is het den ander in zodanig geval niet ten vollen geoorloofd, om wanneer dien ſchender van de Trac-

(*v*) Dat boek is op verre na zo geloofwaardig niet, als men zich tot heden toe doorgaans verbeeld, en het dienvolgens als een bron van geſchiedkundige waarheden aangemerkt heeft. Het behelst integendeel veele zeer valſche en verkeerde berichten, gelyk uitvoeriger aangetoond is, in de voorrede tot de *beſchryving van het Eiland Sumatra*, welke men in het begin van dit werk geplaatst vindt.

Tractaaten, in spyt van alle vermaaningen en vriendelyke voorstellingen tot zynen plicht niet wil wederkeeren, hem door geweld en met kracht van wapenen, tot het nakomen zyner aangegaane verbindtenissen te dwingen? —— Zulks was echter hier het wezendlyk geval. De Heer SCHRÖDER was nauwkeurig onderricht van de onderhandelingen des Keizers met de Engelschen; hy had, en kreeg nog meer overtuigende bewyzen daarvan in handen. Het was derhalven natuurlyker wyze van zyn plicht, om in de voorbaat te zyn, en geene tyd te verzuimen eer de vyand nog meer krachten verzamelde, maar den oorlog van zyn kant ten spoedigsten te beginnen, gelyk die ook tot zyne grootste roem, en byzonder voordeel van de Compagnie eindigde: want deze mag zich tegenwoordig met recht beroemen, dat zy Heer en Bezitter is van het geheele eiland, en dat het in haare macht is, om de Keizer ten allen tyde in toom te houden.

De zes Vorstendommen op *Ceylon* zyn:

1 *Oeva.* 2 *Mature.* 3 *Denuaca* of de twee *Corles* (*Corle* beteekend eene Landvoogdy). 4 De vier *Corles.* 5 De zeven *Corles.* 6 *Matale.*

De elf Graafschappen worden genaamd:

1 *Trinkenamale*, *Trinconamale* of *Trincoenmale.* 2 *Baticalo.* 3 *Velase.* 4 *Bintene.* 5 *Drembra.* 6 *Panciapato.* 7 *Veta.* 8 *Putelan.* 9 *Valare.* 10 *Gale.* 11 *Billigam.*

De vier Marquisaten zyn genaamd:

1 *Duranura.* 2 *Ratienura.* 3 *Tripone.* 4 *Accipate.*

De naamen van de negen Heerlykheden of groote adelyke goederen zyn:

1 *Alican.* 2 *Colombo.* 3 *Nigombo.* 4 *Chilauw.* 5 *Madampe.* 6 *Calpentin.* 7 *Aripo.* 8 *Manaar.* 9 De *Paerel-visſchery.*

Men teld hier, behalven deze algemeene verdeeling, ook nog 34 groote en 33 kleiner landſchappen in het binnenſte des eilands, behalven vier byzondere landſchappen van *Jaffanapatnam*, namentlyk:

1 *Welligamme.* 2 *Trimmoratie.* 3 *Warmoratie.* 4 *Pachealapalie.*

In dit eiland zyn verſcheiden ſtroomen en rivieren, waarvan de twee grootſte genaamd worden *Mavela Ganga* en *Kosdoeva.* De eerstgenoemde rivier neemt zyn oorſprong uit de *Adams-Piek*, dezelve loopt noordwaards, en heeft zyne uitwatering in de baai van *Trinconamale; Kosdoeva* ontſpringt uit de zogenaamde *Hooyberg* en vloeidt by *Gale* in de zee; de overige, die kleiner zyn, ontſpringen alle uit den *Adams-berg*, en ſtorten by *Alican, Catture, Colombo* en meer andere plaatzen in de zee.

Het geheele eiland is vol gebergtens en bosſchen. Het was in voorige tyden door den Keizer, by levensſtraf verboden, in deze ontoeganglyke bosſchen breeder wegen uit te houwen, dan waardoor maar één perſoon even konde heenen gaan; thans zyn alle deze wegen door de Hollanders zoo breed gemaakt, dat twee of drie wagens elkander overal kunnen uitwyken. De Saiſoenen zyn hier zeer verſchillende, want wanneer het aan de westkant regentyd is, dan is het aan de oostkant droog en zeer ſchoon weêr, en dus omgekeerd, welk onderſcheid tot in het midden van dit eiland plaats

plaats heeft. *Men ondervindt ook hier menigvuldige aardbeevingen*, en zomtyds vry zwaare, *gelyk doorgaans in de warme landen*; deze zyn echter op verre na zo heevig niet, als in de landen die nog oostelyker liggen.

Na dat de Nederlandsche Compagnie, in 't jaar 1656, de Portugeesen uit dit groot en schoon eiland verdreeven had, begreep zy hoe *noodzaaklyk het was*, *om zo wel de bevestiging daarvan*, als het geheele *inwending* bestuur op den ouden voet te laaten; nadien de Cingaleesen, of de meeste Inwoonderen van dit land, volgens die inrichting zodanig met hoofdgeld en andere imposten bezwaard waren, dat zy zich by hunne groote armoede verheugen mogten, *wanneer zy door geduurige arbeid slegts in staat konden zyn*, *om de zwaare belastingen optebrengen*, *waarmede deze hen bezwaard hadden*. Dus bleef aan deze arme lieden *weinig tyd tot nadenken over*, waaruit anders *tegenkanting*, ontrouw, en zelfs een algemeene opstand had mogen of kunnen ontstaan. De Compagnie bezit tegenwoordig veel meer vaste plaatzen dan te vooren; *daardoor is zy nu ook ten vollen meester geworden van alle producten der Inwoonderen* en van den perzoon des Keizers, *gelyk wy* zulks in de volgende eigentlyke beschryving van dit eiland, breedvoeriger zullen aantoonen.

VII.

Vervolg der beschryvinge van het Eiland CEYLON.

Ik begin de eigentlyke beschryving van *Ceylan* of *Ceylon*, met het zuidwestelyk gedeelte van dat eiland, te weeten het Graafschap *Gale*, en de daarin liggende stad *Punto Gale.* Deze ligt op 102 gr. 30 min. lengte en 6 gr. 5 min. noorderbreedte. Zy heeft ten naasten by een halve myl in haaren omtrek, en is door de natuur en konst zeer wel bevestigd; doch haare grootste sterkte bestaat voornamentlyk in de zogenaamde scheeren of blinde klippen, die in de baay gelegen en niet zigtbaar zyn. Het magazyn, het gasthuis, de wooning van den Commandeur en de Hollandsche kerk, in welke de Cingaleesen ook 's morgens en 's middags haare Godsdienst verrichten, zyn aldaar de merkwaardigste gebouwen.

In deze stad word groote koophandel gedreeven, zo wel om dat de Inwoonderen, veele goederen die van de andere kusten komen, daar verhandelen kunnen, als wegens de retourvlooten die hier vol gelaaden, en gemeenlyk omtrent den 25 December na *Europa* afgevaardigd worden. Het comptoir alhier, is het tweede in rang op *Ceylon*; de Compagnie onderhoudt 'er een Commandeur als President, een Koopman als Seconde, en meer andere Amptenaaren die te zamen den Raad uitmaaken.

Een Kapitein *heeft daar* het commando over de Militairen, beſtaande doorgaans uit omtrent 300 Soldaaten; en een *Desſave* of Land-drost en Amptman het beſtuur over de omliggende landeryen; doch alle deze gehoorzamen weder aan den Gouverneur van geheel *Ceylon*, die te *Colombo* reſideert, en aan wiens gezag ook alle andere comptoiren en vestingen van dit eiland onderworpen zyn.

2. *Caliture*, ligt 12 mylen benoorden *Gale*; tusſchen beide zyn veele dorpen en geringe vlekken, die alle door de Nederlanders met kleine garnizoenen bezet zyn. Dit *Caliture* is één van derzelver voornaamſte ſterktens, als zynde met dubbelde muuren en een goed garnizoen voorzien. Van hier tot agt mylen verder na het noorden, zyn nog verſcheiden andere dorpen en vlekken, die insgelyks altemaal tot wachtplaatzen dienen.

3. Het ſchoon en prachtig *Colombo*, liggende op *6 graaden* noorder breedte, en 102 gr. 10 min. lengte. Toen de Portugeeſen van deze ſtad nog meesters waren, was dezelve van een zeer groote omtrek, maar zy is zedert haare verovering in 1656, veel kleinder, en daardoor ongemeen ſterk gemaakt, wordende thans door vyf groote bastions, namentlyk *Victoria*, *Conſtantia*, *Concordia*, *Haarlem* en *Enkhuiſen* verdedigd. Binnen in de ſtad ſtaat het ſchoon gebouw, waarin de Gouverneur zyn verblyf houdt; voorts een prachtig hospitaal, een ruim weeshuis, een groote Hollandſche kerk, een ſchool voor de Malabaaren, en een groote markt. Hier is een Latynſche ſchool of *Seminarium*, waarvan één der Predikanten altoos

Rector is, en die onder hem twee Preceptors heeft. Het is zeer aanmerkelyk, dat deze school de eenigste van dat zoort in geheel *Indiën* is, en dat zo wel de hoofdstad *Batavia*, als alle andere Gouvernementen, tot schande der directie in *Holland*, daarvan ontbloot zyn. Het is voorzeker eene beklagenswaardige zaak, dat de opvoeding in alle die uitgebreide bezittingen der Compagnie, ten hoogsten word verwaarloosd; de kinderen groeijen daar tusschen het gewoel der Slaaven, onder derzelver opzicht, en in het gezelschap van deze Slaaven op, waardoor natuurlyker wyze alle gevoel van het goede in de jeugd uitgedoofd, en deze integendeel alle mooglyke aanleiding tot kwaade denkbeelden gegeeven word. Vermogende Europeërs die aldaar woonachtig zyn, vinden zich derhalven, by aldien zy hunne Kinderen voor een onvermydelyk bederf der zeeden behoeden willen, genoodzaakt om dezelve reeds in haare tederste jeugd naar *Holland* te zenden, ten einde aldaar groot gemaakt, en tot nuttige Burgeren opgeleid te worden.

De zulke van eenen hoogen rang, die misschien door al te tedere liefde voor hunne jonge spruiten afgehouden worden, dezelve een zo verre weg aan de zee te vertrouwen, hebben daarna altoos oorzaak gehad, deze hunne al te groote tederheid te beklagen. Want offschoon zy Leermeesters of Gouverneurs voor dezelve, met zeer groote kosten uit *Europa* laaten overkomen, zo kan echter de opvoeding die deze daaraan geeven kunnen, doorgaans zeer weinig baaten; want het slaafachtige blyft by de Kinderen, en de daaglyksche omgang die zy daarom

even-

evenwel met de Slaaven hebben, ſtoot alle onderrechtingen hunner Leermeesters weder gedUurig om verre. En dewyl hen daarenboven beſtendig voorgehouden wordt, dat zy Generaals en Directeurs zoonen zyn, dat hunne Ouders ryk zyn, en zy ook gewis *Orang Bazaar* of groote Mannen moeten worden, zo onſtaat daaruit toch altoos zekere minachting tegen alle die van nederiger afkomst zyn, en het ſchadelyk vooroordeel, als of zy niet noodig hebben het minſte te leeren. Zy blyven derhalven dom en onweetend, nogthans ziet men zeer dikwyls, dat hen reeds in hunne jonge jaaren de voordeeligſte ampten opgedragen worden; niet tegenſtaande veele van deze *Liplappen*, (welke naam men aan dezulke geeft die in *Aſiën* gebooren, of van een Europeeſche Vader en Aſiatiſche Moeder afſtammen) maar juist zo veel geleerd hebben, dat zy hunnen naam ter nauwer nood kunnen ſchryven. Dit laatſte is volſtrekt noodzaaklyk, om dat de bedieningen waartoe zy te eeniger tyd beſtemd zyn, vereischt, dat zy veele geſchriften moeten onderteekenen, hoewel zy den inhoud van dezelve, misſchien niet eens leezen of begrypen kunnen.

Toen de Baron VAN IMHOFF de waardigheid van Gouverneur Generaal bekleedde, zag hy dit gebrek dat te *Batavia* heerschte, zeer wel in; hy gaf derhalven bevel tot het oprechten van een kweekſchool voor de jeugd, liet op kosten van de Compagnie bekwaame Schoolmeesters overkomen, en moedigde verſcheiden van dezelven aan, om Kinderen in de kost te neemen, ten einde deze het gezelſchap en den omgang met de Slaaven te onthouden. Dit

ſlaagde wel, zo lang IMHOFF leefde; maar zyn opvolger JACOB VAN MOSSEL, die in een eigentlyken zin niets anders dan een Koopman was, en als zodanig maar alleen de voorſpoed der Compagnie benevens de voordeelen die hy haar onmiddelbaar kon toebrengen, bereekende, bekreunde zich om deze inrichting wegens de opvoeding, even zo min als om veele andere *hoognodige verbeeteringen*, die aan *de Compagnie*, voor het toekomende, *nuttige* en goede Burgeren verſchaffen konden. Het nieuw aangelegde kweekſchool raakte daardoor te niet, en het by uitſtek prachtige gebouw dat daartoe beſtemd geweest was, wierd aan den Koopman JOHAN VAN ORDT verkogt. De Heeren van de Generaale Directie (de *vergadering van zeventienen*) in *Holland*, hebben zelfs *goedgevonden en geordonneerd, dat* geen Ingebooren, of *Liplap*, tot hooger bediening dan Boekhouder zal bevorderd worden. Maar de Heeren te *Batavia* neemen dat verbod, *ten aanzien* hunner Zoonen, juist zo nauw niet in acht, als zy wel een ander bevel zeer nauwkeurig *nakomen*, namentlyk dat geen Buitenlander, of die niet in de zeven Vereenigde Provintien gebooren is, hooger als tot Onder-koopman zal mogen avanceeren. Wyders heeft men 'er geene andere dan ſlegte en zeer geringe ſchoolen, waarvan de Schoolmeesters veelal uit Ziekentroosters, die aan de ſchepen medegegeeven worden, of anders uit allerhande zoort van verloopen handwerklieden, als Bakkers, Schoemakers, Glazemakers en diergelyke meer beſtaan, welke tot het houden van een ſchool, en het onderwyzen der jeugd geene andere gaaven heb-

ben, dan dat zy even de Pfalmen kunnen zingen, de Heidelbergfche Catechismus van buiten geleerd hebben, en des noods de Bybel of eene Predikatie uit een Huispostil leezen kunnen. Ook loopen 'er nog wel eenige arme elendige Inboorlingen mede onder, die de Hollandfche taal op een zeer gebrekkelyke wyze leezen, maar nog veel minder behoorlyk fchryven kunnen, en *in de rekenkunst* geheel en al onbedreeven zyn. Op deze wyze is het *tegenwoordig* met de fchoolen, door geheel *Neêrlandsch Indiën* gefteld.

Buiten voor *Colombo* is eene groote kaap of uithoek in zee, die naar het westen krom loopt, en te zamen met een bastion in het zuidwesten, de haven formeerd. Nogthans is de rheede hier zeer onveilig, dewyl *alle fchepen* aan de noord *weste winden bloot gefteld zyn*, waarom deze 'er ook zelden lang vertoeven, maar zo haast als mooglyk is, zich naar de baai van *Gale* begeeven.

De ftad *Colombo* word in de oude en nieuwe ftad verdeeld. Binnen dezelve is het hoofdcomptoir, waarin de Gouverneur, een Opperkoopman als fèconde, één Fiscaal, en de overige Dienaaren, uit welke de politieke Raad beftaat, refideeren. De Commandeur van *Gale* heeft de rang boven den genoemden Opperkoopman, als zynde de tweede in rang, van het geheele Gouvernement.

Hier is ook een Raad, of Collegie van Justitie, in welke alle Raads-zaaken afgehandeld worden, en men mag van alle comptoiren op het eiland voor hetzelve appelleeren; doch de zaaken kunnen van daar nog verder, namentlyk

voor de hoogste Rechtsbank van *Indiën*, te *Batavia* getrokken worden.

Het getal der Militairen word ten naasten by op 4000 Man gereekend, deze worden door eenen Major gecommandeerd. Hier zyn gemeenlyk vier Predikanten, behalven verscheiden Proponenten die 'er een beroep afwagten. De Gouverneur bezit eene zeer uitgestrekte macht, en heeft goede inkomsten; hy is van alle Gouverneurs het meest in aanzien, als hebbende, behalven eene meenigte andere comptoiren, ook de twee commanderyen van *Gale* en *Jaffanapatnam* onder zyn bestier. En hoewel hy onder het Generaal Gouverneurschap te *Batavia* ter verantwoordinge staat, zo correspondeert hy echter ook direct na *Europa*, en ontfangt weder direct van daar laadingen, hetwelk zyn aanzien grootelyks vermeerderd. Zyne macht was, tot in het jaar 1669, nog veel grooter, want toen was de kust van *Malabaar* ook nog aan hem onderworpen; maar deze is in 't genoemde jaar tot eene afzonderlyke Commandery gemaakt, en onder de Regeering te *Batavia* gesteld. De forten en comptoiren, behalven de kleine bezittingen en wacht-posten daaronder te reekenen, zyn: *Mature*, *Calpentyn*, *Mannaar*, *Jaffanapatnam*, *Trinconamale*, *Cotjaur*, *Baticalo*, *Batua*, *de Zoupannen*, *Magamme*, *Punto Gale* en *Nigombo*; benevens nog verscheiden buiten-posten behoorende onder *Colombo*, *Tutocoryn*, en *Punto Pedro*.

4. De vesting *Nigombo* ligt drie mylen over land van de hoofdplaats, en tusschen beide liggen alom veele schoone dorpen en vlekken. Dit *Nigombo* is buitengemeen sterk, en meest

aangelegd, om daardoor de Kaneel-landen te dekken. De Portugeesen hadden het reeds by uitneemendheid zeer wel bevestigd, doch het is nu veel kleinder gemaakt, eensdeels om de kosten van een talryk garnizoen te spaaren, en ten anderen om dat *Colombo*, als de voornaamste sterkte zo naby gelegen is. In voorige tyden onthield zich daar één Koopman als Resident, één Vaandrig met omtrent 100 Soldaaten, en nog meer andere Bedienden; maar thans is alles tot op één Vaandrig en 60 Soldaaten verminderd. Deze plaats ligt in het Koningryk *Cotte*, en is met heerlyke bosschen omringd.

5. Het eiland *Calpentyn*, met de schans van die naam, is omtrent negen mylen van de voornoemde vesting afgelegen; hetzelve heeft in de lengte van het zuiden naar het noorden zes mylen, en is één myl breed. Het bevat twee dorpen; de schans ligt aan de oostzyde, en word door één Vaandrig met 40 Soldaaten bezet.

6. *Mannaar* is insgelyks een eiland, zynde vyf mylen lang, twee mylen breed, en is ook met een schans of sterkte voorzien. Hier woondt een Onder-koopman als Resident, en het garnizoen bestaat uit één Luitenant met honderd Soldaaten. De vesting die in het oosten van het eiland legt, is zeer sterk. Tusschen dit eiland en de kust van *Madura*, zyn eene meenigte van zandplaaten in eene regte linie, ter lengte van 13 mylen, die tusschen beide eenige dieptens hebben, en daarom de *Adams-brug* genaamd worden; want de Inboorlingen van dit land beweeren, dat *Adam* en *Eva* hier gewoond hebben, en dat het Paradys op het eiland *Ceylon*

lon geweest is, waaruit een menigte van Fabelen, wegens den zogenaamden *Adams-berg* haaren oorſprong genomen hebben. Men vermoedt met zeer veele waarſchynlykheid, dat dit eiland weleer met de vaste kust vereenigd geweest, doch van tyd tot tyd door de zee daarvan afgeſcheurd is.

Aan dit eiland is de zeer beroemde Paerelviſſchery, die ten laatſten door de Portugeeſen geheel en al verwaarlosd wierd, maar door de Nederlandſche Compagnie tegenwoordig, met groot voordeel voortgezet word. Op de vaste kust ten noord-oosten tegen dit eiland over, is het groote dorp *Matotte*, en langs het ſtrand zyn veele aanzienlyke plaatzen, die alle met eenige Soldaaten bezet zyn.

7. *Jaffanapatnam.* Dit geheele Koningryk is tegen het noorden zes en een halve myl, aan de zuid-oostzyde by *Cattiani* drie, en by de ſchans *Calirauw* niet meer dan eene halve myl breed, en van 't oosten naar het westen twee mylen lang. Wy hebben bevoorens reeds aangemerkt, dat hetzelve in vier landſchappen verdeeld word. Het kasteel, in 't landſchap *Welligamme* gelegen, is zeer ſterk, en heeft een talryk garnizoen. In hetzelve reſideert een Opper-koopman als Commandeur, aan wien een Raad toegevoegd is gelyk die op *Punto de Gale*, en aldaar even als op alle andere comptoiren, het opper-commando voerdt. Een Major titulair commandeert het militaire. Voor het overige zyn 'er twee Predikanten en één Proponent; en 'er is behalven het huis van den Commandeur, ook nog een prachtige kerk en fraai gasthuis. Rondom heen liggen een menigte

te versterkte plaatzen en buitenposten, onder welke *Punto das Pedras* de voornaamste is. Binnen in de drie overige landschappen zyn veele fraaije en welbewoonde dorpen, ten getalle van honderd en zestig. De Inwoonderen zyn zo wel hier, als in alle plaatzen onder de jurisdictie van de Compagnie, cynsbaar, en moeten alle hunne lasten in Kaneel en Areek betaalen. Westwaards van het kasteel leggen drie groote eilanden, namentlyk:

Amsterdam, voor dezen *Corrediva* genaamd; dit heeft vyf mylen in den omtrek, is onbewoond, en vol met bosschen.

Leyden, eertyds *Oerature*, vier mylen van *Jaffanapatnam* en één myl van *Amsterdam* afgelegen, heeft verscheiden dorpen. Tusschen deze beide eilanden ligt het sterke fort *Hammenhiel*, dat als de sleutel van *Jaffanapatnam* aangemerkt word.

Delft, weleer *Pongardiva*, is even gelyk de twee kleiner eilandjes *Middelburg* en *Hoorn*, woest en onbewoond, behalven dat 'er de Compagnie veel hout laat hakken.

Aan de hoek van dit Koningryk, regt naar 't oosten, ligt ook nog:

8. De vesting *Calirauw*, staande onder *Jaffanapatnam*, in welke een Vaandrig met omtrent veertig Soldaaten, benevens de noodige Kanoniers, wacht houden.

9. *Trinconemale* of *Trincoenmale*. Tusschen deze baai en het fort *Calirauw*, ligt het landschap *Bedas*, dat dertig mylen in den omtrek, en niets dan enkel bosschen heeft. De baai van *Trinconemale* is eene der schoonsten van het gansche eiland, want de rheeden zyn 'er vol-

volkomen veilig, en worden door kleine eilandjes voor alle winden *beschermd*. Hier is een zeer sterk fort, in 't welk een Opperkoopman als Resident huisvest; deze heeft onder zich een Onderkoopman als Administrateur, een Kapitein over het militaire bestaande uit omtrent 250 Man, en voorts verscheiden andere Dienaars. Deze plaats was eertyds, even gelyk *Baticalo* eene Commandery, maar is thans in een *Residentschap* veranderd.

10. *Cotjaar* is slegts een open vlek, in 't welke eenige Europeërs en Cingaleesen wacht houden, om den sluikhandel te beletten. Een Luitenant heeft daar het commando.

11. *Baticalo* is eene sterke vesting, liggende twee mylen diep in de baai, digt by de rivier van welke zy haare naam ontleend. Een Koopman als Resident is hier het hoofd, en een Luitenant voerdt het bevel over de Soldaaten, welke uit 150 Man bestaan. De Hollanders hebben hier in 't jaar 1682 het eerst voet aan land gezet, en veroverden deze plaats stormenderhand van de Portugeesen op den 18 Maart; dit geschiede met hulp van den *Radja Singa*, die op dien tyd de Portugeesen even zo moede was, als hy naderhand de Hollanders moede geworden is.

De vlekken *Patenuad*, *Aragone*, *Raddele*, *Coholawyle*, de Pagode van *Trinkoli*, na welke de Cingaleesen menigvuldige bedevaarten houden, *Comene*, *Pomene*, *Mandagli*, *Patten*, *Pattene*, *Oekandi*, *Andenove*, *Memene*, *Mandegelle*, *Jalepat*, *Catenagon*, *Leewaika*, *Transalier*, *Magami*, *Condeli*, *Kelligamma*, *Kolkgalle* en *Anakawelle*, alle langs het strand gelegen, van de

stroom

ſtroom *Cerinde* af tot aan de rivier *Waluwe* toe, welke uit den *Adams-berg* ontſpringt, behelzen niets merkwaardigs, als alleen hooge bergen en zoutpannen. Tusſchen *Waluwe* en *Tangale* is een groote vlakte van agt mylen in den omtrek, in welke de Olyfanten-jagt gehouden word. De plaatzen *Ajalle*, *Halpilane*, *Huwacora*, *Tanidar*, *Galuettes* en *Dondore*, liggen in den omtrek van *Baticalo* tot *Matura*, omtrent twee of drie mylen van elkander, en zyn alle met wacht-posten en vlaggen zodanig bezet, dat wanneer eenige vaartuigen in zee verſchynen, alles terſtond in de wapenen gebragt word, en in gevalle van de minſte opſtand in het binnenſte van dit groot eiland, aan alle plaatzen toebereidzelen tot tegenweer kunnen gemaakt worden. Deze zoort van omheining, uit forten en wachtplaatzen beſtaande, is oorzaak dat niets aan de opmerkzaamheid van den Gouverneur te *Colombo* kan ontſnappen; want de Keizer word van daar zeer nauw in 't oog gehouden, en door zyne eigen Onderdaanen zodanig beſpiedt, dat alle zyne woorden en daaden, terſtond in het kabinet des Gouverneurs bekend gemaakt worden.

12. *Mature* aan de rivier *Melipa*, regt ten zuiden gelegen, is een van ſteen gebouwde vesting, hebbende een Opperkoopman als Reſident, die ook tevens *Desſave*, of Amptman over alle de omliggende landeryen is; hy heeft by zich een Onderkoopman als Adjunct, en voorts een Luitenant met 150 Soldaaten, benevens alle de andere noodige Dienaaren.

13. *Belligam* heeft een by uitſtek goede baai, de *roode Baai* genaamd. Het is ſlegts eene wacht-

wachtplaats, gelyk de Pagode van *Tanaware* en het dorp *Curaca*, tusſchen hier en *Mature*, mede zyn. Vier mylen westwaards van daar, ziet men het heerlyk dorp *Coddogore*, en nog één myl verder het dorp *Oenevatte*. Hier is het land naar het noorden ingebogen, en formeerd de zeeboezem van *Punto de Gale*, met welke wy hiervooren het begin in deze beſchryving gemaakt hebben. Alle deze langs het ſtrand gelegen plaatzen, met nog verſcheiden andere binnen in het eiland gelegen landſchappen, behooren aan de Nederlandſche Compagnie in volle eigendom; zynde eerst het bezit daarvan verkregen door gemaakte contracten, en naderhand, toen de Keizer RADJA SINGA de met hem geſloten tractaaten geſchonden had, heeft zy dezelve wyders met de wapenen gewonnen. Zy oeffent hier ook alle rechten van eenen Souverain, bouwd vestingen en breekt die weder af, waar en wanneer zy wil; zy legt belastingen op de Onderdaanen, bezwaard dezelve met tollen, ſchattingen en hoofdgeld, en verbiedt het in en uitvoeren van alle zulke goederen, als met haare belangens overeenkomt; zy vonnist over leven en dood, zo wel ten aanzien van haare eigen Dienaaren als gebooren Onderdaanen; zy geeft den Keizer wat des Keizers is, of liever wat haar goed dunkt. Want met deze is het nu reeds zoo verre gekomen, dat, wanneer hy genoodzaakt is om het een of ander van de Compagnie te verzoeken, zulks hem nooit vergund word, ten zy hy daarvoor altoos een gedeelte van zyne nog overgebleeven macht en heerlykheid opofferd.

Behalven dit groot eiland heeft de Compagnie ook

ook nog op de kust van *Madura*, op het vaste land ten westen van *Ceylon*, in eene groote baai op 8 gr. 40 min. noorder breedte, ten zuiden van *Kaypatnam* en ten noorden van *Kaap Comoryn*, het groot open vlek

14. *Tutoecoryn*, behoorende mede onder het Gouvernement van *Colombo;* hetzelve heeft geene poorten, muuren noch gragten, doch de meeste huizen zyn aldaar van ſteen gebouwd. De Compagnie houdt 'er een comptoir, waarover een Opperkoopman als Reſident het bevel voerdt; deze heeft een Onderkoopman, een Luitenant met 80 Soldaaten en meer andere noodige Dienaaren onder zich. De Compagnie had deze plaats reeds in 1658 veroverd, gelyk ook het eiland *Ramanacoyee*, de *Adamsbrug* enz.

Deze ſtad, of liever het vlek *Tutoecoryn*, is wegens de voordeelige Paerlen-visſchery aldaar, van zeer veel belang, dewyl onder de Paerlen al vry groote gevonden worden, hoewel deze aan glans en wittigheid, tegen die van *Ormus* en *Bahrein* niet kunnen opwegen. *Siïankos* of Offerhoorens, die door de Mooren welke daarvan ringen maaken zeer gezogt worden, haalt men hier insgelyks in groote meenigte uit de zee, gelyk ook de bekende *Cauris*, een zoort van Horentjes, welke de Indiaanen voor kleine munt gebruiken, maar die echter in veel grooter menigte, van de *Madiviſche* eilanden gebragt worden.

15. De *Zoutpannen* zyn laage landen langs het ſtrand, welke tweemaal 's jaars door de zee overſtroomd worden. Het zeewater, dat dan door middel van kleine opgeworpen dammen

daarin terug gehouden word, waasfemd allengskens weg, en de kracht der zonne haald vervolgens zo veel zout daaruit, als geheel *Indiën* noodig heeft. Van deze zyn 'er drie, namentlyk de eerfte tusfchen *Chilauw* en *Putelan*, de tweede tusfchen *Cotjaar* en *Baticalo*, en de derde tusfchen *Leewawa* en *Waluwe*.

Toen de Compagnie zich eerst van het ftrand meester maakte, bezat zy maar alleen de twee eerstgenoemde Zoutpannen, zynde de derde toen nog door Onderdaanen van den Keizer bezet; maar zy behooren tegenwoordig alle drie aan de Hollanders, en zyn zedert één van haare fcherpfte wapenen, om daarmede den RADJA SINGA in toom te houden. Want noch hy noch zyne Onderdaanen kunnen thans, zonder toeftemming van de Compagnie niet één korrel Zout verkrygen. Zo haast nu het minfte vermoeden van eenige opftand, of wel misnoegen tegen den Keizer of de Inboorlingen opgevat word, dan verbiedt de Gouverneur terftond alle verkoop en afleevering van deze noodwendigheid, die zy volftrekt niet ontbeeren kunnen, en men bereekend alle jaaren zeer nauwkeurig, hoe veel zout in het binnenfte van *Ceylon*, tot deszelfs nooddruft vereischt word. Het is wyders zeer nadrukkelyk bevolen, om den verkoop en afleevering daarvan na deze bereekening in te richten, ten einde daardoor te verhoeden, dat zo min de Keizer als iemand anders, geene voorraad voor eenigen tyd of eenige jaaren kan opzamelen. Dewyl het evenwel onmooglyk is, om al het zout dat in deze zogenaamde Zoutpannen geformeerd word, te gebruiken of te verkoopen, zo word, nadat de beftemde hoeveel-

veelheid na *de gebergtens*, aan de Dienaars der Compagnie en de Onderdaanen over het geheele *eiland* afgeleeverd is, en dan vervolgens de noodige voorraads-magazynen opgevuld, mitsgaders de schepen die gekomen zyn om zout op te koopen, afgelaaden zyn, al het overige daarvan met zand vermengd, en vervolgens weder in zee geworpen.

De Compagnie bezit nog veele andere diergelyke Zoutpannen, als by voorbeeld op *Tutoecoryn* en *Java*; welke mede zeer veel, en zelfs beter zout opleveren als dat van *Ceylon*.

Om nu deszelfs prys, van drie Ryksdaalders het last van 4500 pond, tot vyftig Ryksdaalders het last van 3000 pond te verhoogen, heeft zy het kooken en inzamelen van Zout, op wat wyze zulks ook geschieden moge, aan alle kusten en in alle plaatzen die onder haare heerschappy zyn, gelyk op *Sumatra*, *Malakka*, *Amboina*, *Banda* enz. ten strengsten verboden. Met dit oogmerk worden overal Strandwachters of Strandruiters onderhouden, die zonder ophouden het strand alom bezoeken moeten om het zoutmaaken te beletten, en wanneer deze ergens Zoutpannen vinden, dezelve te vernielen, de persoonen die daarin haare wetten overtreden hebben gevangen te neemen, en aan het Gerecht over te leeveren; het Gerecht veroordeeld hen vervolgens in de daartoe vast gestelde straf, namentlyk bannissement na eene verre afgelegen kust.

Behalven de sterktens, waarmede het geheele strand genoegzaam als omheind is, bezit de Compagnie ook nog eene menigte schansſen en wachttoorens in het binnenste des eilands, wel-

ke zedert de laatstgeſloten vreede merkelyk in getal vermeerderd zyn, nadien haare grenzen daardoor veel verder uitgebreid wierden. Onder deze is het fort *Alauw*, de ſleutel tot de drie Vorſtendommen welke de *twee*, *drie* en *zeven Corles* genaamd worden; voorts nog tien andere vaste plaatzen, die de wegen na binnen 's lands afſluiten, en in eenen omtrek van ten naasten by twintig mylen leggen. De ſchansſen en wachttoorens langs het ſtrand, bevatten een omtrek van meer dan veertig mylen.

De Kaneel-bosſchen zyn dertig in getal, namentlyk: 1. Tusſchen *Gale Corle* en *Belligam Corle*. 2. Ten noorden van de *Hooiberg* tot *Harcipoli*. 3. *Angaratotta*. 4. Tusſchen de rivieren *Catture* en *Paneture*. 5. By *Corvitte*. 6. By *Calane* aan de rivier *Nigombo* zyn verſcheiden groote bosſchen. 7. By *Dedero* aan het gebergte *Bocaul* en *Alegol*. 8. Benoorden *Balane* twee bosſchen. 9. In het landſchap *Cottemale*. 10. Nog één bosch in het noorden van hetzelve landſchap. 11. Noordwaards in het gebergte *Nilobe*. 12. By *Barroh*; dit was een groot bosch, dat nu omgehakt is. 13. Nog een diergelyke ten oosten van daar. 14. By *Mendundumpe* een groot bosch. 15. In het Vorſtendom *Mentale* zyn veele kleine boschjes. 16. De geheele landſtreek rondom *Cotjaar* is vol bosſchen. 17. *Anariegipoere* heeft ook een groot bosch. 18. Aan het gebergte *Coragahing*; dit bosch is uitgeroeid. 19. In het Vorſtendom *Mature*. 20. By het dorp *Temmagamma*. 21. Ten noordoosten van den *Adamsberg*. 22. By de rivier *Cerinde*. 23. By het ſteedje *Jale*, zyn enkel bosſchen. 24. Ten noord-westen en noord-

 oos-

oosten van daar zyn twee groote bosfchen. 25. Ook veele in het landfchap *Bonoa.* 26. By de berg *de Capell.* 27. By *Baticalo* tot aan het landfchap *Vellas.* 28. Tusfchen *Negeriti* en *Viado.* 29. Benoorden *Jopatea.* 30. Tusfchen de dorpen *Mosponi* en *Bitani*, alwaar genoegzaam niets anders dan Kaneel-bosfchen zyn.

De bovengenoemde behooren alle aan de Compagnie in volle eigendom; doch 'er zyn behalven deze, ook nog veele andere bosfchen binnen in het eiland, die de Keizer laat fchillen, en waarvan hy de Kaneel aan de Compagnie moet leveren.

De Kaneelboom, door de Cingaleefen *Curindogas* genoemd, en die de Kaneel welke dit eiland zo beroemd maakt en by de Inboorlingen de naam draagt van *Curindo-potto* leeverd, is zomtyds zeer groot, doch eenige daaronder zyn maar van een middelmaatige hoogte. De bladeren hebben zo wel in dikte als kleur, veele overeenkomst met een Citroen- of Laurierblad, uitgezonderd dat deze flegts met één rib, de bladeren van de Kaneelboom daarentegen met drie ribben voorzien zyn, om welke het groene der bladeren zich uitfpreidt. Deze zyn, wanneer ze eerst uitfpruiten, rood gelyk fcharlaaken, en ruiken wanneer zy tusfchen de vingeren gewreeven worden, meer na Kruidnagelen dan na Kaneel. De boom is met takken en bladeren zeer digt begroeid; zy draagt eene witte, welriekende en aangenaame bloesfem, op welke de vrucht volgd, die de grootte heeft van een Olyf; deze is geelachtig van kleur, en word in de maand Juny ryp. Zy heeft noch reuk noch

 fmaak,

ſmaak, die eenige *overeenkomst heeft* met de Kaneel, doch wanneer deze rype *vruchten* gekookt worden, leveren dezelve eene ſchoone en zeer heilzaame oly, die wanneer zy koud geworden is, na kaarsſmeer gelykt, en zo wel tot medicyn als in de lampen gebruikt word. Van de Inboorlingen *mag* niemand daarvan licht branden, dan *alleen* de Keizer.

Deze *boom groeid wild in de bosſchen*, gelyk *andere* boomen, en word door de *Cingaleeſen* ook niet hooger geacht. Zy is met een dubbelde ſchors of bast voorzien; de buitenſte ſchors heeft niets dat na Kaneel gelykt; deze word eerst met een mes daaraf genomen, maar de binnenſte ſchors, die de eigentlyke Kaneel is, word met een krom ſpits *mes*, eerst in de rondte, en daarna in de lengte *afgeſchildt*, vervolgens *in de zon op het veld* uitgeſpreid, alwaar zy dan te zamen rold en die gedaante aanneemt, onder welke zy by *ons* verkogt wordt.

Nadat de boom van haare bast beroofd is, groeid die niet langer, maar verdord, en uit de afgevallen *vruchten* ontſpruiten jonge boomen, die ook binnen de zes of agt jaaren geſchild kunnen worden. Het hout daarvan geeft, wanneer het verbrand word, geen de *minſte reuk*, *het is* week en wit, gelyk Dennenhout; de Inwoonderen gebruiken het tot haare huizen en het vervaardigen van huisraad. Hunne Artſen bereiden uit den wortel een goed zoort van kamferwater, en verſtaan zelfs de kunst om de beste Kamfer daaruit te haalen, doch dit moet zeer heimelyk geſchieden, alzo de Compagnie,

ten

ten einde haare kamferhandel op *Sumatra* en *Borneo* geene afbreuk te doen, zulks by zwaare ſtraffe verboden heeft.

Daar zyn drie zoorten van Kaneel, namentlyk:

1. De fyne, die van jonge en middelmaatige boomen geſchild word.

2. De grove, die van dikke en oude boomen afkomt.

3. De wilde, die ook op *Malabar*, *Sumatra*, *Borneo* en meer andere plaatzen groeid; deze kost maar een vyfde gedeelte van de prys, op welke de eerſte zoort te ſtaan komt. De Compagnie is van alle deze zoorten meester, doch de fynſte groeid nergens anders dan op het eiland *Ceylon*. De behandeling die by het afſchillen in acht genomen word, kan buiten twyffel veel tot haare goede hoedanigheid toebrengen, want ik heb mèer dan éèns by de Engelſchen op *Sumatra* Kaneel gezien, die zy daar in groote menigte hadden laaten ſchillen, en welke ten aanzien van de kleur, fynheid en ſmaak, voor die van *Ceylon* geenzins behoefde te wyken. Zy houden in de baai van *Tappianoli*, aan de westkust van het genoemde eiland, eenige *Chialias* of Kaneelſchillers, welke door haar verleid geworden zyn, om van *Ceylon* weg te loopen, en in haaren dienst te treden. Deze kunnen de jonge boomen die aldaar groeijen, de bast zo fyn afneemen, dat geen Kaneel beeter zyn kan. De Engelſchen doen de Hollanders daarmede zeer veel afbreuk; want al is deze wilde Kaneel juist zo fyn niet als die van *Ceylon*, zo kan dezelve toch echter in de ſpys gebruikt

worden, en heeft in de *Apotheek* dezelfde deugd als de beste en fynste zoorten.

De Kaneel word by *Bahars* ontfangen, weegende ieder 744 pond; voor de wilde word tien Ryksdaalders, maar voor de fyne of echte vyftig Ryksdaalders betaald.

De tyd om de Kaneel aftefchillen, begint in de maand Juny of July, ook wel in Augustus; de Lieden die zulks verrichten en daartoe eigentlyk bestemd zyn, worden *Chialias* genoemd. Wanneer deze uit hunne dorpen daartoe optrekken, dan geeft ieder district haar een commando Hollandsche Soldaaten mede, behalven nog een detachement inlandsche Soldaaten, die *Lascaryns* genaamd worden, ten einde het bosch dat geschild zal worden, te bezetten, en rondom hetzelve wacht te houden: dit geschied eensdeels tegen de stroopende Berg-Cingaleesen, die zomtyds uitvallen doen om van de geschilde Kaneel buit te maaken; doch ten anderen, en wel meest om op de *Chialias* zelve het oog te houden, op dat deze geen Kaneel verbergen zullen.

De bast die over dag afgeschild is, moet 's avonds by de Hollandsche wacht, ieder by die van zyn district gebragt worden, om aldaar gezuiverd, ten vollen gedroogd, byëen gebonden, en vervolgens naar de comptoiren, in schuuren die eigentlyk tot dat gebruik opgeslagen zyn, overgebragt te worden. Zy wordt daar vervolgens gewogen, door de Compagnie ontfangen, en in betaaling aangenomen van de schatting, die ieder *Chialias* moet opbrengen. Het is een zeer bekwaam en ervaaren schiller,

die

die daags *dertig pond Kaneel kan* verzamelen; hieruit kan men ten naasten by opmaaken, hoe veele menſchen 'er gebruikt moeten worden, om tien of twaalfmaal honderd duizend ponden by elkander te brengen, en dat nog alle van de beste zoort, want dezelve word voor de afweeging geſorteerd, en al het uitſchot daarvan verbrand.

De beste en fynſte Kaneel groeid in den omtrek van *Nigombo.* De Compagnie moet daar, ten tyde van de inzameling, een Cordon van agtien mylen in de rondte laaten trekken; en alzo 'er eene menigte van diergelyke wachten zyn, kan men daaruit oordeelen, dat zy zo wel een groot getal Europeeſche Soldaaten, als *Cingaleeſen* in haare ſoldy moet hebben. Nadat de Kaneel by de Compagnie afgewogen is, word die in kleine baalen, ieder van honderd pond byeen gepakt, heel vast te zamen gebonden, en vervolgens in daartoe byzonder geweeven Gonje of Pakdoek geëmbaleerd; hiertoe wierden in voorige tyden Koe- of Buffelshuiden gebruikt. Men onderkend met één opſlag van het oog aan deze pakkagie, welke de fyne en heele Kaneel, en welke de grove en die gebroken is, bevat; want de eerſte is veel beknopter en met meer konst ingepakt, terwyl de mindere zoort ſlegts met matten, doch ook ſterk en ſierlyk omgewonden is.

De Kaneelſchillers ſtaan onder eenen Kapitein, die men *Malabadde* noemt; zy worden in vier hoofdclasſen onderſcheiden, namentlyk de *Chialias*, *Coelis*, *Lascaryns* en *Ihandarias.* Deze hebben alle hunne aangeweezen dorpen, in welke zy woonen moeten; 'er is behalven dien

nog eene andere zoort, die men *Rani Chialias* of afzonderlyke Schillers noemt, en hoewel zy ook van de waare *Chialias* afſtammen, echter over het ganſche eiland verſtrooid zyn. Onder den Kapitein ſtaan vyf *Vidaans* of Luitenants, zestien groote Onderofficiers of Vaandrigs, en vierendertig kleine Onderofficiers, die *Durias* genaamd worden. De plicht derzelven is; om behalven dat zy het commando voeren, ook de hoofdlysten of *Tombes* nauwkeurig te onderzoeken, nadien alle *Chialias* zeker hoofdgeld en andere ſchattingen aan de Compagnie betaalen moeten. Dit hoofdgeld, *Deccum* genaamd, word naar maate van hunne krachten en volgens hunne jaaren ingericht; want deze belasting vermeerderd, van drie ſtuivers wanneer zy elf jaaren oud zyn, tot op één Ryksdaalder wanneer zy veertig jaaren bereikt hebben, en verminderd, ouder wordende, allengskens weder tot op ééne ſtuiver. Zo wel deze als alle andere ſchattingen moeten in Kaneel betaald worden, of anders met *Angebadde van Rune*, dat is de prys der ſchatting die in geld opgebragt, maar doch echter naar evenredigheid van de prys der Kaneel aangereekend word.

De *Chialias*, geene uitgezonderd, zyn verplicht om ten allen tyde op bevel van den Gouverneur, tot den arbeid gereed te zyn; want het hangt alleen van zyn goeddunken af, hoe veel Kaneel geſchild en geleeverd zal moeten worden, en hy bepaald deze hoeveelheid, naar maate van de voorraad die men daarvan in *Europa* begeerd. Men kan de Kaneelboom, wanneer die niet bloeid, zeer gemakkelyk van zyne bast ontblooten; maar deze kleeft geduuren-

rende de *bloeityd zoo vast* aan het hout, dat ze niet dan met veele moeite daaraf kan getrokken worden.

Alle koophandel met de Kaneel, behalven alleen de leverancie aan de Compagnie, is niet alleen by levens-ſtraf verboden, maar ook het persſen van Kaneel-oly, of het distilleeren van dezelve; hierom worden, wanneer men eenige distilleer-*ketels* of andere daartoe bekwaame werktuigen ontdekt, niet alleen de eigenaars daarvan zeer ſtreng geſtraft, maar ook alle toeſtel die zy tot dat einde gemaakt hebben, in de grond vernield.

De Hollanders hebben hier, behalven met de Kaneel ook nog verſcheiden andere zoorten van alleenhandel, die zeer groote voordeelen opleeveren, namentlyk:

1. De *Areek*. 2. De Paerel-visſchery. 3. De Olyfanten. 4. De fraaije Rood-verweryen te *Jaffanapatnam*, benevens meer andere Fabryken. De zuivere inkomſten van de Compagnie, worden daarenboven merkelyk vermeerderd door de impost op het geſtempeld Papier, de tiende Penning van den verkoop van alle vaste goederen, de Paspoorten voor alle Mooren en andere binnenlandſche Kooplieden, en het Veer of de overvaart by *Mannaar*. De tol brengt ook zeer aanzienlyke inkomſten op; want van al de Ryst die de Mooren invoeren, moet vyf percent, en van alle andere goederen tien percent Tol betaald worden. Alle goederen die in dit eiland worden ingebragt, moeten met lands producten betaald worden, en 'er word zeer nauw acht gegeeven, dat gee-

geene Mooren of andere *Handelaars*, eenige gangbaare kleine munt daaruit voeren; de Koopliedén moeten daarentegen, alles wat zy buiten en behalven haare gemaakte contracten tegen Areek, Olyfanten en andere Ceylonsche waaren noodig hebben, met gereed geld betaalen, hetwelk natuurlyker wyze voor de Compagnie buitengemeen voordeelig is.

VIII.

VIII.

Brief van den Auteur, tot nadere opheldering van deszelfs beſchryving van het eiland CEYLON, *benevens eene Anecdote.*

Gy eischt eene zaak van onmooglykheid, namentlyk eene opgaave te doen, hoe veele Cingaleeſen en andere Inwoonderen op het eiland *Ceylon* gevonden worden? want het zou even zo onmooglyk zyn zulks te calculeeren, als het getal der onderdaanen van het Mogolſche Ryk te beſtemmen. Wat de Europeërs, of Dienaaren der Oostindiſche Compagnie aanbetreft, van deze zyn 'er omtrent zes duizend. De Keizer heeft geheel geene reguliere Troepen; zyne Lyfwachten zyn alleen zeker zoort van menſchen, die daarvoor de vrye kost genieten, en in een eigentlyke zin Slaaven zyn. In oorlogstyden is ieder onderdaan Soldaat, en elkëen moet ook voor zyne eigen wapenen zorgen. De Keizer zorgt voor niets anders dan het grof geſchut, en zelfs dat is hem van weinig nut, wanneer hy geene Europeërs in zyn dienst heeft, om hetzelve te beſtieren. Over het algemeen, moet men zich, wanneer het in deze gewesten oorlog is en veldtochten ondernomen worden, geenerhande regulariteit verbeelden; want hoe zou het anders mooglyk zyn, dat zomtyds honderd Europeërs tienduizend Zwarten verſlaan zullen? en echter ben ik zelve hiervan ooggetuige geweest.

Wan-

Wanneer de *zwarte Koning*, *of de* RADJA'*s* een besluit neemen om dezen of geenen te beoorlogen, dan word eerst een zoort van Manifest uitgeschreeven, waarby alle dappere Onderdaanen aanbevoolen word, om op de been te komen, en met geweer, wapenen, levensmiddelen en alle andere noodwendigheden, ten dienste van hunnen Vorst te verschynen. Hierna worden zeker getal *Panglima's* of Bevelhebbers aangesteld, en een ieder krygt verlof om dood te slaan en te rooven wat hy kan. In dezer voegen valt het niet zeer moeijelyk, eenige duizenden zogenaamde Soldaaten te zamen te brengen, maar die ook met even zo weinig moeite, door Troepen die regulier aangevoerd zyn, verstrooid kunnen worden.

De goedkeuring waarmede de Heer Opper-Consistoriaal-Raad BUSCHING, in het 8ste stuk zyner weekelyksche Berichten, (*w*) myne beschryving van *Ceylon* vereerd heeft, is my byzonder aangenaam; nadien dezelve van een Man voortkomt, die zo wel door my, als van ieder waare Geleerde, inzonderheid wegens zyne grondige kennis in de Aardryks- en Geschiedkundige weetenschappen, oprecht vereerd en bewonderd word. Maar dit is juist de reden, waarom ik my genoodzaakt zie, hier eene aanmerking te maaken, omtrent zekere omstandigheid, waarover hy zich aldus uitdrukt: „ Het „ behoorde niet gezegd te zyn, dat dit eiland „ (*Ceylon*) aan de Nederlandsche Oostindische „ Compagnie toebehoord, en dat de te *Candia* „ resideerende Keizer, slegts den tytel daarvan

„ voerdt.

(*w*) *Wöchentliche Nachrichten* enz. Ao. 1782.

„ voerdt. Want de *Auteur* bekend immers zel-
„ ve, dat de *Keizer het binnenste* van dit groot
„ eiland, de Compagnie daarentegen maar al-
„ leen het strand beheerscht; en ik weet uit
„ zeer echte, en reeds voor veele jaaren on-
„ middelbaar van daar ontfangene berichten,
„ dat de Keizer de Hollanders niet anders als
„ zyne Strandwachters, en haaren Gouverneur
„ zynen Sergeant noemt."

Ik zeide wel bedagt: RADJA SINGA, Keizer van *Candia*, welke stad zyne gewoonlyke residentie is, voerd wel is waar daar van den tytel (namentlyk van het geheele eiland) doch hy heeft maar alleen in het binnenste des eilands, en niets het minste langs het strand te gebieden (*x*). Hy kan inderdaad tegenwoordig niets van aanbelang uitvoeren, dan wat de Gouverneur van *Ceylon* hem wil toelaaten. Hoe veele Vorsten, zo wel Oostersche als in *Europa*, voeren niet de tytel van landschappen, in welke zy even zo weinig te gebieden hebben, als de Keizer van *Candia* rondom zyne wooningen? En wat het Sergeantschap des Gouverneurs aanbetreft, dit is eene vertelling, die van de tyden des Gouverneur-Generaals VAN IMHOFF afkomstig is. Deze was langen tyd Gouverneur op *Ceylon* geweest, en had altoos in zeer goede harmonie met den Keizer geleefd, die hem ook deswegens, namentlyk om hem van zyne hoogachting te verzekeren, tot zynen Sergeant benoemde. Hy schonk hem tot dat einde een Hellebaard, die rykelyk met Brillanten bezet was; doch maakte hem om geene andere reden tot

(*x*) Zie Pag. 170.

tot zynen Sergeant, dan om dat hy geene hooger militaire rang kende. Het is bekend, dat by de Spanjaarden en Portugeeſen, een Sergeant te zyn, reeds eene hooge waardigheid is, en van de eernamen dezer twee Natien, bedienen zich de Grooten van dit land nog tot heden toe, nadien de zeden en de taal der Portugeeſen, als de eerſte veroveraars van *Ceylon*, aldaar nog zeer veel in gebruik gebleeven zyn. Voor het overige zyn, gelyk alle andere Oosterſche Vorſten, ook de Keizers van *Candia* zeer buitenſpoorig en verwaand in hunne Eertytelen, zo dat zich deze, ook zelfs *Heer over alle Heeren*, *Heer over de Zon en Maan* enz. noemen. —— Tot nadere opheldering hiervan, zal ik hier eene Anecdote verhaalen. De *Ceylonſche* oorlog gebeurde juist op dezelfde tyd, toen de voorige oorlog tegen den Koning *van Pruisſen* gevoerd wierd. Hollanders, Engelſchen, Franſchen, in 't kort alle Europeërs, die de Keizer maar te ſpreeken kreeg, het zy als Vriend, namentlyk de Engelſchen, of als Vyand te weeten Krygsgevangene of Deſerteurs van de Hollanders, die hier van alle Natien des waerelds in haaren dienst hebben, alle verhaalden hem van den Koning VAN PRUISSEN, van deszelfs heldendaaden, en hoe hy nu deze dan weder geene overwinning behaald had. De groote FREDERIK was geduurig het onderwerp van alle hunne vertellingen. De Keizer wierd daardoor zodanig getroffen, dat hy uitriep: *Hy mogt hem ook wel tot zynen Sergeant maaken.* — Zie daar de eigentlyke meening van het Sergeantſchap des Gouverneurs van *Ceylon*.

128
YK
A
us Eyl.
118
VA
117
116
1

NIEUWE KAART
van het
EYLAND
SUMATRA
uitgegeeven
by C.H.BOHN en ZOON,
Boekverkopers te HAARLEM
MDCCLXXXIII.
DE EYLANDEN VAN ANAMBA
DE EYLANDEN VAN NAIMA
EYLAND BANKA
'T RYK VAN PALIMBANG
'T RYK VAN LAMPON
'T RYK VAN DJAMBI
'T RYK VAN ANDRAGIRI
'T RYK VAN PANARIKAN
'T RYK VAN SILLEBAR
'T RYK VAN BANGKOELO
'T RYK VAN INDRAPOERA
'T RYK VAN CAMPARA
'T RYK VAN MANINGCABO
'T LAND VAN BANGKALO
'T RYK VAN AROE
'T RYK VAN DULLI
'T RYK VAN PASI
'T RYK VAN SINKEL
'T RYK VAN ATSJIEN
HET EYLAND SUMATRA
DE STRAAT VAN MALAKKA
'T RYK VAN DJOHOR
'T RYK VAN PAHANG
DE MALEYTSCHE KUST
'T RYK VAN PEIRAH
'T RYK VAN PATANI
'T RYK VAN KEIDAH
'T RYK VAN LIGOOR
'T RYK VAN SIAM
EYLAND JUNSALAN
Poele Nias
Verkens Eyland
Eyl. Goede Fortuyn
Eyland Engano
Nieuw Zeeland
Cocos Eyl.
De Linie Aequinoctiaal of Evennachts - Lyn

*V13 E74B Ed. 2

*V13 E74B Ed. 2

VAN

TEN
VAN